

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

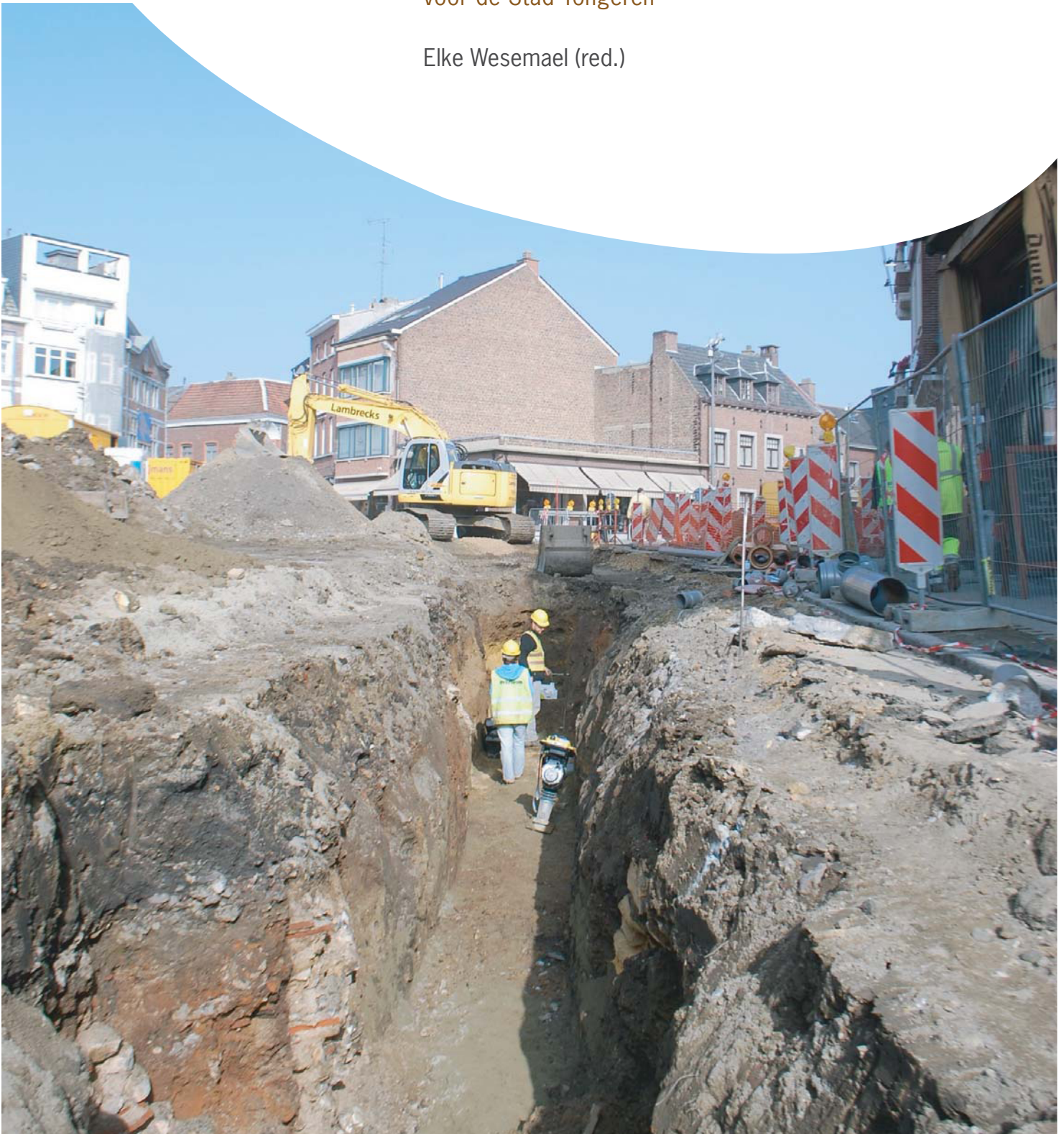
RAPPORT 144

Archeologische begeleiding van de vernieuwing van de nutsleidingen en de herinrichting van het stadscentrum te Tongeren (Tongeren Centrum fase 2)

DEEL 1: Tekst

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Heijmans NV voor de Stad Tongeren

Elke Wesemael (red.)

**Archeologische begeleiding van de
vernieuwing van de nutsleidingen en de
herinrichting van het stadscentrum te
Tongeren (Tongeren Centrum fase 2)**

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van
Heymans NV
voor de Stad Tongeren

Elke Wesemael (red.)

Sint-Truiden
2012

Colofon

ARON rapport 144: Archeologische begeleiding van de vernieuwing van de nutsleidingen en de herinrichting van het stadscentrum te Tongeren (Tongeren Centrum fase 2).

Opdrachtgever:	Heijmans Infra NV in opdracht van de Stad Tongeren
Projectleiding:	Elke Wesemael
Uitvoering veldwerk:	Veerle Pauwels, Dries Paumen, Patrick Reygel, Joris Steegmans, Pakize Ercoskun, Inge Van Stay, Elke Wesemael, Natasja De Winter, Petra Driesen
Auteurs:	Laura Klerkx, Inge Van Stay & Elke Wesemael (red.)
Foto's en tekeningen:	ARON bvba (tenzij anders vermeld)

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Diesterstraat 44, bus 201
3800 Sint-Truiden
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel/fax: 011/72.37.95

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2012

Inhoudstafel

Inleiding

1. Het onderzoeksgebied.....	1
1.1 Algemene situering.....	1
1.2 Doelstelling.....	3
1.3 Verloop.....	4
2. Historische achtergrond.....	5
2.1 Beknopte historiek van Tongeren.....	5
3. Overzicht van de archeologische interventies.....	15
4. Samenvatting van de vaststellingen.....	61

Bibliografie

Bijlagen

- Bijlage 1: Administratieve gegevens
- Bijlage 2: Lijst met afkortingen
- Bijlage 3: Overzicht van de interventies met overzichtsplan
- Bijlage 4: Profieltekeningen
- Bijlage 5: Sporenlijst
- Bijlage 6: Vondstenlijst
- Bijlage 7: Fotolijst

Inleiding

Naar aanleiding van rioleringswerken en de herinrichting van de openbare ruimte in de straten rond de O.L.V.basiliek, het Stadhuisplein, de Vlasmarkt, de Graanmarkt, de Grote Markt en het Vrijthof te Tongeren achtte het *Agentschap Onroerend Erfgoed* van de *Vlaamse Gemeenschap* een archeologische begeleiding van de werken noodzakelijk.

In de zone rond de O.L.V.basiliek paste de opvolging van de werken in een lange traditie van archeologische waarnemingen en onderzoeken. De werkzaamheden rond de O.L.V.basiliek vonden ook deels plaats in een beschermde archeologische zone.

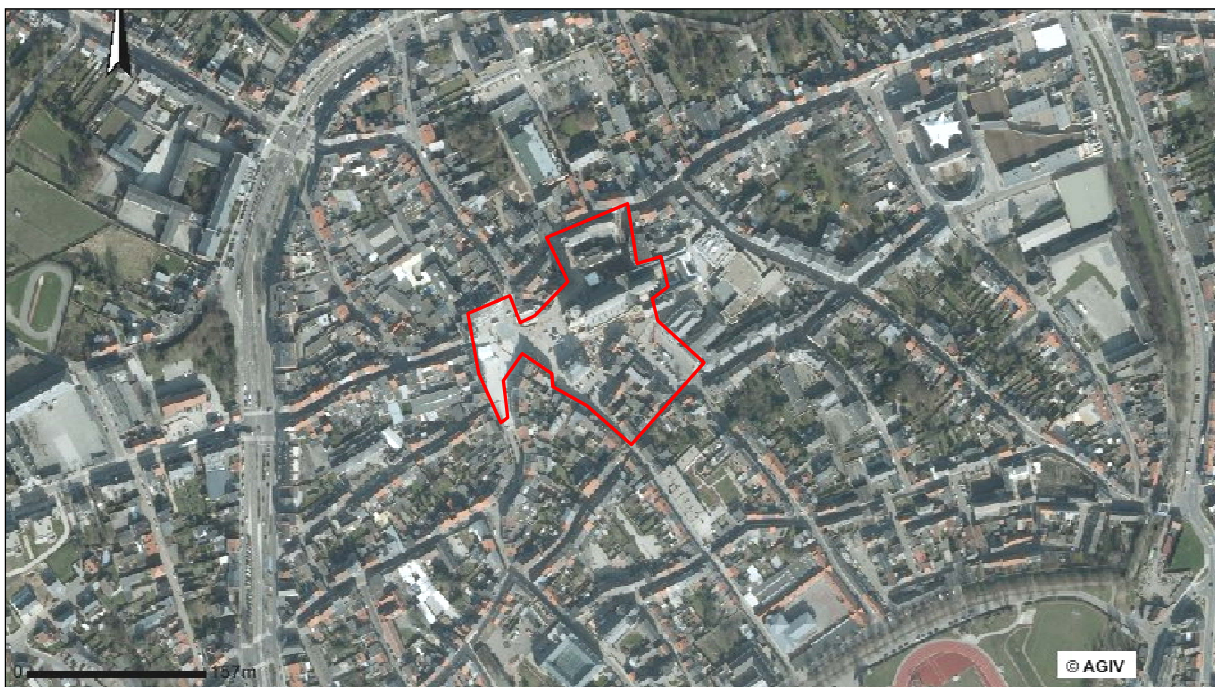
De uit te voeren rioleringswerken, graafwerken bij het weghalen van bestrating en graafwerken voor nieuwe inrichting werden permanent archeologisch opgevolgd. Daarbij werden - door middel van 131 interventies van het archeologisch team - archeologische sporen en profielen ingetekend, beschreven en gefotografeerd. Dit onderzoek werd tussen 28/09/2010 en 9/11/2011 uitgevoerd door *Aron bvba* in opdracht van *Heijmans nv*, in opdracht van de *Stad Tongeren*.

Afb. 1: Kaart van België met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: NGI 2011).

1. Het onderzoeksgebied

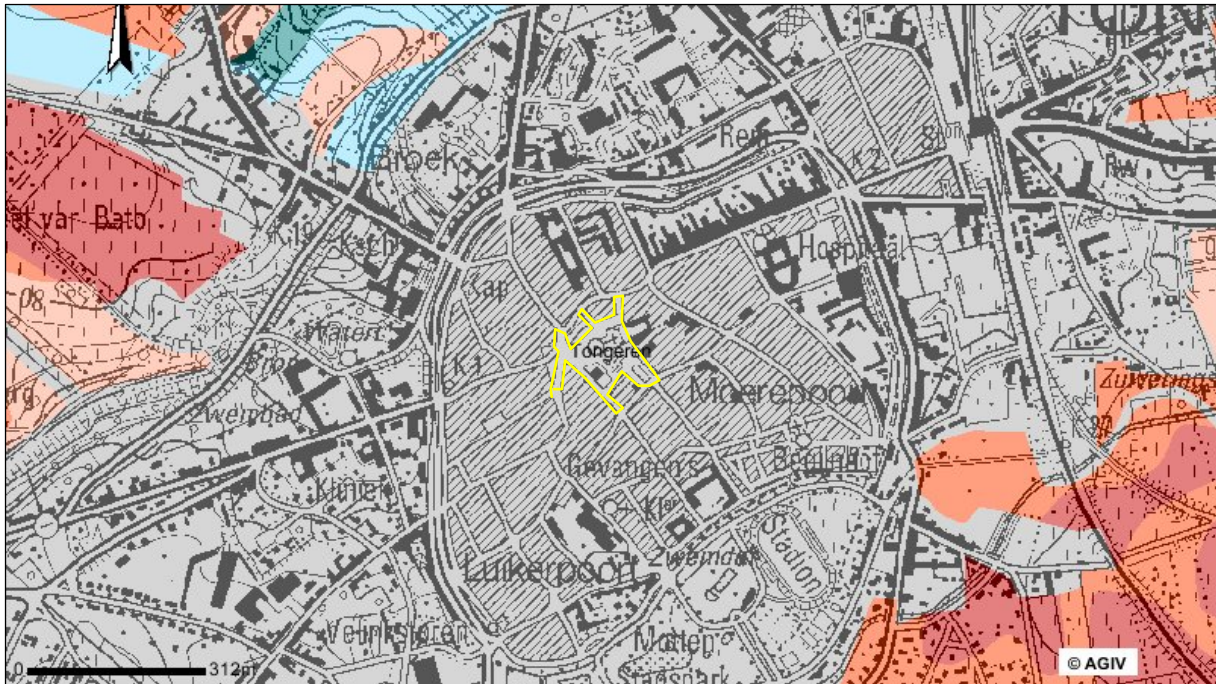
1.1 Algemene situering

Het onderzoeksgebied situeert zich in het stadscentrum van Tongeren en omvat de Grote Markt, het Stadhuisplein, de Kloosterstraat, de O.L.V.straat, de Wijngaardstraat, de Vlasmarkt, de Koppelkist, de Graanmarkt en het Vrijthof. Ook werden kleine stukjes van de Ridderstraat en de Maastrichterstraat geraakt door de grondwerken (*Afb. 2, afb. 18*).

Afb. 2: Orthofoto met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). (Bron: AGIV. Schaal 1:5000).

Op de bodemkaart staat het terrein - zoals de gehele binnenstad - in het grijs aangegeven als 'verstoord door menselijk ingrijpen'. Ten noordwesten van de stad zijn droge, lemige zandbodems aanwezig (Afb. 3: *blauw*). Deze zandbodems zijn kenmerkend voor de regio net ten noordwesten van de stad, die zich onderscheidt van de droge of natte leembodems (Afb. 3: *roze en rood*) in de rest van Haspengouw.

Afb. 3: Bodemkaart met overlap van de topografische kaart en aanduiding van het onderzoeksgebied (geel). De droge zandgronden zijn in lichtblauw aangeduid; de droge en natte leemgronden in respectievelijk roze en rood. (Bron: AGIV. Schaal 1:10.000).

Afb. 4: Kaart van het Primitief kadaster uit 1829 met het onderzoeksgebied, schaal onbekend. Op het Stadhuisplein zijn nog drie woningen te zien. Ten noorden van het schip van de basiliek ligt een kerkhof, evenals ten zuiden van de Romaanse kooromgang in de Allé verte. De O.L.V.straat is op dit plan maar een smal steegje en de Kloosterstraat sloot aan bij de Maastrichterstraat door middel van een pleintje waarop de openbare fontein te zien is. (Bron: SAT kaartencollectie).

1.2 Doelstelling

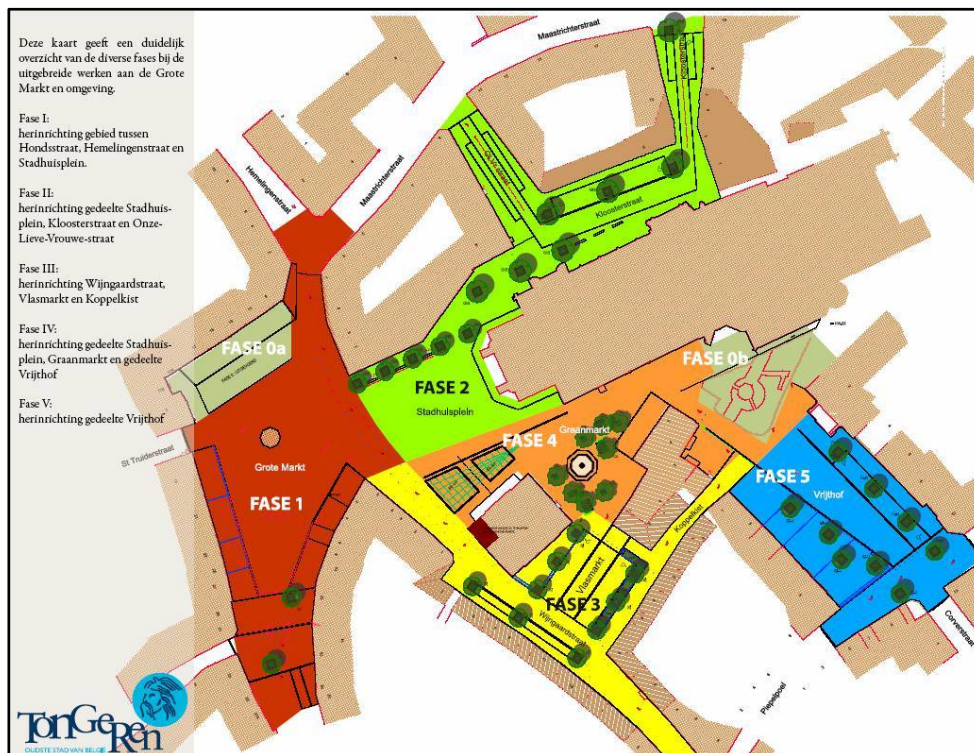
Aanleiding voor het onderzoek was de vernieuwing van het rioleringsstelsel in het centrum van Tongeren en de volledige herinrichting van de openbare ruimte in het stadscentrum (Afb. 5). De herinrichtingswerken bestonden hoofdzakelijk uit de aanleg van een nieuwe riolering, het vernieuwen van de nutsleidingen, het aanleggen van nieuwe bestrating en terrassen, de aanleg van een waterpartij voor het stadhuis en de aanplanting van bomen (Afb. 6). Gezien de hoge archeologische potentie van het gebied werd op advies van de toenmalige *Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap*¹ het uitvoeren van een archeologische opvolging van de graafwerken in de bouwvergunning opgenomen.

De uitvoering van de infrastructuurwerken werd toevertrouwd aan *Heijmans Infra NV*.

Afb. 5: Plan met weergave van de geplande herinrichting van de openbare ruimte. (BRON: Stadsarcheologie Tongeren).

De doelstelling van de archeologische begeleiding was het aanwezige bodemarchief binnen de projectzone, daar waar het zichtbaar zou worden tijdens de graafwerken, systematisch en zo volledig mogelijk te documenteren en de resultaten zowel digitaal als analoog, in de vorm van (digitale) tekeningen, foto's, een databank en een rapport, beschikbaar te stellen. Dit rapport bestaat bijgevolg voornamelijk uit een grote digitale dataset, en een eerder beperkt verslag van de waarnemingen.

Afb. 6: Plan van de fasering voor de uitvoering van de werken. (Bron: www.tongeren.be).

¹ Het huidige *Agentschap Onroerend Erfgoed* van de *Vlaamse Gemeenschap*.

Voor het uitvoeren van dit archeologische onderzoek werd een beroep gedaan op het archeologische projectbureau *ARON bvba* uit Sint-Truiden. De begeleiding van het veldwerk voor de stad Tongeren gebeurde door de stadsarcheologe *Hadewijch Van Rechem* en de beleidsarcheologen *Peter Van den Hove* en *Ingrid Vanderhoydonck* (*Agentschap Onroerend Erfgoed, Vlaamse Gemeenschap*).

De uitvoering van deze archeologische begeleiding volgde de fasering van de rioleringswerken. Hierover werden voorafgaandelijk afspraken gemaakt met het gemeentebestuur en alle betrokken uitvoerders. De werkzaamheden voor de rioleringswerken werden maximaal binnen de oude rioleringsseuven uitgevoerd en werden permanent gevolgd door de archeologische ploeg. In de praktijk werd slechts op een beperkt aantal plaatsen een nieuw tracé voor een rioolbuis, put of huisaansluiting uitgegraven. De belangrijkste nieuwe delen van het rioleringsnetwerk waren gelegen voor het stadhuis en dwars over de Vlasmarkt.

De blootgelegde profielen werden gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische sporen en waar deze aanwezig waren, werden profieltekeningen en beschrijvingen opgemaakt. De profielen werden eveneens gefotografeerd. Centraal op het stadhuisplein werd het weghalen van de bestrating opgevolgd, gezien onmiddellijk daaronder de fundamente van de Sint-Niklaaskerk verwacht werden. Dat bleek inderdaad het geval te zijn. Gezien hier echter geen verdere graafwerken werden ondernomen, bleek het in de praktijk moeilijk een zicht te krijgen op het geheel van sporen, dat hier aanwezig is. Momenteel blijft de Sint-Niklaaskerk, afgezien van het deel dat in 1966 door prof. *J. Mertens* werd opgegraven, volledig *in situ* bewaard.

Alle waargenomen sporen werden ingetekend op schaal 1:20 en alle tekeningen en plannen zijn digitaal beschikbaar. Per interventie (iedere losstaande locatie waar archeologische sporen konden worden ingetekend) werd een interventieformulier ingevuld.

In totaal werden tussen 28/09/2010 en 9/11/2011 131 interventies uitgevoerd. Deze werden bij de dataverwerking verder uitgesplitst naar (digitale) sporenlijsten, fotolijsten en vondstenlijsten.

1.3 Verloop

Het vaste projectteam bestond uit *Elke Wesemael*, die de projectleiding waarnam (vergunningsnummer 2010/321 en 2010/321(2) afgeleverd op 17 september 2010) en een veldploeg bestaande uit *Veerle Pauwels*, *Pakize Ercoskun*, *Dries Paumen*, *Patrick Reygel* en *Inge Van De Staey*. De digitale topografische inmetingen en de planopmaak werden uitgevoerd door *Joris Steegmans*.

De werkzaamheden rond de O.L.V.basiliek vonden ook deels plaats in een beschermde archeologische zone met als nummer OL002837 "*archeologische zone Basiliek en omgeving*"².

De uitvoer van de infrastructuurwerken in 5 fasen zorgde ervoor dat het archeologisch veldwerk eveneens gefaseerd plaatsvond. De hoofdaannemer *Heijmans nv* stelde gedurende het gehele onderzoek een kraan ter beschikking en waar nodig de hulp van enkele arbeiders. *Heijmans nv* stond tevens in voor de beveiliging van de archeologische site.

De uitwerking van het archeologisch veldwerk gebeurde deels na het beëindigen van de deelfases in kwestie en deels na afronding van het gehele project. De uitwerking gebeurde door *Veerle Pauwels*, *Pakize Ercoskun*, *Elke Wesemael*, *Joris Steegmans* en *Inge Van De Staey*.

² <http://onroerenderfgoed.ruimte-erfgoed.be/Default.aspx?tabid=14603>

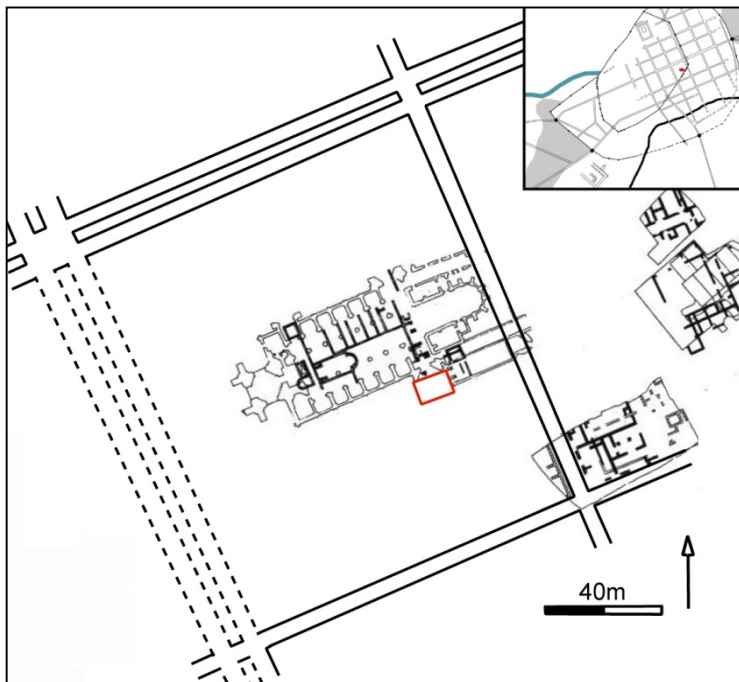
2. Historische achtergrond

2.1 Beknopte historiek van Tongeren³

Ten tijde van *Caesar* wordt de streek rond Tongeren bewoond door een Keltische stam, de *Eburones*. In zijn '*Commentarii de Bello Gallico*' vertelt *Caesar* over een nederlaag van zijn troepen nabij *Atuatuca* in 54 v. Chr. Het XI^{ve} legioen, onder leiding van *Sabinus* en *Cotta*, werd verslagen door de *Eburones* onder leiding van *Ambiorix* en *Catuvolcus*. Lange tijd werd gedebatteerd of het *Atuatuca* van *Caesar*, gelegen ongeveer in het midden van het gebied der *Eburones*, dezelfde plek was als '*Atuatuca Tungrorum*', het huidige Tongeren, uit de Keizertijd. Tegenwoordig wordt bij gebrek aan archeologisch bewijs, voor een bewoningshorizont die uit de tijd van de Gallische Oorlogen stamt, aangenomen dat dit niet het geval is.

In 51 v. Chr. richt *Caesar*, na enkele jaren van strafexpedities tegen verschillende Gallische stammen, de provincie *Gallia* in, waardoor de bewoners deel gaan uitmaken van het *Imperium Romanum*. De regio rond Tongeren werd na de Gallische Oorlogen opnieuw bevolkt door de *Tungri*, een stam die uit het over-Rijns gebied afkomstig was.

In 40 v. Chr. wordt de provincie toegewezen aan *Octavianus*, de latere keizer *Augustus*. De nieuwe Provincie *Gallia Belgica* wordt ingedeeld in een aantal *civitates*, bestuurlijke districten, waaronder in het woongebied van de *Tungri* de *Civitas Tungrorum*, met als hoofdstad *Atuatuca Tungrorum*, het huidige Tongeren. De oudste archeologische lagen in Tongeren zijn militair van aard en zijn omstreeks 10 v. Chr. te dateren. Vermoedelijk werd het Romeinse leger in deze periode ingezet om een nieuwe stad te creëren die als hoofdplaats voor de nieuwe *civitas* kon gaan dienen.

Afb. 7: Detail van de insula waarin de O.L.V.basiliek –en het grootste deel van het projectgebied- gelegen is, met in het rood de aanduiding van de opgraving van 2010 aan het Vrijthof en enkele oudere opgravingen. (Bron: ARON/VIOE).

Mogelijk hebben de militaire campagnes van *Tiberius* en *Drusus* in *Germania* (4-9 AD) een stimulerende rol gespeeld in de ontwikkeling van *Atuatuca Tungrorum*, als een productiecentrum ter ondersteuning van de troepen die zich in het Rijngebied bevonden. De aantrekkingskracht die de aanwezigheid van het Romeins bestuur en het Romeins leger op de lokale bevolking uitoefende, maakte dat Tongeren vrij snel evolueerde naar een echte nederzetting. Een aarden wal met palissade en spitsgracht wordt aangelegd rondom de huizen in hout en leem (woonstalhuizen naar inheems model) die geschikt waren volgens het militair aangelegde dambordpatroon van rechte straten.

Reeds ten tijde van *Claudius* (41-54 AD) wordt het wegennet aangepast, krijgen de straten van het dambordpatroon een bestrating met een eerste kiezellaag en zou te Tongeren een *forum* worden aangelegd.

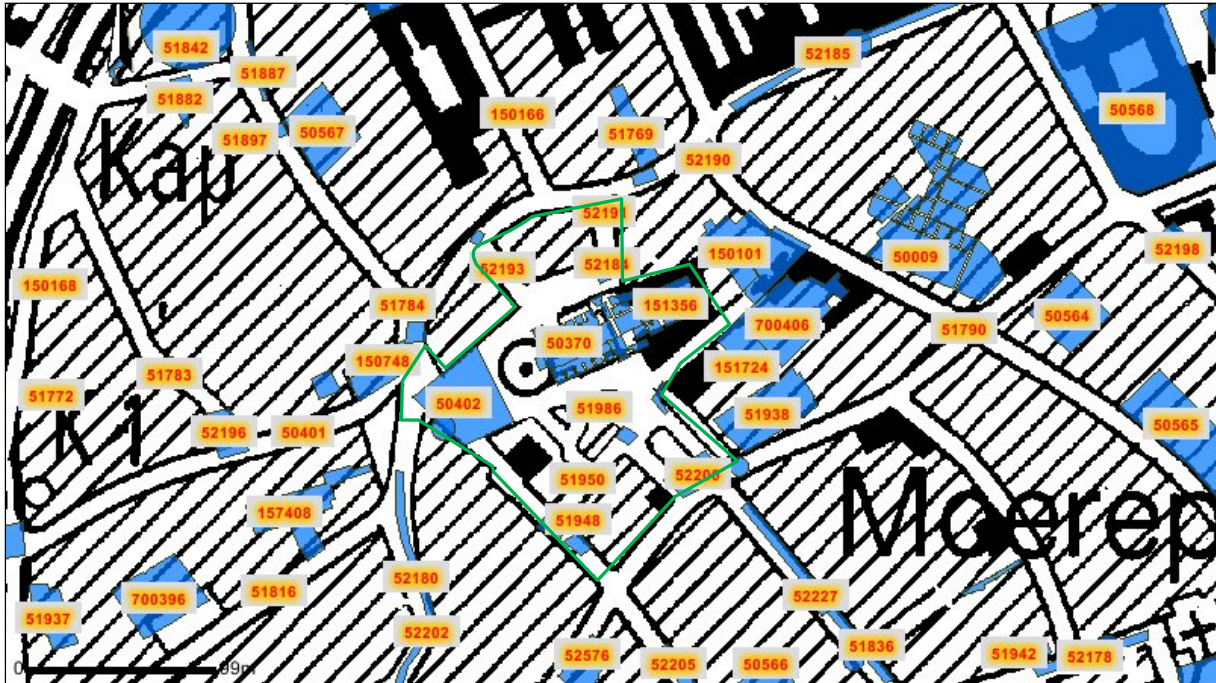
In het onderzoeksgebied werden op twee plaatsen contexten opgegraven die

³ NOUWEN R., 1997; MERTENS J., 1964; VANVINCKENROYE W., 1985; www.tongeren.be.

Voor een uitgebreide stand van zaken i.v.m. de kennis over Romeins Tongeren verwijzen wij naar de Onderzoeksbalans van Onroerend Erfgoed: VANDERHOEVEN A.:

http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/bronnen/archeologisch/civiele_nederzettingen/steden.

dateren uit deze vroegste fase van de stad (Afb. 7 en 8). Bij opgravingen onder de O.L.V.basiliek (CAI 50370) werd een noord-zuid georiënteerde standgreppel met paalkuilen van de houtbouw in een inheemse bouwrend (woonstalhuizen) aangetroffen. Ook op het Stadhuisplein werden houten gebouwen uit de vroeg-Romeinse periode aangetroffen (CAI 50402). Na één generatie werden deze echter vervangen door huizen in een meer Romeinsmediterrane stijl, d.w.z. houtlemen constructies op horizontaal geplaatste funderingsbalken, afgewerkt met dakpannen, muurschilderingen en met een complexe indeling in kamers omheen een open binnenplaats (*atrium*).

Afb. 8: De gekende vindplaatsen volgens de Centrale Archeologische Inventaris in en nabij het onderzoeksgebied (groen). (Bron: AGIV).

In 69/70 slaat het noodlot echter toe: de stad wordt verwoest tijdens een opstand van de Bataven onder leiding van *Julius Civilis*. Hiervan getuigt een brand- en puinlaag die bij opgravingen zo goed als overal in het areaal van de toenmalige stad wordt teruggevonden.

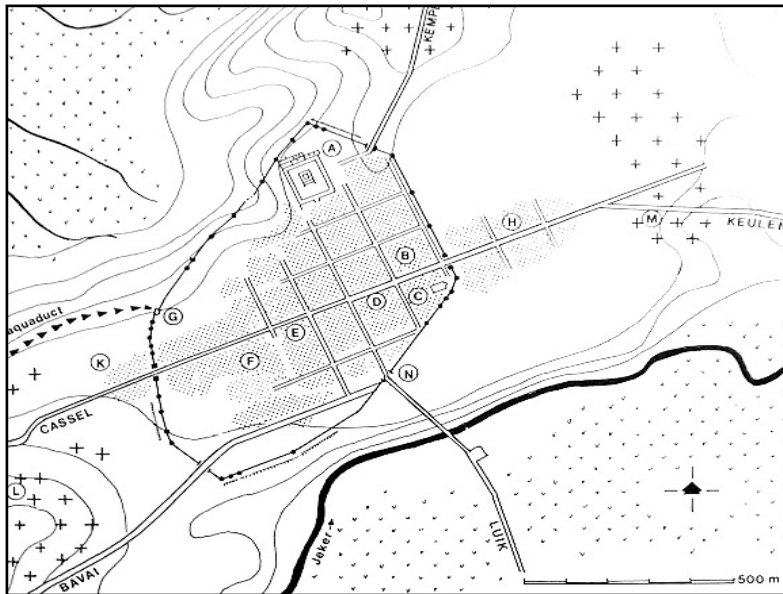
Met *Vespasianus* (69-79 AD) breekt dan opnieuw een periode van rust aan en wordt de weer opgebouwde stadskern uitgebreid. Thermen, magazijnen en heiligdommen worden gebouwd en een aquaduct voorziet de stad van het nodige stromend water. Als gevolg van een wijziging in de organisatie van de provincies door *Domitianus*, behoort de *Civitas Tungrorum* vanaf het einde van de 1ste eeuw n. Chr. tot het grondgebied van de provincie *Germania Inferior*. *Atuatuca Tungrorum* staat mee in voor de bevoorrading van de troepen aan de Rijn.

De stad verkrijgt in de tweede eeuw het statuut van *municipium*⁴ en de eerste stenen omwalling van de stad (tweede helft 2de eeuw)⁵ wordt opgetrokken. Op diverse plaatsen in de Romeinse stad wordt in de tweede helft van de tweede eeuw opnieuw een duidelijke brandlaag aangetroffen. Deze wordt in de literatuur in verband gebracht met de uit historische bronnen bekende invallen van de 'Chauci' of 'Chatti' omstreeks 175 AD. Het is mogelijk dat deze brand een bijkomende stimulans is geweest voor de bouw van de stadsmuur.

De verstening van de stadswoningen zet zich in deze periode volop in. Onder de basiliek werden de resten van een stenen stadswoning uit de tweede helft van de tweede eeuw aangetroffen (CAI 50370). Ook aan het Vrijthof werden de resten van een Midden-Romeinse stadswoning aangetroffen (CAI 51771).

⁴ De term werd gebruikt voor een stad die bij het Rijk was ingelijfd. De burgers van een *municipium* bezaten het (beperkte) Romeinse burgerrecht, maar behielden tegelijk hun zelfstandig bestuur, uitgezonderd rechtspraak en buitenlandse politiek.

⁵ <https://oar.onroendergoed.be/publicaties/RELT/3/RELT003-002.pdf>.

Afb. 9: A: De vierde eeuwse omwalling in de noordelijke sector, ter hoogte van het tempelcomplex. B-F: de zone langs de hoofdstraat waarlangs zich de meeste activiteiten schijnen te concentreren. B: luxueuze stadswoning onder het huidige administratief centrum. C: luxueuze stadswoning onder de huidige O.L.V.basiliek. D: groot badgebouw met vierde eeuwse fase. E: concentratie van vondsten die mogelijk wijzen op een heiligdom/forum. G: Monding van het aquaduct, ter hoogte van de huidige watertorenstraat. H: bewoning langs de weg naar Maastricht/Keulen. K: laat-Romeinse bewoning langs de weg naar Cassel. L: locatie van het (christelijk?) grafveld met gemetste grafkamers M: locatie van het (christelijk?) grafveld ten oosten van de stad N: weg naar de Maasvallei. (VANVINCKENROYE W. 1985).

rijk. Als een onderdeel van de diepteverdediging worden de *burgi* en *castella* langs het hoofdwegennet opnieuw versterkt, tussenin worden wachttorens geplaatst en steden en *vici* worden ommuurd. In de laatantieke periode ondergaan de stedelijke centra in Gallië grote veranderingen onder invloed van het defensief bouwplan van *Constantinus*.

Ook Tongeren ondergaat grote veranderingen in de eerste helft van de vierde eeuw. Tussen het eind van de derde eeuw en de eerste decennia van de vierde eeuw wordt een nieuwe stadsmuur aangelegd (Afb. 9), wat de stedelijke topografie ingrijpend veranderde. Op basis van de bouwstijl, met een groot aantal ronde torens, en een C¹⁴-datering van de fundering⁷, wordt de constructie van de muur onder *Constantinus* geplaatst.⁸

Dat het christelijk geloof omtrent deze tijd zijn intrede doet in de stad wordt aangetoond door de christelijke graven die werden aangetroffen in het noordoostelijke grafveld en onder de basiliek. De stad kent ook het statuut van bisschopszetel met de aanwezigheid van *Sint-Servatius*, de bisschop van de *Tungri*.

Bij opgravingen op verschillende plaatsen in de stad kon men vaststellen dat de stenen bebouwing die buiten de nieuwe muur viel, in de laat-Romeinse periode systematisch werd gesloopt en gebruikt voor de bouw van de vierde eeuwse muur. En niet alleen bij de bouw van de muur werd ouder bouw materiaal hergebruikt. Ook om het bestaande stratennet te vernieuwen werd puin gerecycleerd. Het wegennet binnen de muren verschilde niet wezenlijk van dat uit de voorgaande periodes. De vierde eeuwse ophogingen en herstellingen zijn wel goed herkenbaar omdat niet langer maasgrind maar allerlei steenslag en dakpannen werden gebruikt.⁹ Buiten de vierde eeuwse muren werden wel enkele aanpassingen aan het wegennet gedaan.

In 275/76, na de moord op keizer *Aurelianus*, wordt Noord-Gallië getroffen door de belangrijkste Germaanse invallen tot dan toe. In onze streken bedreigen de Franken niet alleen Tongeren maar ook het omliggende villalandschap. Muntschatten, gevonden te Riemst, Eben-Emael en Koninksem, getuigen van de ernst van de situatie, en vele van de landbouwbedrijven worden in deze periode vernield of definitief opgegeven.⁶ Ook Tongeren wordt voor de derde maal door brand verwoest (275-276 n. Chr.).

Vanaf de herverdeling van de provincies tijdens de *tetrarchie* (285-313 AD) wordt de *Civitas Tungrorum* een deel van *Germania Secunda*, waarvan Keulen de hoofdplaats was. Trier, dat wegens zijn gunstige ligging in de Moezelvallei minder hard getroffen werd door de invallen, wordt vanaf nu de residentieplaats van een aantal keizers van het West-Romeinse

⁶ VANVINCKENROYE W. 1985: 63.

⁷ 260 ± 50.

⁸ VANDERHOEVEN 2002: 83-84; C¹⁴: 260 ± 50 AD.

⁹ VANVINCKENROYE 1985: 67.

Op het Vrijthof is een deel van de vierde eeuwse muur, met één van de torens, na de opgraving zichtbaar gelaten. Deze bevindt zich sinds 2011 onder een overkapping onder het heraangelegde Vrijthofplein. De ondergrondse ruimte die hierdoor gecreëerd werd, zal in de komende jaren ingericht worden als toegang voor de museumkelder die rond de archeologische resten onder de O.L.V.basiliek zal worden uitgewerkt.

Hoewel van deze muur geen bovengrondse resten bewaard gebleven zijn, is zijn tracé goed gekend. Zo kruist de muur het onderzoeksgebied ten oosten van de O.L.V. basiliek, terwijl hij in het westen aansluit op de 2de- eeuwse omwalling. Resten van deze 4de eeuwse stadomwalling werden in het verleden in het onderzoeksgebied reeds aangetroffen ter hoogte van de O.L.V.-Basiliek (CAI 50370), de kloostertuin van de Basiliek (CAI 151356), de Koppelkist (CAI 51949, 51946, 51950), de Wijngaardstraat (CAI 51948, 51945) en op het Vrijthof (CAI 51771).

Het stratennet bleef ook na de bouw van de vierde eeuwse omwalling zijn vorm behouden: men beperkte zich tot het herstellen en ophogen van de bestaande straten. Typisch voor de vierde eeuwse straatbekleding is het aanwenden van grove steenslag en dakpanfragmenten in plaats van fijn Maasgrind.¹⁰ Resten van dit Romeins stratennet werden aangetroffen ter hoogte van de Grote Markt, de O.L.V.straat, de Kloosterstraat, de Piepelpoel, het Vrijthof en de Wijngaardstraat (CAI 51831, 52193, 52191, 51789, 52200 en 52201). Uit dezelfde periode werd onder de basiliek een rechthoekige zaal met apsis opgegraven (CAI 50370).

De volledige vierde eeuwse toren is zichtbaar geweest in het straatbeeld tot in 1803. Hij werd in de loop van de geschiedenis verbouwd tot kapel, de Sint Maternuskapel (Afb. 10), en ontsnapte daardoor aan de sloophamer tot men in 1803 de doorgang naar de graanmarkt wou verbreden. De toren moet reeds voor de tiende eeuw in gebruik genomen zijn als kapel, gezien de tiende- en de twaalfde-eeuwse *monasterium*muur een knik maken ter hoogte van de toren zodat deze binnen de muren opgenomen werd. Tussen 1677 en 1743 maakte een reiziger tekeningen van de kapel zoals hij er destijds uit zag.

Afb. 10: Tekening van de Sint Maternuskapel (tussen 1677 en 1743). (VANRECHEM H. 2003: 11).

De eerste helft van de vierde eeuw was een relatief veilige en rustige periode, wat zich te Tongeren, en verschillende andere centra, weerspiegelde in een bloeiperiode die ongeveer een halve eeuw duurde. In deze periode groeit de bevolking terug aan en worden sommige villadomeinen terug bewoond. Aan deze rust komt een einde wanneer de Franken in 355 AD de Rijn over steken en de Romeinse overheid de grootste moeite heeft het gezag te handhaven en orde op zaken te stellen.

Over het verdere verloop van de geschiedenis van Tongeren op het eind van de vierde en in de vijfde eeuw, zwijgen de antieke bronnen. Helaas is voor deze periode, waarin we bijna volledig op archeologische gegevens zijn aangewezen, de informatie erg beperkt. De archeologische bronnen bestaan voornamelijk uit graven, losse muntvondsten en uit radjes-*sigillata* die afkomstig is van verspreide losse vondsten en uit enkele opgravingen. De bevolking lijkt aan de hand van deze schaarse gegevens erg te zijn teruggelopen maar blijft desalniettemin aantoonbaar tot in de eerste decennia van de vijfde eeuw.¹¹

In de 5de eeuw n. Chr. verliest *Atuatuca Tungrorum* zijn positie van administratief en militair centrum aan Maastricht. Welke rol Tongeren heeft gespeeld in de vroege Middeleeuwen is, spijs en zeldzame vondsten uit de Merovingische periode (5de - 7de eeuw), niet duidelijk. Aan het einde van de vijfde eeuw was Keulen¹² het machtscentrum van het koninkrijk van de Ripuarische Franken geworden. Keulen was de voormalige hoofdplaats van de provincie *Germania Secunda* en een belangrijke bisschopstad. We kunnen ervan uitgaan dat de invloed van de Ripuarische Franken zich ook over het grootste deel van de *civitas Tungrorum* uitstrekte.

¹⁰ VANVINCKENROYE W. 1985, p. 67.

¹¹ VANDERHOEVEN A. 2002: 84-85.

¹² Keulen werd door de Franken ingenomen in 457.

Aan de hand van de spreiding van aardewerk- en muntvondsten kunnen we een teruglopende bewoning in de stad aantonen tot in de eerste decennia van de vijfde eeuw. Hetzelfde beeld krijgen we op de grafvelden ten zuidwesten en ten noordoosten van de stad. Het aantal graven wordt naar het begin van de vijfde eeuw schaarser. Ze worden bovendien ook minder rijk op het gebied van bijgaven.¹³ Afgezien van deze vondsten uit het begin van de vijfde eeuw beschikken we over zeer weinig materiële resten uit de Merovingische periode. In deze periode wordt wel een eerste stenen kerkgebouw opgericht onder de huidige O.L.V.basiliek, deze was kleiner dan de laat-Romeinse voorganger (CAI 50370). Op de grafvelden komen geen zesde eeuwse (of latere) graven voor en tot nu toe werd ook nergens ander binnen of nabij de stad een vroeg Merovingisch grafveld vastgesteld. Pas in de zevende eeuw zien we in de stad, voor de oudste kerk onder de huidige O.L.V.basiliek, een eerste klein grafveldje ontstaan.

Het is pas in de daaropvolgende Karolingische tijd dat voor Tongeren opnieuw historische bronnen te vinden zijn. In de Karolingische periode maakte Tongeren mogelijk deel uit van een groot kroondomein. De hofmeiers van *Austrasia* en *Neustria*, de latere Karolingische familie, bezaten reeds onder de Merovingische koningen belangrijke goederen in de regio. Ook voor de gemeenten ten zuiden¹⁴ van de stad wordt aangenomen dat ze aanvankelijk koninklijke goederen waren. Volgens *H. Baillien* was het vermoedelijk *Pepijn III de Korte* (747-768) die zijn bezittingen te Tongeren schonk aan de kerken van O.L.Vrouw en Sint Lambertus te Luik, en dus aan de bisschop van Tongeren-Maastricht-Luik. De schenkingsakte zelf bleef echter niet bewaard. De veronderstelling steunt op een charter uit 980 AD waarvan men aanneemt dat een deel van de tekst uit de oorspronkelijke akte en de tussenliggende bekrachtigingen ervan werd overgenomen.

Aan de hand van de gegevens waarover we beschikken na de opgraving in de O.L.V.basiliek kan vastgesteld worden dat de zaalkerk sterk verbouwd werd in de negende of aan het begin van de tiende eeuw. Het grafveld dat zich ten westen van de kerk had gevormd was ook in deze periode nog in gebruik.

In de Karolingische periode werd te Tongeren ook een kapittel van kanunniken opgericht. De oprichting van het kapittel te Tongeren moet voor 964 AD hebben plaatsgevonden. Het Tongerse kapittel werd in dat jaar dan namelijk voor het eerst in een oorkonde vermeld. We weten ook dat de eerste muur, die het *monasterium*, de kerk en de Sint Maternuskapel omsloot, uit de tiende eeuw dateert.¹⁵ De verbouwingen aan de O.L.V.kerk lijken zich ook in deze periode te hebben voorgedaan. Hoewel er geen concrete bewijzen voor zijn, lijkt het wel aannemelijk dat deze verbouwingen in verband stonden met de oprichting van het kapittel en de bouwwerken die men buiten de kerk uitvoerde om de site te versterken.

Volgens *Regino van Prüm* werd Tongeren in 881 door de Noormannen aangevallen, waarbij de stad werd geplunderd en in brand werd gestoken. Archeologisch werden totnogtoe van deze vernielingen of brand echter geen sporen aangetroffen, ook niet bij de recente opgravingen in de O.L.V.basiliek. Tongeren komt ook niet voor op de lijst van kapittelkerken die door bisschop *Ricarius* (eerste helft 10de eeuw) moesten worden heropgebouwd na de verwoestingen door de Noormannen.

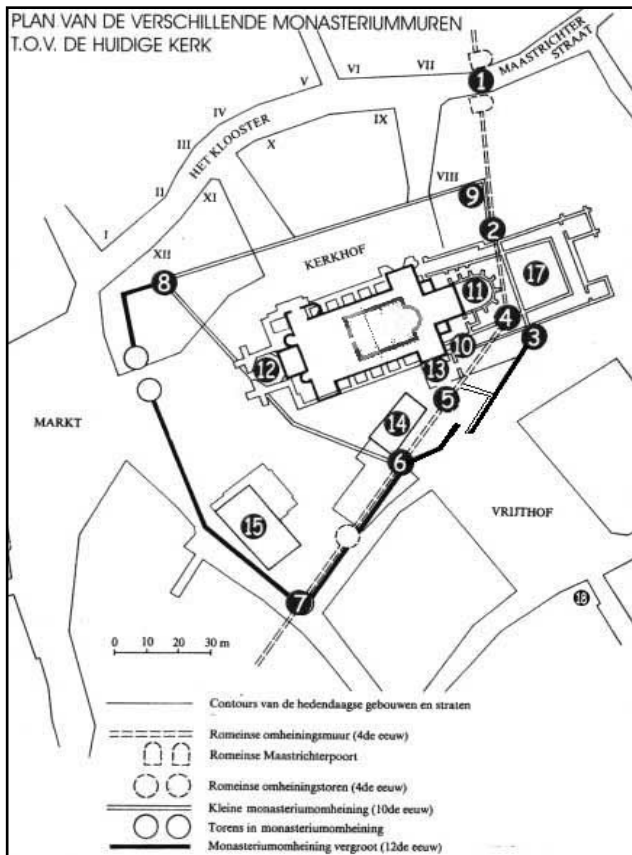
Aan het einde van de tiende eeuw blijkt het gezag van de koningen steeds minder efficiënt. De macht van de bisschop neemt in onze regio tegelijkertijd gestaag toe. In 980 verleent keizer *Otto II* aan bisschop *Notger* van Luik het recht om in de gebieden die door hem worden beheerd als enige recht te mogen spreken, en belastingen, tolgeden en boeten te mogen heffen. Daartegenover staat dat het hof niet meer instaat voor de verdediging en de inrichting van deze gebieden. De Duitse koningen verleenden de bisschoppen deze verregaande immuniteiten omdat ze op deze manier op de Kerk konden (blijven) rekenen als een tegengewicht voor de adellijke hertogen die in stonden voor het bestuur van grote delen van het rijk. Daarmee was echter wel de directe band met het gezag in Aken gebroken.

Vanaf deze verregaande vrijheid groeide het bisschoppelijk gezag uit tot een grafelijk recht en daarmee werd het Prinsbisdom Luik geboren. De prins-bisschoppen zullen zich net als de graven meer en meer aan het koninklijk gezag onttrekken en in gaan staan voor hun eigen noden en behoeften.

¹³ VANDERHOEVEN A. e.a. 2002: 83-85.

¹⁴ BAILLIEN H. 1979:29; Lauw, Koninksem, Herstappe, Rutten, Nerem, Vreeren, Paifve, Hamal, en Othée..

¹⁵ VAN DEN HOVE P. e.a. 2002: 22-23.

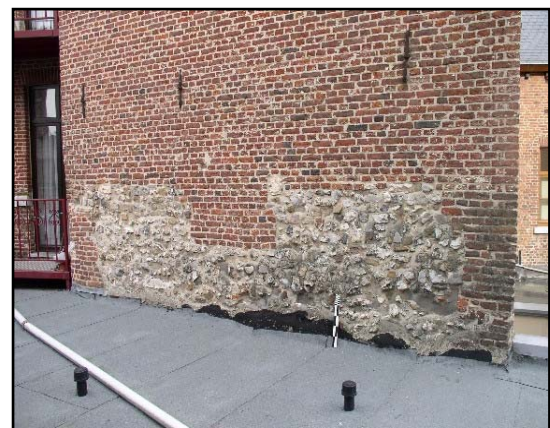
Afb. 11: Weergave van de hypothetische reconstructie van de loop van de 10de en de 12de eeuwse monasteriummuren (VAN RECHEM 2003: 20 [aangepast]; HELSEN J & MOERMANS W. e.a. 1988: 82 [aangepast]).

In westelijke richting loopt de eerste *monasteriumomwalling* (ondergronds) verder naar een toren uit de Romeinse vierde eeuwse omheining. Deze toren, die in latere documenten de *'turris episcopi'* (Afb. 11, nr. 6) genoemd wordt¹⁹, werd waarschijnlijk van afbraak gespaard doordat hij dienst kon doen in de nieuwe omheining onder de huidige Koppelkist. Ook twee andere vierde eeuwse torens werden behouden. De St. Maternustoren (Afb. 11, nr. 5), die deel uit maakte van de vierde eeuwse omwalling, was al voor de bouw van de omheining als kapel ingericht en in gebruik genomen. De tiende eeuwse muur werd U-vormig om de zuidkant van de toren gebouwd zodat hij opgenomen werd in het complex. Misschien was ten zuiden van de toren op die manier ook een goed verdedigbaar poortje voorzien. Na de uitbreiding van de muur in de twaalfde eeuw lijkt hier inderdaad een ingang te hebben bestaan. Tijdens de opgravingen tussen de Vrijthofsite en de basiliek in de zomer van 2010 werd ook ten noorden van de toren een rest van een zware muur uit de 10de eeuw aangetroffen. Het is onbekend waar deze voor diende of tot welk gebouw (of welke muur) deze behoorde.

Op architecturaal gebied zorgt deze evolutie voor het ontstaan van talrijke versterkingen, zowel adellijke als bisschoppelijke.¹⁶ De prins-bisschoppen namen het bestuur in de steden en domeinen niet persoonlijk waar. Gewoonlijk duiden ze voogden aan die zich ter plaatse met het wereldse bestuur bezighielden.¹⁷ Ook te Tongeren kunnen we uit deze periode een bisschoppelijke residentie verwachten, binnen de *monasteriummuur*.

Het bestuur door de prins-bisschop te Luik en de aanwezigheid van een belangrijke kerk met een kapittel zullen vanaf de elfde eeuw opnieuw voor een langzame heropleving van de stad zorgen. Tongeren wordt opnieuw een centrumplaats (marktplaats) in een agrarisch gebied. De stad lag ook nog steeds op een belangrijk knooppunt van oude handelswegen en kon hier tolgeden op heffen. Het is niet duidelijk of de Jeker als transportweg kon gebruikt worden.¹⁸

De stevige muur die om het complex van de kanunniken werd gebouwd in de tiende eeuw is momenteel voor een klein stukje zichtbaar in de overkapte archeologische site op het Vrijthof. De tiende eeuwse muur werd uitgevoerd in silex en een kenmerkende roze mortel. Het meest zuidelijke stuk van de muur bevatte hier mogelijk een poortgebouwtje en sloot zich met een dwarsmuur aan op de vierde eeuwse omwalling.

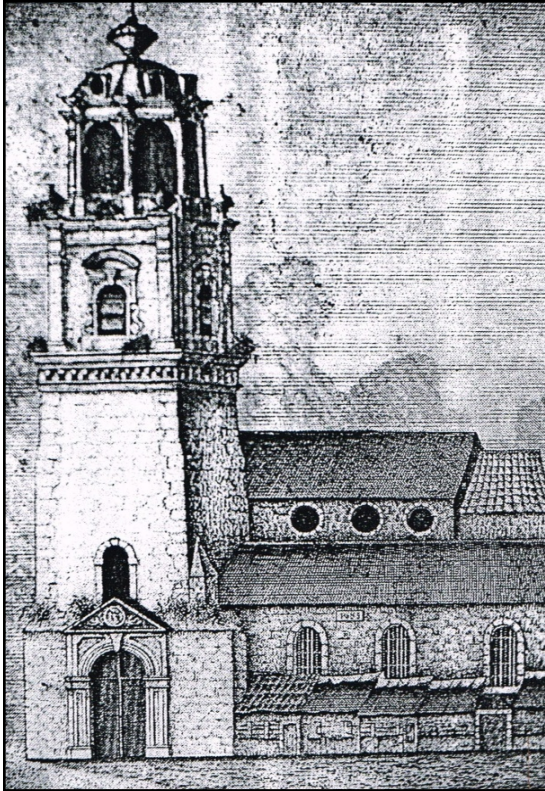
Afb. 12: Restant van de monasteriummuur, zichtbaar tot op de eerste verdieping (foto noord-zuid) van huis Maastrichterstraat 7. (Dienst Archeologie & Monumenten Stad Tongeren).

¹⁶ VAN DE WEERD H. 1950: 3; BAILLIEN H. 1979:22-23.

¹⁷ BAILLIEN H. 1979:23.

¹⁸ BAILLIEN H. 1979:23.

¹⁹ BAILLIEN H. 1979:42.

Afb. 13: Ets van de Sint-Niklaaskerk. (Bron: Stadsarchief Tongeren).

Ten noorden van de toren op het Vrijthof bleef in de tiende eeuw ook nog een toren in gebruik (Afb. 11, nr. 4). Ook aan de noordoostzijde van de kerk werden vierde eeuwse elementen bewaard. Het deel van de Romeinse muur tussen de Maastrichterpoort (Afb. 11, nr. 1) en één van de torens werd gedeeltelijk in de *monasterium*muur vervat (Afb. 11, nr. 2).

Over het overige verloop van de 10de eeuwse muur bestaan alleen hypothesen die werden opgebouwd aan de hand van vaststellingen van fragmenten uit de rioleringswerken van de jaren '30 van vorige eeuw, en enkele kleinere bodemingrepen. Vanaf de vierde eeuwse toren onder de Koppelkist (Afb. 11, nr. 6) liep de 10de eeuwse *monasterium*muur naar alle waarschijnlijkheid in noordoostelijke richting, vermoedelijk tot onder het huizenblok dat zich nu op de hoek van de Markt en de zuidkant van de Maastrichterstraat bevindt (Afb. 11, nr. 8). De afsluiting aan de noordzijde van het *monasterium* werd bij de rioleringswerken in 1936 vastgesteld in de O.L.Vrouwstraat en de Kloosterstraat (Afb. 11, nr. 8-9). Vandaag de dag is het fundament van de muur nog in één van de kelders van de kanunnikenhuizen aan die zijde van de Maastrichterstraat te bemerken. In de achtergevel van een van de huizen bleef zelfs nog een metershoog bovengronds deel van de muur bewaard (Afb. 12).²⁰

In 969 AD kregen de kanunniken van Tongeren van keizer Otto I de toelating om aparte woningen te betrekken die om de O.L.V.kerk heen gebouwd werden.²¹ Deze traditie werd door de eeuwen voort gezet en droeg in grote mate bij tot het huidige stadsbeeld in het centrum. Tegenwoordig kunnen we boven aan de Maastrichterstraat nog twaalf (Afb. 11, I-XII) statige kanunnikenhuizen bewonderen.

De ruimte tussen de kerk en de noordelijke omheiningmuur werd als kerkhof gebruikt. Gelijktijdig met de bouw van de romaanse kerk (begin 12de eeuw) en kloostergang wordt de omwalling van de versterking in westelijke richting uitgebreid. Ondertussen was rondom de marktplaats een handelsnederzetting ontstaan. De bebouwing bakende een driehoekig marktplein af, aan de oostzijde palend aan de muur van het *monasterium*.

Binnen de *monasterium*muur, op het huidige Stadhuisplein, stond de Sint-Niklaaskerk (Afb. 13). Deze kerk was opgetrokken in Romaanse stijl en leunde tegen de toren van de O.L.V.kerk (Afb. 14). Over deze kerk wordt in het kerkelijk archief voor het eerst gesproken in 1248. De kerk kreeg in haar geschiedenis meerdere malen met verwoestingen te maken en werd in de eerste helft van de 19de eeuw afgebroken.²² Op de kaart van het Primitief kadaster uit 1829 wordt de *St Nicolaes plaets* weergegeven ten westen van de O.L.V.kerk (Afb. 4). Zowel ten noorden als ten zuiden van de basiliek wordt het terrein door een kerkhof ingenomen.

In de twaalfde eeuw werd het verdedigingscomplex in zuidwestelijke richting uitgebreid, waarbij plaats werd gecreëerd voor verschillende nieuwe gebouwen, zoals een lakenhal (Afb. 11, nr. 15) (deels onder het huidige stadhuisgebouw op het Stadhuisplein) en een parochiekerk, de St. Niklaaskerk. De ruimte binnen de eerste omheining werd nu voor een groot deel gevuld door de vergrootte kerk met haar kloostergebouwen.

Hoewel er tot nu toe geen archeologisch onderzoek naar werd verricht, kunnen we ervan uitgaan dat er zich in de tiende eeuw buiten de *monasterium*muren ook gebouwen bevonden. Door Baillien²³ werd ter hoogte van de ingang van de huidige toren van de basiliek in de tiende eeuwse muur, de poort vermoed die vanuit het versterkte *monasterium* uitgaaf op een marktplein. In de komende eeuwen zal zich op deze plaats een

²⁰ Informatie Dienst Monumenten en Archeologie, Tongeren (PONZETTA L. 2004).

²¹ SEVERIJNS P. & V. RUWET 1985: 13.

²² <http://tongerenpostkaart.blogspot.com/2010/04/sintniklaasker-te-tongeren.html>.

²³ BAILLIEN H. 1979:40.

marktplein en een handelskwartier ontwikkelen. Voor de Karolingische periode ontbreekt het ons echter aan informatie over de economie van de stad.

In 1180 steekt de graaf van Loon de stad in brand en in 1213 belegert de hertog van Brabant de burgers in het versterkte *monasterium*. Deze gebeurtenissen zijn van doorslaggevend belang in de ontwikkeling van de

Afb.14: Tongeren in het midden van de 17de eeuw, afbeelding uit de *Topographia Germaniae* van Matthäus Merian der Ältere. (Afbeelding Wiki Commons). Centraal zien we de toren van de Sint-Niklaaskerk, hierna het schip van de Sint-Niklaaskerk, dat bijna tegen de toren van de O.L.V.basiliek leunde.

middeleeuwse stad. Na afbraak van de Romaanse munsterkerk en de heropbouw van de thans nog bestaande kloostergang, werd in de eerste helft van de 13de eeuw begonnen met de bouw van de huidige O.L.V.basiliek in Gotische stijl.

Tussen ca. 1241-1290 wordt de middeleeuwse omwalling gebouwd. Bij de bouw van de gotische kerk verdwijnt de versterking van het *monasterium*, en ook de vierde eeuwse omwalling wordt thans volledig afgebroken; het materiaal wordt gebruikt voor de bouw van de nieuwe stadsmuur. De noordelijke omheiningmuur van het versterkte *monasterium* blijft wel nog geruime tijd als kerkhofmuur fungeren.

Tongeren, een van de 'Goede Steden' van het Luikerland, werd in 1677 bijna volledig platgebrand door de troepen van Lodewijk XIV. Deze brand staat bekend als 'De grote brand van Tongeren' en vond plaats in de nacht van 28 op 29 augustus 1677. Hoewel alle partijen de neutraliteit van het prinsbisdom Luik hadden gewaarborgd, werd de stad door de Fransen bezet als een onderdeel van het *Beleg van Maastricht* (Frans-Hollandse oorlog (1672-1678) die Lodewijk XIV voerde tegen Spanje en de Verenigde Provinciën). In enkele uren tijd werden die eerste nacht volgens de historische bronnen 500 huizen in de as gelegd, evenals het stadhuis en de kamers van de ambachten en van de schuttersgilden. Ook de Onze-Lieve-Vrouwkerk, de Sint-Niklaaskerk en de kerken en kloosters van de Jezuïeten en de Celestijnen vatten vuur. In de daarop volgende dagen kwamen nog verschillende keren groepen soldaten terug en gingen bijkomend nog een honderdtal huizen in vlammen op.

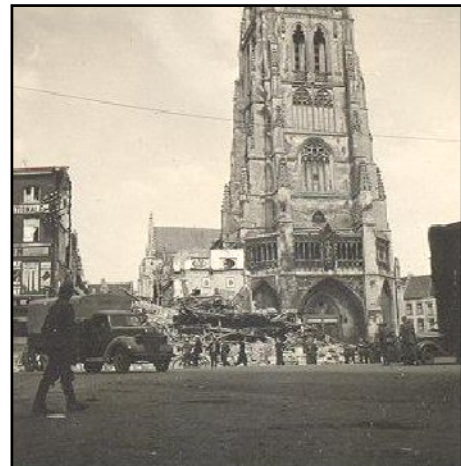
Na de 'Grote brand' herstelde de stad slechts moeizaam. Het is pas na 1830 dat er van een werkelijke heropleving kan gesproken worden.

Tussen 1725 en 1735 werden de herstellingen aan de omwalling uitgevoerd en in 1737 begon men met de bouw van het stadhuis. In de tweede helft van 18e eeuw werden grote infrastructuurwerken uitgevoerd waarbij straten werden geplaveid, waterpompen werden geplaatst, pleinen werden heraangelegd en steenwegen werden aangelegd.²⁴

²⁴ J. HELSEN e.a., *2000 jaar Tongeren: 15 v. Chr. tot 1985* (1988).

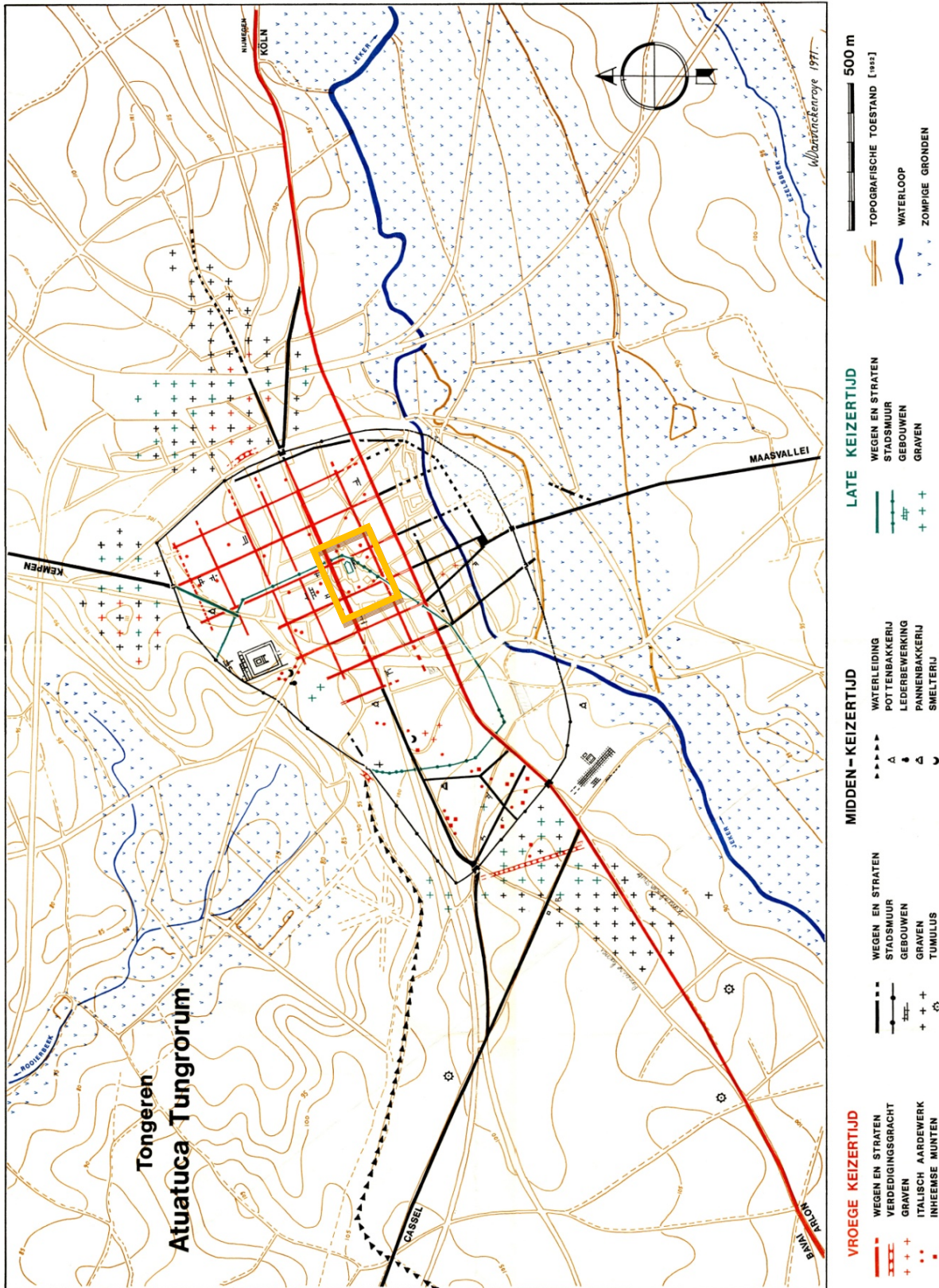
In 1797 werd het kapittel afgeschaft door de kerkhervorming tijdens de Franse revolutie. Pas in 1802 werden er opnieuw erediensten gehouden in de kerk. Burgemeester *Van Der Meer* liet in 1803 de Sint-Maternuskapel (cfr. *infra*) en het 'Huis Yserken' op het Vrijthof afbreken om een bredere doorgang te creëren van het Vrijthof naar de Graanmarkt.²⁵ Ook in 1819 en in 1863 werd meer ruimte gemaakt in het centrum van de stad. In 1819 werd de reeds erg bouwvallige Sint-Niklaaskerk gesloopt en het Stadhuisplein gecreëerd. In 1863 werd een huis, dat nog tussen het Stadhuisplein en de Grote markt stond, gesloopt om een grotere doorgang te maken. Ook de twee overgebleven huizen (*Afb. 16*) op het Stadhuisplein gaan aan het eind van de 19de eeuw onder de sloophamer. Het hoekhuis wordt vanaf nu gevormd door het huidige hoekhuis, Grote Markt 1 (Textielwinkel 'Matton'). Vanaf nu had men vanaf de Grote Markt een volledig zicht op de toren van de O.L.V.basiliek.

De materiële schade die het centrum opliep gedurende de eerste wereldoorlog is beperkt te noemen. Tijdens de tweede wereldoorlog werden zowel het centrum als de stationsbuurt gebombardeerd door de Duitse luchtmacht (10 mei 1940). Hierbij werden twee huizen die zich tussen het stadhuisplein en de Grote Markt bevonden volledig tot puin herleid (*Afb. 17*). Het hoekhuis (de huidige textielwinkel 'Matton') en het naastgelegen gebouw (Grote Markt 3) waren zwaar beschadigd. Nr. drie werd volledig terug geplaatst, maar Grote Markt 1 werd tot op heden niet tot op de oorspronkelijke hoogte terug gebouwd.

Afb. 17: Het bombardement van 10 mei 1940 vernielde twee huizen tussen de basiliek en de Grote Markt (BRON: www.delcampe.net, postkaartencollectie).

²⁵ GEUKENS B., 1990; VAN DEN HOVE P., e.a., 2002; VAN RECHEM H., 2003: 12-36; ARTS A., e.a., 2007; GROETEMBRIL S., e.a., 2007: 99-103; ARTS A., e.a., 2009.

Afb. 18: Kaart van Romeins Tongeren met situering van het onderzoeksgebied (oranje). (Bron: W. VANVINCKENROYE, 1971).

3. Overzicht van de Archeologische Interventies

I1

(Grote Markt 20, voor winkel 'Denis-Daenen', +50° 46' 47.79", +5° 27' 48.02")

De archeologische gelaagdheid was in het oostelijk profiel en in het westelijk profiel bewaard tot op de moederbodem. Beide profielen vertoonden dezelfde stratigrafie tot ongeveer een meter onder het maaiveld. Bovenaan bevond zich de zogenaamde 'zwarte laag' (S1). Onder deze 'zwarte laag' was een laag (S11) met zeer veel keien zichtbaar, mogelijk een oude wegbedekking. Daaronder volgde een bruiner pakket (S10) met veel puin en keien gevolgd door een Romeinse brandlaag (S2). Onder deze brandlaag waren het oostelijk profiel en het westelijk profiel niet langer identiek.

In het oostelijk profiel (Afb. 1) bevond zich onder S2 een donkerbruine leemlaag (S3), die een lemen vloertje leek te zijn. De mogelijke vloer bevond zich op een gele zandlaag (S4) (een stabilisatielaag?). S5 bestond uit een lemig vulpakket, dat gesitueerd was onder de gele zandlaag (S4), waarin dunne horizontale laagjes zichtbaar waren. Vermoedelijk waren ook dit resten van lemen vloertjes. Onder laag S5 bevond zich een geelgroen zandpakket (S6).

In het westelijk profiel (Afb. 2) volgde S5 onmiddellijk op brandlaag S2. Daaronder was S12 te zien, een roodbruine zandlemige laag, die zich boven een donkerbruine zandlemige laag (S13) bevond. Onder S13 bevond zich S14, een donkergele leemlaag. Daaronder volgden S15, een bruingrijs zandlemig pakket en S16, een lemige lens.

Afb. 3: I2, oostprofiel.

Het onderste deel van het profiel was opnieuw gelijk aan beide zijden. Boven de moederbodem (S17) werden een dunne grijze laag (S9) en een brandlaag (S8) aangetroffen.

Vermoedelijk komt S8 overeen met de oudste brandlaag die te herkennen is in de

Romeinse stad en die aan de Batavenopstand in 69 n. Chr. wordt toegeschreven. In de zuidoostelijke hoek van I1 waren de resten zichtbaar van een Romeinse steenbouw muur met een noord-zuid oriëntatie.

Het zuidelijk profiel kende, van bovenaf tot op de diepte van laag S3, dezelfde opeenvolging van lagen als het oostelijk profiel. Onder S3 bevond zich S18, een bruingrijze zandlemige laag, en S4. Onder S4 was S19 zichtbaar, een grijsbruine laag die samenhang met een muur, S20. Deze muur bestond uit gekapte natuurstenen

Afb. 1: I1, zuidprofiel

Afb. 2: I1, westelijk profiel.

paramentstenen en kalkmortel, en werd gebouwd op S21, de fundering. Tegen de muur en de fundering lag een donkergrijze zandlemige laag (S22).

12

(Grote Markt 25, voor 'Nachtwinkel Tongeren', +50° 46' 49.21", +5° 27' 47.33")

Het profiel (Afb. 3) bestond aan de bovenzijde uit dezelfde opeenvolging van lagen, namelijk S1, S11 en S10. Daaronder was opnieuw een laag met veel relatief grote keien en silex (S519) zichtbaar, de resten van een oude bestrating van de Markt. Onder deze donkere laag bevond zich een dunne roodbruine laag (S520) met Romeins materiaal. Tussen deze roodbruine laag (resten van een brand?) en de moederbodem bevond zich een bruine laag (S521), die naar onderen toe een groenere tint kreeg (fosfaat?). Waarschijnlijk was deze laag de vulling van een gracht.

13

(Grote Markt 23-21, voor café 'Au Phare', +50° 46' 47.88", +5° 27' 47.76")

Het O-profiel van I3 werd in twee delen verdeeld door een 18e- of 19e eeuwse muur (S88) (datering op basis van het metselwerk). De noordelijke zijde van het profiel (links op de tekening) bestond aan de bovenzijde opnieuw uit de 'zwarte laag' (S1) met daaronder S10 (Afb. 4). Onderaan bevond zich een kuil die opgevuld was met een bruingrijze gelaagde vulling (S25). Door de aanwezigheid van de kuil was de bruine laag erboven (S26) verzakt. Tussen kuil S25 en muur S88 bevond zich een opeenvolging van lagen. Onder S26 was de brandlaag S2 (een tweede eeuwse brandlaag) zichtbaar, met daaronder S8, de brandlaag van 69 n. Chr. Daarop volgde een beige leemlaag (S9=S24). Tussen deze laag en de moederbodem was een greppel S23 gelegen die in de pre-Flavische periode gedateerd kan worden. Aan de andere kant van muur S88 bevond zich onder de moderne verstoring opnieuw een muur (S89). Deze muur was een deel van de nabij gelegen bluswaterput uit de 19de eeuw.

Afb. 4: I3, oostprofiel.

14

(Grote Markt 19, tussen café 'Au Phare' en hoekhuis 'Hotel Lido', +50° 46' 48.27", +5° 27' 47.52")

Onder de 'zwarte laag', S1, werd een diepe kuil aangetroffen die opgevuld was met een sterk vermengde laag (S26) die 1e-eeuws materiaal bevatte. Aan de onderzijde van de kuil zat een concentratie van fosfaat, afkomstig van het vergaan van organische resten.

Bij de aanleg van de sleuf op deze plek

Afb. 5: I5, hoek van Romeinse steenbouw in het noordprofiel.

Afb. 6: I5, gewelf van een straatkelder in mergelsteen in het zuidprofiel.

werden nog gelijkaardige bodems van kuilen in het bodemvlak herkend. We hebben hier te maken met een aantal Romeinse (1^e eeuwse) beerputten. Onder en naast S26 bevond zich een sequentie van de brandlagen S2 en S8 met daaronder S9 (=S24).

15

(Grote Markt 10, voor 'Belouga' en 'Chili Pepper', +50° 46' 49.12", +5° 27' 48.34")

In het oostprofiel van 15 werd een booggewelf in mergelblokken (S90) aangesneden, de resten van een zogenaamde straatkelder. Dit gewelf liep in oost-westelijke richting tot tegen het fundament van het taverne 'Belouga'. In de noordoostelijke hoek was een kleine doorgang voorzien naar een (ooit?) naastgelegen ruimte, maar deze was dichtgemetseld (Afb. 6).

Afb. 7: 16, uitbraakspoor met Romeinse steenbouw.

Het westprofiel bevatte, onder de zwarte laag en een groen-bruine laag (S10), twee haaks geplaatste Romeinse muren (S91 en S92) die samen een hoek van een ruimte vormden. Beide muren hadden dezelfde opbouw in silexblokken en pannen, waarbij vier silexblokken opgevolgd werden door twee pannen (Afb. 5). De muren waren gebouwd op een fundament van silexblokken zonder mortel (S527). De ruimte tussen beide muren werd opgevuld door een brandlaag, waarschijnlijk S2 (een tweede eeuwse brandlaag). Ten ZW van muur S91 bevond zich een kuil S93. Zowel ten zuidwesten van muur S92 als ten noordoosten van S92 bevond zich onder een leemlaag (S525) de pre-Flavische grijze horizont (S526)(=S 9) waarin *terra sigillata* uit Lyon herkend werd.

16

(Grote Markt 10-8-6, voor café 'Belouga' en 'Chili', +50° 46' 49.36", +5° 27' 48.39")

Het westelijk profiel bevatte onder S1 en S10 een grote kuil die opgevuld was met S28, een beige laag die veel mortel en zeer veel fragmenten Romeins pleisterwerk bevatte (onbeschilderd). In de vulling waren twee Romeinse muurdelen gestort. Een eerste muur (S94) bestond uit silex, witte mortel en natuursteen, terwijl muur S95 voornamelijk silex en Romeinse pannen bevatte. De vulling S28 liep in het noordoosten tot tegen S96, een Romeins uitbraakspoor met fundering van een muur, bestaande uit losse silexblokken (Afb. 7). Onder S28 bevond zich een brandlaag, mogelijk S2 (de brandlaag van 175 n. Chr.). Iets lager, onder een leemlaag, lag S8 (de brandlaag van 69 n. Chr.), met daaronder S30. S30 was een pakket gevormd door verschillende donkere leemvloertjes afgewisseld met dunne 'schone' leemlagen. Dit wijst op een opeenvolging van vloerniveaus, waarbij oude leemvloertjes keer op keer werden schoongemaakt of hersteld door er een nieuw laagje leem over aan te brengen. Helemaal onderaan bevond zich de grijze leemlaag, S24, die we als de oudste occupatiehorizont van de Romeinse stad kunnen aanduiden.

Afb. 8: 16, 17, fundament uit losse silexblokken in het noordwestprofiel en deel van een grafkuil.

17

(Grote Markt 4, voor café 'Bij Ons', +50° 46' 49.60", +5° 27' 48.44")

17 lag in het verlengde van dezelfde rioleringsleuf als 16, in NO richting. Onder S1 bevond zich S30, die hier doorsneden werd door een grafkuil (S29) (Afb. 8) waarin zich een volledig skelet in

anatomisch verband bevond. De vulling van het graf bevatte aardewerk uit de 5^e eeuw. Het graf werd, zo ver als mogelijk was, horizontaal in de wand opgegraven en de sleuf werd met de metaaldetector onderzocht. Hierbij werd de helft van een grote gegoten holle gouden kraal aangetroffen als een losse vondst op de bodem van de rioleringsleuf. Deze vondst kan echter met vrij grote zekerheid in verband gebracht worden met het naastgelegen graf. Onder de grafkuil was S200 gelegen, een pakket met verschillende vloerniveaus en lemen binnenwandjes. Vermoedelijk hoorde deze laag bij oudere fases van het gebouw, maar niet bij S96. Ook hier vormde S24, de oudste occupatiehorizont, de onderste laag.

18

(Grote Markt 4, voor café 'Bij Ons', +50° 46' 49.60", +5° 27' 48.44")

Het oostprofiel van 18 liep in de diepte door tot aan de

Afb. 9: 18, zicht op de rioleringsleuf.

Afb. 10: 18, Z-profiel met brandlaag S536.

Afb. 11: 18, noordprofiel met brandlaag.

Afb. 12: 18, aanzetten wandjes en leemvloertjes.

de Augusteïsche laag (S537, = S24). Daarboven bevond zich de brandlaag van 69 na Chr. (S536). Bovenop deze laag was een egaliserende laag van wit tot witgrijs zand (S535) aangelegd, met daarbovenop een dik pakket van verschillende lemen vloertjes (S533) (Afb. 11-12). Af en toe waren greppeltjes te herkennen die duiden op de aanwezigheid van lemen binnenwanden. Aan de noordelijke zijde bevatte het vloerpakket ook een haardje. We bevinden ons hier opnieuw in de binnenruimtes van een Romeinse stadswoning. Doorheen deze lemlagen was aan de zuidzijde een grote (Romeinse) kuil (S98) gegraven. De vulling van deze kuil was sterk vergelijkbaar met die van S28 in I6-I7 en bevatte veel mortel en resten van Romeinse fresco's. De kuil lag tegen een fundament dat bestond uit losse silexblokken (S540) met daarboven een uitbraakspoor (S97). Aan de noordelijke zijde van het profiel was eveneens een grote kuil (S538) zichtbaar.

I9

(Grote Markt 4-2, voor café 'Bij Ons' en 'Optiek Van Heers', +50° 46' 49.69", +5° 27' 48.69")

Onder de moderne verstoringen door wegenwerken en nutsleidingen en onder de 'zwarte laag' bevond zich opnieuw een dik pakket met verschillende opgestapelde vloertjes en leemlaagjes (S30). In deze leempakketten waren af en toe ook de aanzetten van lemen binnenwandjes te herkennen.

Deze tot 1 meter dikke laag werd doorsneden door kuil S99 en grafkuil S31. In de grafkuil werden twee op elkaar gelegen begravingen aangetroffen. Eén van de skeletten behoort mogelijk toe aan een kind. Onder het pakket aan vloertjes was, zoals eerder reeds werd vastgesteld, een brandlaag te herkennen. Het gaat hier om de oudste brandlaag (van 69 n. Chr.)(S8). Hieronder bevond zich het eveneens erg herkenbare grijzige pakket met hier en daar een greppeltje, dat de beoudste occupatiehorizont van de Romeinse stad is(S24).

I10

(Grote Markt 2, voor 'Optiek Van Heers', +50° 46' 49.95", +5° 27' 48.81")

De bovenzijde van het profiel bevatte zoals gewoonlijk de moderne verstoring met daaronder de 'zwarte laag' (S1). Onmiddellijk onder deze 'zwarte laag' waren verschillende sporen zichtbaar. In het noorden lag een kuil met een oranje en rood gekleurde vulling (S550) vol houtskool en verbrande leem. Deze kuil bevatte duidelijk brandresten. Daarnaast bevond zich het fundament (S551) van een Romeinse muur, vervaardigd uit silex (zonder mortel). Verder naar het zuiden werd een kleinere kuil (?) aangetroffen waarin een donkerbruine vulling (S552) zat. In het zuidelijk deel van het profiel waren twee grafkuilen aanwezig (S32 en S33). Deze sporen doorsneden een grote Romeinse kuil (S553), die boven de brandlaag van 69 na Chr. (S554) en een pakket van vloertjes (S555) lag. We bevonden ons hier nog steeds aan de binnenzijde van een Romeinse woning.

I11

(Grote Markt 6-4, voor café 'Chili Pepper' en 'Bij Ons')

In het sleufje van een huisaansluiting werd een uit baksteen en cementmortel opgebouwd fundament (S557) geregistreerd. De constructie is vrij recent (20ste eeuw).

I12

(Grote Markt 29, voor 'Frituur Stas - De Jong')

Deze huisaansluiting bevatte twee waterleidingen (S559 en S560) die bestaande uit kop-instaart gelegde buissegmenten in aardewerk. De leidingen liepen in een noordnoordoost-zuidzuidwestelijke richting en zijn waarschijnlijk in de Nieuwe Tijd te dateren. Een segment van de leiding werd ingezameld en enkele bijkomende segmenten werden

Afb. 13: Zicht in de opengemaakte cisterne.

Afb. 14: I14, zicht op de cardo bestaande uit opgestapelde grind-pakketten.

ons geschonken door omwonenden die deze buizen al bij eerdere werken aan nutsleidingen hadden opgemerkt.

I13

(Grote Markt 19-21, voor café 'Lido' en café 'Au Phare', +50° 46' 49.80", +5° 27' 47.28")

Een rechthoekige bluswatercisterne (S561) was de voornaamste vondst in I13. De cisterne was gebouwd in baksteen en kalkmortel, en aan de binnenzijde bestreken met waterdichte cement- mortel (Afb. 13). De oriëntatie van deze cisterne was zuidoost-noordwest. Ten noordwesten van de cisterne werd een bakstenen vloer (S562) aangetroffen, die gebouwd was op een basis van mergelstenen (S563). Deze beide oudere gebouwsporen werden doorbroken door de aanleg van de cisterne. De mergelstenen (S563) vormden vermoedelijk het gewelf van een straatkelder, vergelijkbaar met de kelder die aan de overzijde van het plein aangetroffen werd.

Afb.15: I14, zicht op de *cardo* bestaande uit opeengestapelde grind-pakketten.

I14

(Grote Markt 1-3, voor textielwinkel 'Matton' en 'Skincare Center Steenmans', +50° 46' 50.71", +5° 27' 48.63")

Het zuidprofiel van I14 werd gekenmerkt door de gebruikelijke volgorde van de lagen S1, S11 en S10. Daaronder lag S34, een rest van een Romeinse kiezelweg. De weg bestond uit een lichtgrijze laag opgebouwd uit pakketten grind. Onder S34 werd een donkere laag (S35) met veel en vrij grote blokken silex gevonden (Afb. 14). Uit eerdere opgravingen is bekend dat het pakket van grove silexblokken de fundering vormt van de Romeinse wegen van het Tongerse dambordpatroon. Het gaat op deze plek om de *cardo* van de stad. In een onderzoek uit 2006 aan de Bilzersteenweg werd deze weg eveneens aangetroffen en bleek dat de *cardo* net als de *decumanus* van de stad uit een dubbelweg bestond. Dit is zeker zo ten noorden van het kruispunt met de *decumanus*. Of dit ten zuiden van het snijpunt ook het geval was kon niet bevestigd worden. De breedte waarover nog *in situ* zittende resten van de noord-zuid weg voorkwamen in de rioleringswerken laat dit wel vermoeden. Daaronder bevond zich een donkerbruine tot grijze laag (S36) en een gele laag (S37), opnieuw met veel grind en silex. Dit pakket kan geïnterpreteerd worden als een eerdere uitvoering van dezelfde Romeinse weg.

Afb.16: I18, uit baksteen gemetste waterput met koepelgewelf, aangelegd binnen de resten van een straatkelder met mergelstenen gewelf.

I15

(Grote Markt 5, voor winkel 'Belgische chocolade', +50° 46' 51.28", +5° 27' 48.34")

In I15 was in het oostelijk profiel opnieuw de opeenvolging van S1, S11 en S10. zichtbaar. Daaronder bevond zich opnieuw een doorsnede van de *cardo* van de stad. (Afb. 15). Deze noord-zuid lopende hoofdweg was bovenaan opgebouwd uit laag S38, een donkere laag met dakpanfragmenten, natuursteen (grind) en veel houtskool. De onderliggende laag (S39) was beige van kleur en bevatte veel silex. Doorheen al deze lagen was een recente kuil, S46, gegraven. Deze kuil had een grijze vulling. Onder S10 doorsneed kuil S45 de lagen S38 en S39. De vulling van S45 was donkerbruin. Onder S39 was S40 te vinden, een grijze laag met opnieuw veel silex.

Afb. 17: ??

Afb. 18: I18, laatmiddeleeuwse overwelfde kelder.

Daaronder bevond zich een gele zandlaag (S41) en een grijze laag met veel silex (S42). Helemaal onderaan was S43 zichtbaar, een donkergrijze laag met silex en baksteen.

I16

(Vlasmarkt 3, voor de bakkerij 'Hoedemakers')

Onderaan het zuidwestelijke en het noordoostelijke profiel van een smal sleufje (sondering voor nutsleidingen) werden de resten van een Romeinse muur (S564) uit vierkant gekapte zandsteen, kalksteen en silex aangetroffen. Deze muur liep waarschijnlijk in noord-zuidelijke richting.

I17

(Grote Markt 23-21, voor café 'Au Phare', +50° 46' 49.65", +5° 27' 47.56")

In het vlak van I17 was bij het verwijderen van de bestrating een rechthoekige structuur (S565) zichtbaar, opgebouwd uit bakstenen en kalkmortel. Deze structuur werd opgevuld met een donkerbruine laag vol puin (S566).

I18

(Grote Markt 25-21, voor de nachtwinkel en café 'Au Phare', +50° 46' 49.28", +5° 27' 47.63")

In het vlak van I18 was een laatmiddeleeuwse overwelfde kelder (S567, Afb. 18) aangetroffen. De muren van deze kelder waren gebouwd uit baksteen en kalkmortel, het gewelf in mergel. In de kelder bevond zich een waterput (S568) met een koepel, beide gebouwd in baksteen (Afb. 16).

I19

(Grote Markt, centraal op het plein, +50° 46' 49.97", +5° 27' 47.82")

De afgraving van de bestrating centraal op de Grote Markt (I19) bracht een ronde structuur in mergelblokken en kalkmortel aan het licht (Afb. 17). Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hierbij om de oorspronkelijke standplaats van het "perron" van Tongeren. Het perron van Tongeren, een natuurstenen zuil die bekroond is met een pijnappel en een kruis, bevindt zich vandaag de dag op het Plein (Afb. 17). Het was een symbool voor de vrijheid en onafhankelijkheid van de Goede Steden van het Prinsbisdom Luik en bevond zich op een centrale plek in de stad. Uit historische bronnen is bekend dat het perron zich voor 1866 op de Grote Markt bevond. In

1866 moest het plaats maken voor de oprichting van het standbeeld van *Ambiorix*. Het werd in 1957 heropgericht naast het Gallo-Romeins Museum en in 1985 verplaatst naar het "Plein".¹

I20

(*Grote Markt 1, voor textielwinkel Matton +50° 46' 50.61", +5° 27' 48.90"*)

Het noordprofiel van I20 vertoonde verschillende structuren in mergel en baksteen. Aan de oostelijkezijde rustte een gewelf in mergelblokken (S50) op een bakstenen muur (S51). Een tweede muur in mergel (S49) bevond zich meer naar het westen toe. De ruimte tussen deze structuren was opgevuld met een groengrijze zandlaag (S48). Van deze laag is uit eerdere opgravingen bekend dat ze tot de 19de eeuwse bestrating behoort. Boven en naast deze sporen lag een puinlaag (S47). Aan de westelijke zijde van het profiel bevonden zich onderaan nog twee lagen, een donkerbruine zandleemlaag (S52) met daaronder een lichtbruine laag met veel kiezel (S53).

I21

(*Stadhuisplein 1, voor textielwinkel Matton, +50° 46' 50.66", +5° 27' 49.10"*)

In beide profielen van I21 werden verschillende muren aangetroffen (Afb. 19). In het noordprofiel waren twee muren zichtbaar die haaks op elkaar stonden. Een eerste muur (S56) had een noord-zuid oriëntatie en was opgebouwd uit silex en zandsteen, opgemetseld met een lichtroze mortel. Deze muur stond loodrecht op de zogenaamde "monasteriummuur" (S60). Deze muur bestond eveneens voornamelijk uit silex, maar was veel steviger gebouwd. De monasteriummuur was tegen de muur uit roze mortel gezet. Mogelijk maakt de roze muur deel uit van een oudere poortconstructie. Verschillende auteurs hebben namelijk beschreven dat op deze plek een toegang tot het monasterium gesitueerd was. S60, de monasteriummuur, was parallel aan de richting van de basiliek georiënteerd. De muren werden afgedekt door een puinlaag (S59), die direct onder de 'zwarte laag' (S1) lag. Beide muren waren ook gebouwd op een fundering in silex. Muur S56 stond op fundering S571, monasteriummuur S60 was gebouwd op fundering S572.

Afb. 19: I21, S56, deel van een poortconstructie? Rechts monasteriummuur.

Afb.20: I22, monasteriummuur.

Afb. 21: I24, muur uit natuursteen en roze mortel.

¹ www.tongeren.be.

Het zuidelijke profiel bevatte aan de oostelijkezijde opnieuw de uit silexbrokken, zandsteen en roze kalkmortel opgebouwde muur (S56). Daarnaast was in het profiel een bakstenen kelder muur zichtbaar (S55), die bovenop een bakstenen fundering (S102) gebouwd was. Tegen S55 stond nog een fragment van een muur die haaks op de kelder had gelopen. Boven deze sporen en onder de 'zwarte laag' bevond zich opnieuw een muur uit silex en zandsteen (S54). Aan de westelijke zijde van het profiel lag deze muur tegen laag S58, een beige laag met veel mortel. Onder S58 lagen een donkergrijze vullingslaag (S57) en S571, een muur in silex.

I22

(Grote Markt 1, voor textielwinkel Matton, +50° 46' 50.71", +5° 27' 49.42")

I22 was het vervolg van het noordprofiel van I21 (Afb. 20). De monasteriummuur S60 liep verder door het profiel. Boven de muur lag aan de westelijke zijde van de sleuf een brandlaag (S61) die vermoedelijk in verband gebracht kan worden met de grote stadsbrand in Tongeren in de 17^e eeuw. In het oostelijk deel van de sleuf was een deel van S60 uitgebroken en opgevuld met een puinlaag (S573). Zoals in I21 reeds opgemerkt werd, rustte de monasteriummuur op een fundament in silex (S572). Onder de fundering lag een beige leemlaag (S63). Na ongeveer 8 meter maakte de monasteriummuur een rechte hoek naar het zuiden. Ten oosten van deze hoek bevond zich een donkerbruine laag (S64) met laagjes kalkmortel.

I23

(Grote Markt 1, voor de basiliek)

Onder de moderne verstoring werd een restant van een mergelstenen constructie (S65) aangetroffen. De muur bestond uit grote mergelblokken, baksteen en kalkmortel en kende een onregelmatige opbouw. S65 was gebouwd op de fundering S575, die eveneens een onregelmatige opbouw kende met dezelfde materialen, maar waar bovendien een laag baksteen in verwerkt was. In het westen van het profiel bevond zich, naast de muur en de fundering, een donkerbruine laag met roze kalkmortel (S574). Onder de fundering S575 lag een donkerbruine laag (S66) en een roodbruine zandleemlaag (S67). I23 was gelegen in het verlengde van I21-22 en hier kon opnieuw worden vastgesteld dat de monasteriummuur niet verder doorliep in oostelijke richting.

I24

(Stadhuisplein, voor oostingang van de toren van de basiliek, +50° 46' 50.66", +5° 27' 50.60")

In een peilsleufje was een zware muur zuid-noord (links-rechts op de foto) lopende muur (S576) zichtbaar, vervaardigd uit roze kalkmortel, silex en natuursteen (Afb. 21). Het lijkt hier om dezelfde muur (of een tijdsgenoot) als S56 in I21 te gaan. Aan de oostelijke zijde bevond zich een parament van gekapte natuursteen.

Afb.22: I 32, bluswatercisterne (S586).

I25

(Stadhuiplein 7, aan oostingang van de toren van de basiliek, +50° 46' 51.64", +5° 27' 51.11")

De smalle peilsleuf I25 bevatte een kanaaltje uit mergelblokken (S577).

I26

(Kloosterstraat 6, voor 'Couture Mani', +50° 46' 52.57", +5° 27' 53.09")

In de profielen van de peilsleuf werd een donker pakket (S578) aangetroffen, dat mogelijk hetzelfde is als de 'zwarte laag' (S1).

I27

(Koppelkist 3-4, +50° 46' 49.68", +5° 27' 53.72")

De profielen van deze peilingspleuf waren volledig verstoord.

I28

(Graanmarkt, +50° 46' 50.59", +5° 27' 52.57")

Idem.

I29

(Graanmarkt, +50° 46' 50.41", +5° 27' 52.44")

Idem.

I30

(Stadhuisplein 8, voor parochiecentrum 'Oorzaak Onze Blijdschap, 50° 46' 51.73", +5° 27' 51.16")

Het noordelijke en zuidelijke profiel van deze peilsleuf vertoonde dezelfde lagen, namelijk een bruingrijze laag met resten van begravingen (S579) en een uitbraakspoor met roze mortel en mergel (S580). De graven in deze zone behoren tot de noordzijde van het kerkhof dat ooit omheen de basiliek gelegen was.

I31

(Vrijthof 1, voor café 'Gerechtshof' +50° 46' 49.79", +5° 27' 54.37")

Het oost- en westprofiel van deze peilsleuf was gelijkaardig. Onder de 'zwarte laag' bevonden zich een lichte grijsbruine laag (S581) en een donkerbruine zandleemlaag (S582). Naast de grijsbruine laag (S581) was een muur in silex en kalkmortel (S583) zichtbaar. Daarnaast lag een kuil met donkerbruine vulling (S584).

I32

(Tussen Grote Markt en Stadhuisplein, +50° 46' 50.22", +5° 27' 48.78")

Een tweede bluswatercisterne (S586) werd aangetroffen bij I32 bij het weghalen van de bestrating (Afb. 22). De cisterne was opgebouwd uit bakstenen muren met een bakstenen gewelf en aan de binnenzijde ingestreken met een grijze, waterdichte cementmortel. Net zoals S561 (I13) was dit één van de 19e-eeuwse cisternes die door de brandweer gebruikt werd om op strategische plekken in de stad een voorraad bluswater te voorzien.

I33

(Kloosterstraat 2, ten noordnoordoosten van het noordoostelijk portaal van de basiliek, +50° 46' 52.18", +5° 27' 53.54")

Aan het oostelijke uiteinde van de sleuf bevond zich een Romeinse muur (S68) uit silex en kalkmortel. De muur was noord-zuid georiënteerd en behoort naar alle waarschijnlijkheid tot de gebouwresten die ook bij de opgravingen in de O.L. V.basiliek werden aangetroffen. Het gaat hier om een deel van een grote luxueuze Romeinse stadswoning.

I34

(Kloosterstraat 2, Noordzijde van de basiliek, tussen het noordwestelijk en noordoostelijk portaal, +50° 46' 51.44", +5° 27' 52.01")

Deze sleuf bevatte eveneens twee Romeinse muren, ook behorend tot een grote luxueuze stadswoning die gekend is uit de opgravingen in de basiliek (Afb. 23). S69 lag tegen de

Afb. 23: I34, Romeinse muur.

Afb. 24: I35, resten van een kanaaltje in mergelsteen.

noordelijke zijde van de basiliek en bestond uit silex en witte kalkmortel. S70 had een zuidoost-noordwest oriëntatie en was opgebouwd uit silex en donkerroze mortel.

I35

(Kloosterstraat 2, parallel met de basiliek, +50° 46' 51.39", +5° 27' 51.72")

In het zuidprofiel lag, bovenop de 'zwarte laag', een laag van grote mergelblokken (S71). Vermoedelijk waren dit de resten van een in mergelstenen uitgewerkt afwateringskanaaltje. Dit kan zowel bij een voormalige dakafwatering van de basiliek gehoord hebben, als bij een aantal kleine huizen die ooit tegen de zijgevel van de basiliek gebouwd waren.

I36

(Kloosterstraat 2, parallel met de basiliek, +50° 46' 51.39", +5° 27' 51.72")

Iets ten westen van I35 lag I36. Hier werd eveneens in het zuidprofiel een laag met mergel en mergelblokken gevonden (S72). Vermoedelijk hebben deze sporen te maken met de 17^e-eeuwse bewoning die tegen de basiliek aan gebouwd was, en zijn dit de bijhorende riooltjes.

I37

(Kloosterstraat 2, parallel met de basiliek, +50° 46' 51.39", +5° 27' 51.72")

Boven de 'zwarte laag' bevond zich in het zuidprofiel een bakstenen muur (S73) die bovenaan met tegels bedekt was. Op deze muur bevond zich een laag met mergelblokken (S74). De mergelblokken rustten gedeeltelijk op muur S73 en deels op een stuk van de 'zwarte laag' die boven S73 lag.

I38

(Kloosterstraat 2, parallel met de basiliek, +50° 46' 51.39", +5° 27' 51.72")

Het zuidprofiel bevatte onder de moderne verstoringen door wegeniswerken en nutsleidingen opnieuw een laag met veel mergelbrokken en gruis (S75). Onder S75 bevond zich de 'zwarte laag'.

I39

(Maastrichterstraat 17D, hoek Kloosterstraat en Maastrichterstraat, +50° 46' 51.39", +5° 27' 51.72")

Tijdens de aanleg van de rioolsleuf werd een waterput uit mergelstenen (S77, Afb. 25) en hogerop een muur met de aanzet van het gewelf (S76) aangetroffen. S77 was cirkelvormig gemetseld met moderne mortel en had een diameter van 1,55 meter. S76 kan een keldermuur geweest zijn die gemetseld was in baksteen en mergelsteen. De muur had een zuidoost-noordoostelijke oriëntatie en bevond zich in het zuidwestprofiel van de rioolsleuf. Het geheel van de resten is waarschijnlijk als een straatkelder met waterput te duiden. Wegens onstabiele sleufwanden diende een veilige afstand bewaard te worden, en konden deze constructies niet verder van dichtbij onderzocht worden.

Afb. 25: I39, waterput uit mergelsteen.

I40

(Maastrichterstraat 17D, kruispunt Maastrichterstraat, +50° 46' 53.68", +5° 27' 53.25")

Profiel 1: Op deze plek bevond zich een laag met mergelgruis en puin (S104) onderaan in de 'zwarte laag' (Afb. 26). Onder de 'zwarte laag' was een brandlaag (S105) zichtbaar, vermoedelijk van de derde eeuwse stadsbrand. Een egaal donkerbruine laag (S106) bevond zich onder S105 en boven de resten van een Romeinse weg (S79), die gevormd werd door een laag grove silexblokken (S107), een gele tot groene grindlaag (S108) en een fundament van silexblokken (S109). Het gaat hier om resten van de *decumanus*, de oost-west lopende hoofdstraat van de stad. Ook hier komen verschillende fases van heraanleg boven op elkaar voor. De *decumanus* bestond te Tongeren uit twee parallel lopende verharde wegen, met een gracht tussen beide.

Afb. 26: I40, oostprofiel (1) ter hoogte van het kruispunt met de Maastrichterstraat.

Profiel 2: De noordnoordoostelijke zijde van het profiel volgde hetzelfde stramien als profiel 1. Onder de 'zwarte laag' bevond zich de brandlaag S105, met daaronder resten van de Romeinse dubbelweg (S79), die opgebouwd was uit de lagen S107, S108 en S109. Tussen S108 en S109 was echter een nieuwe laag (S111) zichtbaar, die bestond uit groen- tot blauwgrijze leem. Aan de zuidzuidwestelijke zijde liep naast S105 een andere brandlaag (S112), waaronder zich opnieuw een brandlaag (S119) bevond. Het is mogelijk dat deze drie lagen aan elkaar gekoppeld moeten worden. Onder S112 was een gele stabilisatielaag (S113) zichtbaar. Daarop volgde een blauwgrijze leemlaag (S114) en een bruingrijze laag (S116). De beide lagen werden van elkaar gescheiden door een dun kalklaagje (S115). Op de bodem van de sleuf bevonden zich twee bruingrijze lagen (S117 en S121). In S117 was aan het zuidzuidwestelijke uiteinde van het profiel een Romeinse vloer (S120) uit kalkmortel aanwezig.

Profiel 3: Onder de 'zwarte laag' was over de volledige lengte van het profiel de brandlaag, S105, zichtbaar. Daaronder werd aan de noordnoordoostelijke zijde dezelfde volgorde als in profiel 2 voortgezet. Binnen laag S117 lag de vloer in kalkmortel (S120). Onder laag S117 lag S121 op de bodem van de sleuf. Daarnaast bevond zich een kuil die opgevuld was met een roodbruine vulling met brandresten (S122). Tegen deze kuil was onder brandlaag S105 een roodgrijze laag met veel verbrande leem en houtskool aangetroffen. Daaronder bevond zich een dik blauwgrijs pakket (S125), dat tot tegen de Romeinse muur, S80, aankwam. S80 was opgebouwd uit silex en witte kalkmortel en was oost-west georiënteerd. Onder S125 lagen nog drie lagen tegen de muur: een lichtbruine leemlaag (S127), een gevlekte lichtbruine leemlaag (s127) en een groengrijze leemlaag (S128). Aan de zuidzuidwestelijke zijde van de Romeinse muur lag onder de brandlaag (S105) een lichtbruine leemlaag (S129) met bovenaan een dunne laag kalkmortel. Onder S129 bevonden zich twee lichtgrijze leemlagen (S130 en S131). Onderaan het profiel was een bruine laag (S133) zichtbaar. Boven deze laag lag tegen muur S80 een dunne groengrijze laag. De muren en vloeren (leemvloertjes met kalkmortel) die hier werden aangetroffen behoren tot de Romeinse bebouwing van de *insula* aan de zuidzijde van de *decumanus* van de stad. Dit is dezelfde *insula* waarin zich ook de Romeinse bebouwing onder de huidige basiliek zich bevindt.

Profiel 4: Aan de noordnoordoostelijke zijde van het profiel bevond zich onder de 'zwarte laag' een Romeinse muur (S81), opgebouwd uit silex, Romeinse pannen en witte kalkmortel. Tegen deze muur bevonden zich aan zuidzuidwestelijke zijde verschillende lagen. Direct onder de 'zwarte laag' bevond zich tussen twee donkergrijze lagen (S134 en S136) een dunne witgrijze laag met kiezels en kleine stenen (S135). Tegen muur S81 lagen drie lichtbruine leemlagen (S137, S138, S139). Aan de zuidzuidwestkant van het profiel bevond zich een donkergrijze laag (S140) tegen deze drie lagen.

I41

(Kloosterstraat 3, +50° 46' 53.32", +5° 27' 53.59")

Onmiddellijk onder de verstoring van het moderne wegdek lag, bovenop de 'zwarte laag', een witte laag met silex en mortel (S141). Onder de 'zwarte laag' was aan de noordnoordoostelijke zijde van het profiel een smalle opeenvolging van lagen zichtbaar (Afb. 27-28). Bovenaan was een dikke bruine laag (S142) gelegen. Daaronder situeerde zich een vermengde lichtbruine tot lichtgrijze laag (S147). Hierop volgde een reeks van dunne lagen, te beginnen met een roodbruine brandlaag (S148) boven een beige leemlaag (S149). Twee donkergrijze lagen (S150 en S152), met ertussen een oranje zandlaag (S151), bevonden zich boven de onderste lichtgrijze leemlaag (S153).

Meer naar het midden van het profiel lag onder de 'zwarte laag' een lichtbruine leemlaag (S143) boven een witte laag met veel mortel (S144). Hieronder bevond zich opnieuw een lichtbruine leemlaag (S145). Drie dunnere lagen, lichtgrijze leem (S154), lichtbruine leem (S155) en donkergrijze leem (S156), lagen op een dik pakket dat verschillende vloerniveaus bevatte (S157). Dit pakket liep door tot tegen een mogelijke kuil met een bruine vulling (S158). Helemaal onderaan de sleuf was een lichtbruine leemlaag (S163) gelegen. In het zuidzuidwesten situeerden zich nog enkele lagen onder elkaar. Bovenaan bevond zich een puinlaag (S159) met daaronder een witte laag met veel mortel (S160). Onderaan de sleuf waren een donkergrijze laag (S161) en een lichtgele zandlaag (S162) zichtbaar.

De muren en vloeren (leemvloertjes met kalkmortel) die hier werden aangetroffen behoren tot de Romeinse bebouwing van de *insula* aan de zuidzijde van de *decumanus* van de stad (Afb. 27 en 28).

Afb.27: I41, delen van het profiel met Romeinse vloerniveaus.

Afb. 28: I41, delen van het profiel met Romeinse vloerniveaus.

I42

(Kloosterstraat 3, voor Antiek 'Illo Tempore', +50° 46' 52.72", +5° 27' 53.59")

In de 'zwarte laag' werd een dunne roodbruine laag (S177) met veel verbrande leem aangetroffen. Onder de 'zwarte laag' zat opnieuw een roodbruin pakket (S164) en een donkerbruine laag (S165). Daaronder lag een lichtbruine leemlaag met mortelconcentraties (S166), bovenop een witgrijze laag met veel kiezels (S167), een lichtbruine laag die veel mortel bevatte (S168) en een lichtbruin pakket (S169). Onder deze lagen bevonden zich aan de noordzijde drie lichtbruine leemlagen onder elkaar: S170, S171 en S172, vermoedelijk vormen deze lagen opnieuw een pakket leemvloeren. Aan de zuidzijde bevond zich een lichtbruine laag met

mortelconcentraties (S175) en een lichtbruine leemlaag (S176). Een roodgrijze brandlaag (S173) liep over de volledige lengte van het profiel onder al deze lagen door. Onderaan de sleuf lag een beige leemlaag (S178) op een donkergrijs leempakket (S174).

I43

(Kloosterstraat 1, voor 'Bazilik', +50° 46' 52.59", +5° 27' 53.61")

In het oostelijk profiel van I43 is een Romeinse muur (S82) uit silex en witte kalkmortel aangetroffen. De muur was oost-west georiënteerd (Afb. 29).

I44

(Kloosterstraat 6, voor 'Couture Mani', +50° 46' 52.59", +5° 27' 53.61")

De 'zwarte laag' werd in het zuidelijk profiel doorsneden door een smalle kuil (S84), die uit drie donkergrijze tot roodgrijze lagen bestond (S179, S180 en S181). Deze laag doorbrak ook de brandlaag (S105) onder de 'zwarte laag'. Aan de zuidwestelijke zijde van de kuil bevond zich eveneens een brandlaag (S182), waarschijnlijk ging het hierbij om dezelfde laag (S105=S182).

Afb. 29: I43, Romeinse muur.

In het uiterste noordoosten werd een Romeinse weg (S83) aangetroffen, deze bestond uit kiezels en mortel (geen silex). Aan de zuidwestelijke zijde van de kuil (S84) bevonden zich tegen de brandlaag twee lichtbruine tot geelbruine leemlagen (S183 en S185) die van elkaar gescheiden werden door een roodgrijze brandlaag (S184). Boven deze drie lagen waren een dikke bruine laag (S186) en een dunne roodbruine laag (S187) zichtbaar. In het zuidwesten situeerde zich onder de bruine laag (S186) een gemengde witte, roodbruine laag (S189) die veel mortel bevatte. Deze laag lag boven een grijsbruine laag (S191). Aan de onderzijde van het profiel was een gemengde laag (S188) met veel mortel en baksteen zichtbaar met daarnaast een bruine leemlaag. Helemaal ten zuidwesten van het profiel was onderaan een Romeinse kuil (S85) te vinden, waarin veel mortel en pannen aangetroffen werden en die onderaan een dunne houtskoolrand vertoonde (Afb. 30).

I45

(Kloosterstraat 6-2, voor 'Couture Mani' en 'T-Interim', +50° 46' 52.40", +5° 27' 52.57")

Tussen de verstoring van het moderne wegdek en de 'zwarte laag' bevonden zich twee dikke bruingrijze pakketten (S192 en S193). S193 was lichter van kleur en bevatte een skelet in anatomisch verband (S86), maar zonder een af te lijnen grafkuil. Onder de 'zwarte laag' was aan noordoostelijkezijde een klein bruin pakket (S194) zichtbaar bovenop een lichtbruine leemlaag (S195). Tegen deze lichtbruine laag lag een bruine laag (S196) bovenop een lichtbruin leempakket (S197). In het zuidwesten van het profiel was een donkerbruine laag (S198) met veel baksteen te zien, tegen een lichtbruine leemlaag met grote concentraties mortel (S199). Dit zijn opnieuw resten van Romeinse woningbouw.

I46

(Kloosterstraat 2, voor 'Unique Wellness', +50° 46' 52.23", +5° 27' 51.88")

I46 vertoonde een gelijkaardig profiel als I45. In het westprofiel lag onder de 'zwarte laag' een brandlaag (S2), met daaronder de lichtbruine leemlaag (S199) die een dikke mortellaag bevatte. Deze

Afb. 31: I46, begraving.

mortellaag kan een Romeinse vloer zijn.

I47

(Kloosterstraat 1, voor 'Bazilik', +50° 46' 52.59", +5° 27' 53.61")

Ook hier kwamen dezelfde lagen terug in het westelijk profiel. De 'zwarte laag' lag boven de Romeinse brandlaag (S2), die hier uitzonderlijk dik was. Onderaan de sleuf was opnieuw S199 zichtbaar (Afb. 30).

Afb. 30: I47, kuil met veel mortel, dakpangruis en dakpannen.

I48

(Kloosterstraat 1, voor 'Bazilik', +50° 46' 52.30", +5° 27' 53.42")

In het westprofiel van I48 werd hetzelfde stramien voortgezet, met de opeenvolging van S1, S2 en S199. Helemaal onderaan in het profiel bevond zich echter een Romeinse muur (S87) vervaardigd uit pannen en witte kalkmortel (Afb. 32).

Afb. 32: I48:

I49

Dit interventienummer werd niet toegekend.

I50

(Maastrichterstraat 9, Hoek OLV-straat met Maastrichterstraat, +50° 46' 52.95", +5° 27' 50.33")

In het oostelijk profiel van de rioleringsleuf werd een keldermuur in mergelblokken en kalkmortel aangetroffen. Tegen deze muur was onder de 'zwarte laag' een Romeinse weg (S202) uit kiezels en kalkmortel zichtbaar. In deze kiezellaag was een dunne brandlaag (S228) te zien. De weg is waarschijnlijk het vervolg van S79. Tegen de Romeinse weg lag een Romeinse muur (S204), opgebouwd uit silexblokken en witte kalkmortel. Boven de muur lag aan de zuidoostelijke zijde van het profiel een donkerbruine lemige laag (S229). In het midden van het profiel was tussen S1 en S229 een donkergrijze zandlemlaag (S203) te zien, met onderaan een concentratie losliggende stenen (S205). Deze concentratie lag op de Romeinse weg (S202).

Afb. 33: I50:

Het noordprofiel bevatte een fragment van een keldermuur uit mergelblokken (S206). In het westelijkprofiel werd een aanzet voor een gewelf in mergelblokken (S207) aangetroffen.

I51

(O.L.Vrouwstraat 6, +50° 46' 52.50", +5° 27' 50.79")

Afb. 34: I51: westprofiel met Romeinse muur

Het westelijkprofiel bevatte een Romeinse muur (S208) in silex en roze kalkmortel met daarboven een uitbraakspoor (S233). Dit spoor doorsneede de 'zwarte laag'. Aan de zuidoostelijke zijde van het profiel was onder de 'zwarte laag' een brandlaag (S230) en een donkerbruine laag (S231) zichtbaar; beide lagen bevatten veel kiezels. Op de bodem van de sleuf lag een bruingrijs leempakket (S232) (afb. 34).

Afb. 35: I52: brandlaag

I52

(O.L.Vrouwstraat 1, voor 'Martin's Taverne', +50° 46' 52.15", +5° 27' 51.07")

Onder een dik pakket van de 'zwarte laag' lag aan de zuidoostelijke zijde een lichtbruine lemige laag (S236) boven een roodzwarte brandlaag (S234). Aan de onderkant van de sleuf lag een dunne grijze leemlaag (S235).

I53

(Hoek O.L.Vrouwstraat 1 en Kloosterstraat, +50° 46' 52.14", +5° 27' 51.25")

Aan de noordwestelijke zijde van het profiel was een lichtbruin tot geelbruin leempakket (S237) zichtbaar. Daartegen bevonden zich een grijze leemlaag (S238), een lichtbruin pakket (S239) en een grijs pakket met veel silexblokken (S240). Onderaan de sleuf was een mogelijke muur (S243) aanwezig in silex en witte kalkmortel. Eenzelfde laag (S242) was ook te zien aan de zuidoostelijke zijde van de sleuf. Hier lag ook tussen de 'zwarte laag' en S238, een roodbruine brandlaag (S241).

I54

(Hoek O.L.Vrouwstraat 1 en Kloosterstraat, +50° 46' 52.02", +5° 27' 50.98")

Deze interventie leverde verschillende muren op, waaronder ook de monasteriummuur (Afb. 40). Deze muren, behalve S217, bevonden zich onder de 'zwarte laag'. S217, een muur uit silex en witte kalkmortel, bevond zich in de 'zwarte laag'. Tegen deze muur lag een dunne mortellaag, mogelijk een vloer. Aan de noordwestelijke zijde van het profiel waren drie muren tegen elkaar gelegen. S212 was opgebouwd uit mergelblokken, die bijeen gehouden werden door witte kalkmortel. Tegen S212 lag S213, dat vervaardigd was uit mergel- en

Afb. 36: I53

silexblokken. De robuuste monasteriummuur (S214) bestond uit witte kalkmortel die grote blokken silex samenhoudt. Onder deze muren waren een aantal donkergrijze tot donkerbruine lagen gelegen (S244, S245, S246 en S247). Daarnaast waren twee Romeinse muren (S215 en S216) zichtbaar, die van elkaar gescheiden waren door een lichtbruin leempakket (S250) (Afb. 41). Muur S215 bestond uit pannen en silex die gevoegd waren met witte en roze kalkmortel. Muur 216 was opgebouwd uit witte kalkmortel, silex en enkele lagen Romeinse pannen. Aan de zuidoostelijke zijde lag tegen deze muur een dikke mortellaag (vloer) boven een donkerbruine laag (S251).

Afb. 40: I54: rechts de monasteriummuur

I55

(Hoek O.L.Vrouwstraat 1 en Kloosterstraat, +50° 46' 52.16", +5° 27' 51.52")

In I55 werden twee muren aangetroffen. Een eerste muur (S222) bevond zich in het zuidelijk profiel en bestond uit silex, pannen en kalkmortel. In het westelijk profiel werd S223 gevonden, die vervaardigd was uit silex en witte kalkmortel.

Afb. 41: I55:centraal een Romeinse muur

I56-I57

(Hoek Stadhuisplein 8 en O.L.Vrouwstraat, +50° 46' 51.81", +5° 27' 51.33")

In het noordelijk profiel was zichtbaar dat de 'zwarte laag' een skelet in anatomisch verband (S220) bevatte, zonder dat er een grafkuil zichtbaar was. Onderaan in de sleuf werd een Romeinse vloer in mortel (S218) (afb. 43-44-45) aangetroffen, waartegen een muur (S219) in silex en kalkmortel (roze en wit) lag. Deze sporen waren afgedekt met een donkerbruine leemlaag (S252).

I58

(Hoek O.L.Vrouwstraat 1 en Kloosterstraat, +50° 46' 52.02", +5° 27' 50.98")

Het betrof hier het westelijk profiel van de monasteriummuur (S224) uit I54.

Afb. 42: I55 westprofiel

Afb. 44: I 56-57 Romeinse vloer

Afb. 43: I56 rest van een muur in silex en kalkmortel (roze en wit)

I59

(Hoek O.L.Vrouwstraat 1 en Kloosterstraat)

Bij een huisaansluiting werden drie muren ontdekt die een ruimte vormden. S225 was noordwest-zuidoost georiënteerd en bestond uit silex, baksteen en kalkmortel. Tegen deze muur stond in een rechte hoek een lage bakstenen muur met metselwerk in kruisverband (S226). De derde muur (S227) vormde een rechte hoek met S226 en was gebouwd in silex en mortel.

I60

(Stadhuisplein 7, voor IJssalon, +50° 46' 51.38", +5° 27' 50.49")

Een huisaansluiting bracht een muur (S209) in mergelblokken en mortel aan het licht die zich in de 'zwarte laag' bevond. Onder de 'zwarte laag' was een bruine leemlens zichtbaar boven een gemengde groengrijze kleiige leemlaag (S255) en een lichtbruin leempakket (S256).

Afb. 45: I57: noordprofiel

Afb. 46: I58 monasteriummuur

Afb. 47: I58 monasteriummuur

Afb. 48: I62 monasteriummuur

Afb. 49: I62 monasteriummuur

Afb. 50: I60 mergelstenen muur

I61

(Stadhuisplein 7, voor IJssalon, +50° 46' 51.38", +5° 27' 50.49")

I61 bevatte het zuidelijke deel van muur S209, dat met het spoornummer S210 aangeduid werd. Deze muur lag in de 'zwarte laag'.

I62

(O.L.Vrouwstraat 1, zelfde locatie als I54 en I58, +50° 46' 52.10", +5° 27' 50.92")

De monasteriummuur (S211) bevond zich op de 'zwarte laag'. Onder S1 waren een brandlaag (S257), een donkerbruine leemlaag (S258) en een klein lichtbruin leempakket (S259) zichtbaar.

I63

(Grote Markt 1, voor textielwinkel Matton, +50° 46' 50.56", +5° 27' 49.03")

In het vlak van I63 werden twee kerkmuren (S274 en S275) aangetroffen. Deze muren bestonden uit silex en roze mortel en vormden een rechte hoek. Ze behoorden tot de vroegere Sint-Niklaaskerk. Aan de binnenzijde was een dunne bepleistering aangebracht op beide muren. Binnen de ruimte die door deze muren gevormd werd, werd een grafsteen in natuursteen (S406) gevonden (Afb. 53).

Afb. 51: I61: mergelstenen muur

Afb. 52: I59: volume in baksteen

Afb. 54: I63: vloerniveau van de Sint-Niklaaskerk, in roze mortel.

Afb. 53: I63: grafsteen

Afb. 55: I63: Noordwestelijk uiteinde van de Sint-Niklaaskerk, vloerniveau en rest van de opstaande muur.

Afb. 56: I64, oostprofiel, de muur in roze mortel.

Afb. 57: I64, zuidprofiel met aanzet van de keldertrap.

zich bovenop muur S297 een lichtbruine leemlaag (S298). Samenvattend lijken we hier het resultaat te zien van een constructie die talrijke verbouwingen heeft gekend en die mogelijk op kelderniveau tegen en over de oudere (Middeleeuwse en Romeinse) muren gelegen was, die los staan van deze woning en haar kelderverdiep.

I64

(Grote Markt 1, voor textielwinkel "Matton" +50° 46' 50.56", +5° 27' 49.03")

Bovenaan in het oostelijk profiel bevond zich de muur in roze mortel (S276) die dezelfde was als de kerkmuur die bij I63 reeds gezien werd (S275). De muur lag op een donkergrijze laag (S277) met veel bijmengingen. Onder deze laag was aan de noordwestelijke zijde een geelbruine laag (S278) zichtbaar, met daarnaast een laag silexbrokken en mortel (S279). Ten zuidoosten van S279 lag een muur van mergelblokken (S280), die verder naar het zuidoosten overging in een gewelf. De ruimte tussen het gewelf en de rest van de muur was opgevuld met een puinlaag (S281). Daarboven lag nog een beige zandleemlaag (S282).

Het zuidprofiel bevatte de bakstenen kelder muur S283-S284. S283 was tegen het gewelf in mergelblokken (S280) aangebouwd. Voor de muur waren twee treden in natuursteen bewaard die de laatste getuigen waren van de keldertrap die ooit tegen deze wand naar beneden kwam.

In het westprofiel waren verschillende muren en lagen zichtbaar. Op de bodem van de sleuf bevond zich een muur in grote mergelblokken (S297), die mogelijk via het voormalige gewelf in verband gebracht kan worden met S280 in het oostprofiel. Aan de zuidoostelijke zijde stond tegen S297 een bakstenen muur die overging in een gewelf (S294). Tussen deze muur en de kelder muur S284 (zuidprofiel) was een opvullingslaag (S293) van baksteen, pannen, leisteen en mortel gestort. Op S297 was een muur (S296) uit baksteen en silex gebouwd. Voor deze muur lag tegen S294 een rommelige laag (S295) met verschillende soorten stenen, waaronder baksteen en silex. Ten noordwesten van muur S296 was een grijze laag met mortel en silex (S299) zichtbaar, met daarnaast de 'zwarte laag'. Beide lagen bevatten fragmenten van structuren uit mergelblokken. Onder deze lagen bevond

Afb. 58: I64: detail van de aanzet van het gewelf.

Afb. 59: I64: zuidwestelijke muur

Afb. 60: I64: spaarboog in de noordwestelijke muur

zuidelijke kerkmuur liep uitbraakspoor (S263), dat voornamelijk opgebouwd was uit losse mortel met weinig silex. Binnen de kerkrimte werd een zuil in natuursteen (S264) aangetroffen, die op de originele kerkvloer (S265) stond. Deze vloer was vervaardigd uit roze mortel. In het oosten werden opnieuw enkele sporen in roze mortel opgemerkt; het gaat mogelijk om muren of uitbraaksporen (S266, S267 en S268). Ook de sleuven uit de opgravingscampagne van Prof. Mertens uit 1966 waren nog duidelijk onder de bestrating te herkennen.

Een lange kelder muur (S285) bevatte verschillende soorten stenen, zoals mergel, baksteen en silex. In deze muur was een ontlastingsboog (S286) van bakstenen aangebracht. De lange bakstenen werden afwisselend in een rij kop-strek en een rij strek-kop aangebracht. De top van de boog bestond uit mergelstenen (S287). De boog was ingevuld met bakstenen van verschillende formaten, die bijeengehouden werden door lichtbruine leem en kalkmortel. Mogelijk werd bij de bouw van deze muur na het graven van de funderingssleuf een onstabiele laag of bodemverzakking aangetroffen (Middleeuwse of Romeinse kuil?), waar vervolgens als oplossing deze ontlastingsboog overheen werd gebouwd.

In de noordoostelijke hoek van muur S285 was een metselverband van voornamelijk koppen (S291) zichtbaar. Bovenaan werd S285 begrensd door een aanzet voor een gewelf in baksteen en mortel (S290). De ruimte tussen S289 en S290 was opgevuld met bakstenen metselwerk (S291). Tussen het gewelf en de kerkmuur in roze mortel van het oostprofiel was een opvullingslaag (S292) van mortel en silex gestort.

I65

(Stadhuisplein, voor de basiliek, +50° 46' 50.22", +5° 27' 50.19")

In het vlak van I65 werd de oude Sint-Niklaaskerk opnieuw aangesneden. In het westen werden de fundamente van de toren blootgelegd. Deze fundamente (S260 en S261) bestonden uit dikke muren van witte en grijze kalkmortel en silex met af en toe een stukje parament van mergelblokken. Vanuit fundament S261 vertrok de zuidelijke kerkmuur (S262) in oostelijke richting. Deze fundamente bevonden zich samen met S274 en S275, de buitengevels van de Sint-Niklaaskerk. Min of meer evenwijdig met de

Afb. 61: I65: Zicht vanaf de toren van de basiliek op het fundament van de toren van de Sint-Niklaaskerk

In oorsprong was de Sint Niklaaskerk een Romaans bouwwerk. Ze leunde ‘tegen’ de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.² We vermoeden dat alle muren in roze mortel die op het stadhuisplein werden aangetroffen tot de oudste fase van deze parochiekerk behoren. Er wordt in het kerkelijk archief voor het eerst gesproken over deze kerk in 1209.

Afb. 62: I65: fundament van de zuidgevel van de Sint-Niklaaskerk

Afb. 63: I65: aanzet van een natuurstenen zuil uit de Sint-Niklaaskerk, geplaatst op een vloerniveau in roze mortel

I66

(Stadhuisplein, voor de basiliek, +50° 46' 50.22", +5° 27' 50.19")

Het vlak van I66 werd vlak naast I65 aangelegd. In I66 werden drie sporen aangetroffen, die alle voornamelijk bestonden uit mortel met silex en soms baksteenfragmenten. Een eerste spoor was

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/37187>

Afb. 64: I67:sporen van de voormalige bebouwing op het Stadhuisplein.

Afb. 65: I70,mergelstenen muur S323

S301, dat gelijk is aan S263 en een witgrijze kleur heeft. Tegen S301 lag een spoor in roze kalkmortel (S300) dat leek door te lopen in het volgende spoor (S302), eveneens in roze kalkmortel. Tussen beide sporen was echter een verstoring zichtbaar. Deze werd mogelijk veroorzaakt door de opgraving van Prof. Mertens in 1966.

I67

(Stadhuisplein, voor het stadhuis, 1^e waterpartij, zijde Graanmarkt, +50° 46' 49.91", +5° 27' 50.91")

Drie muren werden blootgelegd in het vlak van I67. Een eerste muur (S303) (afb. 64) was noordoost-zuidwest georiënteerd en bestond uit mergel, silex en weinig baksteen. De muur werd onderbroken door verschillende lagen, een donkerbruine leemlaag (S308), een lichtbruine lemige laag (S309) en een puinlaag (S310). Evenwijdig met S303 lag een smallere muur uit silex- en mergelblokken (S304). In de zuidoosthoek maakte S304 een rechte hoek met een kleine muur uit mergelblokken (S305). Ten zuiden van S304 bevond zich een bruine puinlaag met veel baksteen en mortel (S307) met ernaast, aan de oostelijke zijde, een kuil met een donkergrijze vulling (S311).

I68

(Stadhuisplein 1, voor het stadhuis, 2^e waterpartij, zijde Wijngaardstraat, +50° 46' 49.65", +5° 27' 50.50")

In het vlak kwamen drie muren aan het licht. Muur S314 bestond uit mergelblokken, silexblokken en baksteen. Deze muur maakte een rechte hoek. Tegen deze muur kwam S312, een zuidoost-noordwest georiënteerde muur uit voornamelijk kalkmortel en enkele grote mergelblokken. Een derde muur (S313) uit silexblokken lag tegen S314 en S312. Deze muur liep in oost-westelijke richting. Tussen S314 en S312 was een donkerbruine opvullingslaag (S317) gestort. Ten westen van S314 bevond zich een rode laag (S315) die voornamelijk uit baksteengruis bestond. Tussen S315 en het stadhuis was een donkere roodbruine laag (S316) zichtbaar.

I69

(Stadhuisplein, voor de basiliek, tussen waterpartijen en resten van de Sint-Niklaaskerk, +50° 46' 50.11", +5° 27' 50.34")

De sporen in I69 vertoonden allemaal dezelfde samenstelling: zeer veel roze kalkmortel, weinig silex en baksteen. In de zuidoosthoek was het grootste spoor aangetroffen, een min of meer driehoekig spoor van roze mortel (S318). Ten westen van dit spoor bevonden zich verschillende langwerpige sporen in hetzelfde materiaal. De sporen S320 en S321 leken samen een langwerpig, noordoost-zuidwestelijk georiënteerd uitbraakspoor (of muur) te vormen. Evenwijdig met deze sporen lag S319, eveneens een langwerpige muur of uitbraakspoor. In de zuidwesthoek was nog een klein spoor (S322) in roze mortel aangetroffen.

I70

(Stadhuisplein, voor het stadhuis, verdieping 1^e waterpartij, +50° 46' 49.91", +5° 27' 50.91")

Afb. 66: I71, resten van mergelmuren

Een muur in mergelblokken (S323) liep in noordoost-zuidwestelijke richting door het vlak van I70. Mogelijk ging het hier om de onderkant van muur S304 (I67). In het westprofiel van de I70 maakte S323 een rechte hoek met S346 die ook in mergelblokken was gebouwd. Deze leek tot tegen S323 te komen (afb. 65). In het zuidoostelijke deel van I70 maakte S323 een rechte hoek met een andere muur S325, die eveneens uit mergel en kalkmortel bestond. Tegen S325 lag een haard die bestond uit een rode brandlaag (S324) met eromheen een zwarte brandlaag (S326). Deze lagen werden omgeven door een gevlekte grijze laag (S327). De haard lag in een groene gevlekte opvullingslaag (S345) die mogelijk de binnenzijde van een gebouw vormde.

I71

(Grote Markt 1, Stadhuisplein voor basiliek, ter hoogte van textielwinkel 'Matton', +50° 46' 50.43", +5° 27' 49.02")

In I71 werd een onduidelijk geheel van gefragmenteerde muren en andere sporen aangetroffen. Aan de zuidwestelijke zijde was een langwerpige spoor van voornamelijk kalkmortel (S333) gelegen. Ten zuiden lag daar een bakstenen muur (S328) tegen die naar het zuidwesten toe minder vast gemetseld was. Tegen beide sporen bevond zich aan de noordoostzijde S329, een brede muur met mergelblokken en groengeel zand (mogelijk de 19^e-eeuwse wegbedekking). Aan de zuidwestelijke zijde was in het fundament een taatspot bewaard. De zuidoostelijke zijde had dan weer een dunne bepleistering. S329 werd doorsneden door S330, een bakstenen muur. Door S329 en S330 was een ovaalvormige opening (S365) gemaakt. In de noordelijke hoek van S329 lag een muur (S331) uit witte mortel en silex. Daartegen volgde in noordoostelijke richting een opeenvolging van muren: een Romeinse muur of uitbraakspoor (S332) opgebouwd uit voornamelijk grijsroze mortel en weinig silex, een tweede gelijkaardig spoor (S334) met dezelfde samenstelling en een spoor (S335) van witgrijze mortel en weinig silex.

Afb. 67: I72, bovenzijde van het gewelf van de beerput of cisterne

I72

(Grote Markt 2, NW hoek van het fundament van de Sint-Niklaaskerk, +50° 46' 50.21", +5° 27' 49.68")

Tegen de noordwestelijke zijde van het torenfundament (S260) van de Sint-Niklaaskerk werd een huis gebouwd met een kelder. I72 bevatte de vloer of het gewelf (S340) van een beerput of cisterne, waar in de noordhoek een ronde opening gemaakt was die afgezet werd met een bakstenen rand (S341). Vanuit de opening vertrok een smalle geul die begrensd werd door een smalle bakstenen muur (S336) en een richel van bakstenen (S338) die op hun zijkant

geplaatst waren. Ten zuidwesten van deze richel lag tegen de vloer (S340) een bakstenen muur met zuidzuidwest-noordnoordoostelijke oriëntatie. In een rechte hoek met deze muur lag eveneens tegen S340 een volgende bakstenen muur (S339). Een laatste muur (S343) bevond zich tussen de vloer (S340) en het fundament van de toren (S260). Tussen de ronde opening (S341) en de muur S336 was een smalle richel van bakstenen aanwezig die op hun zij geplaatst waren (S342).

Afb. 67bis: I79, overzicht van de zone voor het stadhuis

I73

(Grote Markt 1, aansluiting Grote Markt, +50° 46' 50.11", +5° 27' 49.44")

In de westelijke rand van I73 was het uiteinde van een bakstenen muur (S344) zichtbaar. Het metselverband was onherkenbaar en ook het formaat van de bakstenen kon niet opgemeten worden.

Afb. 68: I79 resten van een Middeleeuwse stadswoning

I74

(Stadhuisplein 1-2, voor het stadhuis, verdieping 2^e waterpartij, , +50° 46' 49.65", +5° 27' 50.50")

I74 bevatte een middeleeuwse muur (S349) uit silex en mortel, die een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie had. De muur werd doorbroken door een modern riool. Deze muur was gelijk aan muur S355 in I79.

I75

(Vlasmarkt, achterzijde stadhuis, +50° 46' 49.08", +5° 27' 51.62")

I75 was een proefput voor een boomkuil. De verstoring door het moderne wegdek reikte tot ongeveer 60 cm onder het huidige straatniveau. Daaronder was de zwarte laag zichtbaar, waarin de archeologische sporen aangetroffen werden. Het gaat om een middeleeuwse laag met losse in verband liggende silexblokken (S347) en een structuur uit mergelblokken en kalkmortel (S348), mogelijk is dat een afwateringskanaal. S347 bevond zich op 104.10 TAW, S348 op 104.04 TAW.

Afb. 69: I79, stenen kanonsbal

zijn dan ook geen archeologische sporen aangetroffen.

I76

(Vrijthof 4, voor het gerechtsgebouw, +50° 46' 49.96", +5° 27' 55.69")

Ook I76 was een proefput voor een boomkuil. In de profielen van deze boomput werden behalve de 'zwarte laag' geen archeologische sporen blootgelegd.

I77

(Graanmarkt 1, naast oud stadhuis ten zuiden van het monument voor de gesneuvelden, +50° 46' 49.59", +5° 27' 52.12")

De derde bleek volledig verstoord door de aanleg van verschillende oude leidingen. Er

Afb. 70: I80 sleuf voor het stadhuis

I78

(Piepelpoel 9, voor café 'De Zwoôn, centraal op het plein +50° 46' 49.00", +5° 27' 56.01")

Het profiel van de vierde boomput, I78, bevatte naast de 'zwarte laag' geen archeologische sporen.

I79

(Stadhuisplein 1-2, voor stadhuis, verdieping 2e waterpartij, +50° 46' 49.65", +5° 27' 50.50")

In het vlak van I79 werden de resten van een middeleeuwse stadswoning blootgelegd. De stadswoning bestond uit vier muren (S352, S353, S354, S355). Muur S352 en S353 vormden een ruimte of kamer. Ze kenden dezelfde opbouw (silex en kalkmortel) en vormden een rechte hoek. Muur S352 eindigde tegen S356, de deuropening naar de vermelde ruimte. Aan de binnenzijde van deze ruimte was tegen muur S353 een muur uit mergelblokken (S354) opgetrokken. Deze leek de aanzet te vormen van een gewelf, mogelijk een keldergewelf. De ruimte binnen de muren S352, S353 en S354, de mogelijke kelderruimte, was opgevuld met twee brandlagen (S357 en S358). S357 was gelokaliseerd aan de deuropening S356 en bestond uit groen zand met verbrande leem en/of baksteen. Waarschijnlijk gaat het hier om dakbedekking of gevelbekleding. De rest van de ruimte was opgevuld met een zwarte brandlaag S358. Deze brandlaag bleek over S357 te liggen. Het zou kunnen dat S358 door het keldergat (naar de straat) naar binnen is gevallen, bovenop S357.

Muur S355 (=S349 in I74) lag in het oostelijk deel van I79. De muur liep evenwijdig aan S352 en heeft dezelfde samenstelling. S355 werd onderbroken door de oude rioolbuis. De ruimte tussen S352 en S355 werd voornamelijk ingenomen door een donkergrijze laag (S359). Tegen het zuidprofiel bevond zich spoor S360, dat bestond uit verschillende lagen grijsblauwe tot paarse leistenen, die waarschijnlijk als dakbedekking gebruikt werden. Halverwege de werkput bevond zich naast S355 een min of meer ronde kuil gevuld met silexblokken (S361).

Aan de noordwestzijde van muur S353 was een ruimte bijgebouwd. Deze werd gevormd door muur S362 en muur S363, die een min of meer rechte hoek vormden. De twee muren kwamen onderling overeen qua samenstelling (silex en kalkmortel), maar zijn verschillend van de muren S352, S353 en S355. S362 en S363 zijn ook smaller dan de drie vermelde muren. De binnenruimte werd opnieuw opgevuld door een zwarte

Afb. 71: I80, monasteriummuur

Afb. 72: I80, monasteriummuur

brandlaag (S364). Mogelijk was deze brandlaag in verband te brengen met de kanonskogel (v.107), die gevonden werd in het profiel ter hoogte van muur S363 (Afb. 69).

De kanonskogel was vervaardigd in zandsteen en dateert mogelijk uit de Tachtigjarige Oorlog. In dezelfde omgeving werd een tweede, grotere kanonskogel uit graniet (V147) gevonden door de wegenwerkers. De precieze locatie daarvan kon echter niet achterhaald worden.

180

(Stadhuisplein, voor 't Marktcafé, +50° 46' 49.71", +5° 27' 49.99")

Twee muren, S350 en S351, kwamen aan het licht in 180. S350 was een Romeinse muur uit silex en mortel, die deels losgekomen of afgebroken was, waardoor het materiaal naast (ten oosten van) de eigenlijke muur viel. Tegen S350 was de robuuste monasteriummuur (S351) in silex en witte mortel gebouwd. De muur had een westnoordwest-oostzuidoostelijke? oriëntatie, terwijl muur S350 meer noordwest-zuidoost georiënteerd was.

181

(Stadhuisplein, westelijk profiel van 179, +50° 46' 49.65", +5° 27' 50.50")

Onder de verstoring van het moderne wegdek bevond zich een bruine leemlaag (S407) bovenop de zwarte brandlaag S364. Aan de zuidoostelijke zijde van het profiel werden deze lagen doorsneden door een klein donkerbruin lemig pakket (S408). Aan de noordwestelijke zijde lag boven S407, boven en naast muur S363 en een rode brandlaag (S413). In muur S363 werd v.107, een kanonskogel in zandsteen, gevonden (zie 179, Afb. 69).

Afb. 73: 184, Puinpakketten

Afb. 74: 184, Puinpakketten

182

(Stadhuisplein, voor het stadhuis, zuidelijk profiel van 182, +50° 46' 49.94", +5° 27' 50.32")

Het profiel bevatte een lichtbruine leemlaag (S409) die zich boven de 'zwarte laag' (S359) bevond. Onder S359 en S409 lag de laag blauwgrijze en paarse leistenen (S360). Aan de zuidwestelijke zijde van het profiel bevond zich boven S409 een dunne houtskoollaag (S411), met daarnaast een donkerbruine laag (S410) met veel verbrande leem en een laag met gele mergel (S412).

183

(Stadhuisplein, Z-zijde van de basiliek, ten zuiden van de toren, +50° 46' 49.94", +5° 27' 50.32")

De moderne verstoring werd in het zuidelijk profiel opgevolgd door een laag van vooral witgrijze mortel (S366), mogelijk een vloer, en een grijsbruine leemlaag (S369) met daarboven een donkerbruine leemlaag (S368) met veel bijmengingen. Aan de noordoostelijke zijde lag hieronder een geelbruine kiezellaag en een dik bruin leempakket (S367). Daarnaast bevond zich een verstoring van zavel. Ten zuidwesten van deze verstoring volgde een opeenvolging van grijsbruine lagen. Onder de kiezellaag (S371) bevond zich een laag vol stenen en mortel.

Afb. 75: I84, Puinpakketten, brandlaag

Daaronder was een bruine leemlaag (S373) te zien boven een witte laag (S372) vol mortel en weinig silex en een donkerbruine laag (S374).
I84
(Graanmarkt, zijde Vrijthof, parallel met basiliek, +50° 46' 50.81", +5° 27' 53.50")

I84 bevatte verschillende sporen met mortel, die dezelfde kenmerken hadden als S366. Mogelijk waren deze sporen dus ook vloeren. Een dergelijk spoor (S376), bestaande uit witroze mortel, bevond zich aan de westelijke zijde van het noordelijk profiel. Meer naar het westen was enkel een donkerbruine leemlaag (S375) met veel bijmenging zichtbaar. Onder S376 lag een dik bruin leempakket (S377), waaronder een tweede laag mortel (S378) te zien was. Naast het bruine pakket lag een donkerbruine leemlaag (S379) naast een bruine laag (S377) en een opnieuw donkerbruine leemlaag (S381=S379?). Onder deze lagen bevond zich een grijsbruin lemig pakket met veel mortel (S383) boven een grijze kleilaag met silex (S380). Aan de oostelijke zijde van het profiel was opnieuw een laag met witroze mortel en silexblokken (S282) zichtbaar. Ten oosten van dit spoor bevond zich een lichtbruine leemlaag met silex (S387). Onder deze lagen lag een dik grijsgroen kleilig pakket (S384) boven een zwarte kleiige laag (S385).

Afb. 76: I85 Romeinse vloer

I85

(Graanmarkt, zijde Vrijthof, parallel met basiliek, +50° 46' 50.81", +5° 27' 53.50")

Onder de 'zwarte laag' waren in het noordelijk profiel twee lagen met mortel aangetroffen. Bovenaan lag een roze compacte mortellaag (S388) die sporen van brand vertoonde; mogelijk gaat het om een Romeinse vloer. In deze laag was een grote natuursteen zichtbaar. Hieronder bevond zich een Romeinse vloer (S389) in witte mortel die hoorde bij de jongste fase van de stadswoning van TO-10-VR. Onder de vloeren was een oranjebruine brandlaag zichtbaar met verbrande leem en frescofragmenten.

Afb. 77: I87, Romeinse muur

I86

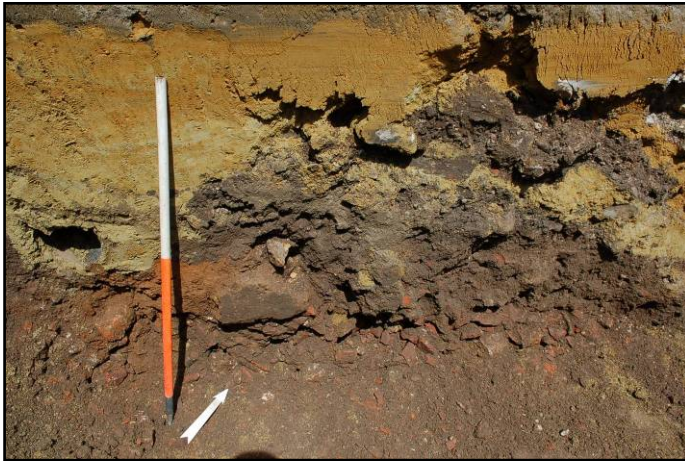
(Graanmarkt, parallel met basiliek, +50° 46' 50.76", +5° 27' 53.13")

Het noordelijk profiel van I86 bevatte dezelfde sporen als I85.

I87

(Graanmarkt 5, parallel met basiliek, +50° 46' 50.58", +5° 27' 52.50")

Boven de 'zwarte laag' lag een witte mortellaag (S391) die waarschijnlijk in verband gebracht kan worden met de mortellagen in I83 en I84. Op de bodem van

Afb. 77bis: I89 Brandlaag

Afb. 78: I88 Romeinse muren

Afb. 79: I90

de sleuf was een Romeinse muur (S392) zichtbaar, gebouwd uit silex, pannen en witroze mortel. Daarnaast bevond zich een roodbruine brandlaag (S393). Tussen beide sporen was een smalle donkerbruine leemlaag (S394) zichtbaar.

I88

(Graanmarkt 5, parallel met basiliek, +50° 46' 50.51", +5° 27' 52.29")

In het vlak van I88 werd een Romeinse muur in silex en mortel aangetroffen (S395), waarop muur S392 (zie ook I87) gebouwd was. Deze muur S392 was zowel in het noordelijk profiel als in het zuidelijk profiel

zichtbaar en liep schuin door de sleuf. Tegen S392 was in het zuidelijk profiel de Romeinse muur S396 gebouwd. S396 was bestreken met mortel waarin een patroon van stenen was gekrast. Naast S395 aan de noordzijde was waarschijnlijk een vloer gelegen, die nu verstoord was door de aanleg van het oude riool. In de groengrijze laag was wel nog verrommeld Romeins materiaal zichtbaar. Deze vloer had spoornummer S397. Op het noordwestelijke uiteinde van S395 was opnieuw een Romeinse muur (S398) gebouwd, bestaande uit silex, pannen en roze mortel. Deze was enkel in het noordelijk profiel zichtbaar. Naast S398 bevond zich een bruine leemlaag S399 met Romeins materiaal.

I89

(Graanmarkt 5, parallel met basiliek, +50° 46' 50.47", +5° 27' 52.10")

In het verstoorde deel van het noordelijk profiel bevond zich tussen twee verstoringen een zone met mergelblokken en mortel (S402). Onder de verstoringen was een donkerbruine laag met (Romeinse?) pannen (S401) zichtbaar. Binnen deze laag lag een oranjebruine brandlaag (S403).

I90

(Graanmarkt, parallel met basiliek, +50° 46' 50.44", +5° 27' 51.93")

De donkerbruine laag met pannen (S401) die in I89 zichtbaar was, zette zich voort in het noordelijk profiel van I90. Verder kon in het profiel enkel de 'zwarte laag' herkend worden.

I91

(Graanmarkt, zuidwesthoek basiliek, +50° 46' 50.35", +5° 27' 51.78")

Aan de voet van de zuidwesthoek van de basiliek werden twee muren of fundamenteën in baksteen aangetroffen. Tegen de basiliek

Afb. 80: I91 zuidwest hoek van de basiliek

Afb. 81: I92, Kelder van huis 'Yserken'

lag een rechthoekige muur S404. Ten zuiden daarvan bevond zich een smalle noordoost-zuidwest georiënteerde muur (S405) die met kalkmortel bestreken was.

I92

(Graanmarkt 5, Doorgang van Graanmarkt naar Vrijthof, resten van huis 'Het Yserken', +50° 46' 50.42", +5° 27' 53.45")

Bij de graafwerken werd op de resten gestuit van de kelder in mergelsteen (Afb.

81). Deze kelder behoorde ooit tot huis 'Yserken', dat in deze doorgang gebouwd was. Toen de doorgang tussen de Graanmarkt en het Vrijthof in 1803 werd verbreed werd het huis gesloopt.

I93

(Ridderstraat 15, tussen de hoek van het gerechtsgebouw en 'Landbouwkrediet', +50° 46' 49.00", +5° 27' 56.91")

Bij de graafwerken werd onder het voetpad aan de zuidzijde op een kelder in baksteen gestuit (Afb. 82). Deze is momenteel nog in gebruik. Het gaat dus om een kelder die onder het huidige voetpad zit.

Afb. 82: I93, kelder aan de zuidkant van de Ridderstraat.

I94

(Ridderstraat 15, Hoek Ridderstraat met Vrijthof, voor het Gerechtshof, +50° 46' 49.23", +5° 27' 57.17")

In het noordoostelijk profiel kon een Romeinse kiezelweg opgevolgd worden (S414, Afb. 83). De weg bestond uit kiezels en keien en was mogelijk noord-zuid georiënteerd. Onder de brede laag kiezels liep een leemlaag (S415) en op dezelfde hoogte liep een gele zandlaag (S416). Tussen de weg en S416 bevond zich een donkerbruin zwart spoor met houtskool en verbrande leem (S417).

I95

(Grote Markt 1, voor toren basiliek en op de rand met de Grote Markt, +50° 46' 50.40", +5° 27' 49.14")

Van de gegraven kerstboomput werden zowel het noordelijk als het zuidelijk profiel geregistreerd, beide waren 3 meter hoog.

Zowel in het noordelijk profiel als in het zuidelijk profiel was de bovenste laag S1, de 'zwarte laag', net onder de verstoring van de moderne bestrating zichtbaar.

Afb. 83: I94, Romeinse weg in de Ridderstraat.

Afb. 84: I95, zuidprofiel van de put voor de kerstboom.

bevatte leem, silex en kiezel. De onderste laag in dit profiel was een groengrijze laag (S435). S436 bevond zich ter hoogte van S431 en oversneed gedeeltelijk S433. S436 was lichtbruin getint en bevatte verbrande leem, mortel, houtskool en kiezel.

I96

(Vrijthof 12, Hoek Vrijthof en Ridderstraat, voor het Gerechtshof, +50° 46' 49.12", +5° 27' 56.74")

Afb. 85: I96

In het zuidelijk profiel liep onder S1 een dunne brandlaag (S418). Daaronder liep een gevlekte laag met leem, mortel en weinig silex en baksteen (S419). Onder S419 liepen S420 en S421 tegen elkaar. S420 is groen-geelgroen gevlekt met weinig resten van verbrande leem, kiezel en houtskool. S421 had min of meer dezelfde samenstelling als S420, met een donkergrijze rand onderaan. Onder S420 en S421 liep een bruin-donkergrijs gevlekte leemlaag (S422). S423 was vervallen. S424 was een Romeinse verharding (weg?) die bestond uit kiezels in een geel zandpakket. Onder de weg bevond zich een dikkere laag, S425, die grijsbruin was en sporen van roze mortel, kiezel, silex, mortel en houtskool bevatte. Onderaan in het zuidelijk profiel bevond zich S426, een grijsgroene leemlaag, waar silex en weinig baksteen en kiezel in zat. De onderste laag bestond uit leem met weinig kiezel (S428).

Het noordelijk profiel was net als het zuidelijke profiel opgebouwd uit opeenvolgende lagen. De bovenste laag was S1. Daaronder liep S429, een lichtbruin-donkergrijs gevlekte laag, die leem, baksteen, kiezel, mortel en houtskool bevatte. Onder S429 bevond zich S430, een leemlaag met klei. Onder en deels rond S430 liep S431, een groene laag met weinig baksteen. S432 en S433 liepen beide schuin op tegen S431. S434 liep onder S433, was groengrijs gekleurd en een groengrijze laag (S435). S436 bevond zich

In het zuidwestelijk profiel bevond zich een deel van een zware muur (S437) uit bakstenen (meer bepaald 'Spaanse moppen') met mergelblokken aan één zijde van het parament, nl. de zuidzijde van de muur. S437 liep vlak onder de bestrating. De muur was oost-west georiënteerd. Het is onduidelijk of deze muur tot een gebouw behoort heeft of niet. Als hypothese nemen we aan dat het hier gaat om een zware terrasmuur die de onderzijde van het Vrijthof ooit afsloot. Ten oosten en ten westen van de muur waren een aantal lagen zichtbaar. S441 en S442 kwamen ten oosten en ten westen van de muur voor.

Ten oosten van de muur was de bovenste laag (S439) gevlekt met zand en stenen. S440 onder S439 was geelbruin en bevatte leem en mortel vermengd met weinig kiezel en baksteen. S441 was een lichtbruine laag die silex, baksteen en mortelresten bevatte. S442 liep er vlak onder en bestond uit een dun laagje met verbrande leem, kiezel en leem. S443 bevatte meer kiezel en was beige-grijsbruin. Daaronder liep een geelbruine laag (S444) met kiezel, houtskool en leem. De onderste laag was beige en liep onder de muur door.

Ten westen van de muur werd de bovenste laag gevormd door S446, een gevlekte laag waarin resten van leem, houtskool, mortel en verbrande leem te vinden waren. Daaronder liepen S441 en S442. Onder S442 liep S447, dat blauwgrijs-groengrijs gekleurd was, met leem, houtskool en weinig kiezel en mortel. Als laatste laag in het zuidwestelijk profiel was een witgeel gevlekt leemspoor te herkennen.

Afb. 86: 197

Afb. 87: 197

197

(Grote Markt 1, voor toren basiliek en op de rand met de Grote Markt, ten N van 195, +50° 46' 50.50", +5° 27' 49.22")

Van de (tweede) kerstboomput werden het 3 meter hoge noordelijk, zuidelijk en westelijk profiel geregistreerd.

Bovenaan de drie profielen liep S440 door. S440 was een geelbruine leemlaag met weinig mortel, houtskool, kiezel en baksteen. De laag daaronder, S449, liep ook door in de drie profielen. Het ging om een donkerbruine laag met ongeveer dezelfde samenstelling als S440. S451 was een muur die zich in het noordwestelijk en in het zuidelijk profiel bevond. De muur bestond uit silexblokken zonder mortel en was noordoost-zuidwest georiënteerd. Tussen S449 en S451 bevond S450 zich ook in zowel het noordwestelijk als in het zuidelijk profiel. Dit kan een uitbraakspoor zijn van een muur of fundament.

Het noordelijk profiel was verder opgebouwd uit verschillende lagen op elkaar. S440 was een geelbruine laag met leem en kiezel. S441 had min of meer dezelfde samenstelling en was lichtbruin. S442 was geelbruin tot lichtbruin getint, met verbrande leem en mortel. S443 was beige en bevatte kiezel en weinig houtskool. S444 had een gelijkaardige samenstelling. S445, een beige laag, liep tegen S444 aan en bevond zich zo boven S446. Dit was een gevlekte laag waar resten van mortel, verbrande leem en houtskool in zaten. Onderaan in het profiel was een groene laag (S447) aanwezig met leem en weinig kiezel en mortel. Het onderste spoor (S448) was witgeel gevlekt en bestond uit leem.

Het zuidelijk profiel vertoonde, zoals eerder vermeld is, het vervolg van de muurpartij met S449, S450 en S451. Onder S440 liepen S452 en S453, beide bevatten leem, mortel en houtskool en waren geelbruin gekleurd (S453 ook grijs getint). Onder deze sporen liep S462, een beige-grijze laag met leem en silexblokjes. Daaronder liep S454, een grijze laag met weinig kiezel en baksteen, dat ook voorkwam in het westelijk profiel. Het onderste spoor in het zuidelijk profiel was S455, dat een deel van een kuil kan zijn. Het was grijsbruin gekleurd en bevatte roze en witte mortel. Dit spoor kwam eveneens voor in het westelijk profiel

Afb. 88: 198

Het westelijk profiel vertoonde, buiten de al vermelde sporen die ook in de andere profielen doorliepen, S456, een gevlekte laag. Daaronder liep S457, een gevlekte laag met leem, baksteen en kiezel. De laag eronder (S457) had ongeveer dezelfde samenstelling maar bevatte ook dakpannen en was lichtbeige tot geelbruin. Daaronder liepen twee sporen tegen elkaar, namelijk S452 uit het zuidelijk profiel en S459, een gele zandleemlaag (stabilisatie?). In het onderste deel van het westelijk profiel zat een silexconcentratie, S461, die tegen de silexmuur (S460) aan leunde.

Afb. 89: 199

198

(Vrijthof 6, voor het gerechtshof)

In het noordoostelijk profiel was de 'zwarte laag' (S1) zichtbaar. Daaronder bevond zich een fundament van silex (S464). De onderste laag van het profiel werd gevormd door S466, een lichtbruine leemlaag, die onderbroken werd door een bruin spoor (S465) met leem, baksteen en verbrande leem.

199

(Vrijthof 2-4, voor het gerechtshof,)

In het zuidwestelijk profiel bevond zich een dun laagje in roze mortel dat als een Romeinse vloer is geïnterpreteerd (S467). Onder het vloertje zat een silex fundament (S475). Dit laagje liep op een dik pakket

Afb. 90: 1100

lichtbruine leem waarin laagjes mortel en houtskool te onderscheiden waren. Onderaan in het profiel bevond zich een gebogen lichtbruin laagje (S469) rond S470, een gelige laag met leem en kiezel.

1100

(Vrijthof 2, voor gerechtshof, +50° 46' 50.22", +5° 27' 54.91")

Het grootste deel van dit westelijk profiel bestond uit de 'zwarte laag' (S1). Onderaan liep een laagje dat resten van een vloer met roze mortel bevatte, S471. Het vloertje steunde op een dikker pakket van een fundament uit silexblokken, S472.

Afb. 91: I101

I101

(Vrijthof 2, tussen het Gerechtshof en Taverne 't Gerechtshof')

In het zuidwestelijk profiel werd een deel van een muur opgetekend (S473) (middeleeuws?), die zich onder de 'zwarte laag' en boven een donkerbruine laag (S474) bevond. S474 was vermengd met materiaal afkomstig van de muur. Het onderste gedeelte van dit profiel bestond uit een verstoorde laag.

I102

(Allée Verte, +50° 46' 50.40", +5° 27' 54.82")

Het zuidoostelijk profiel toonde enkele muurresten (Afb. 92). S476 was een bakstenen muur, een rechtstaand stuk met een boogrand. In het profiel was een bruine laag (S483) met roze en witte mortel zichtbaar, dat verderop in het profiel doorliep (I104). Aan de voet van de muur bevond zich een baksteenlaag, S480.

Boven de muur lag een ander restant van een muur (S479) dat duidelijk uitgebroken en tegen S476 aan gevallen was. Onder deze muur en langs de boogrand van de rechtstaande muur was het profiel verstoord waardoor het verband met S477 niet duidelijk gezien kon worden. S477 was een licht cirkelvormig muurdeel uit bakstenen dat in kruisverband gemetseld en getrapt afgebroken was.

Bovenop deze muur was ook een ander muurdeel gevallen, S478 (aanzet gewelf?). S478 was zo gefragmenteerd dat er geen verband zichtbaar was.

Afb. 92: I102 deel van een gewelf

103

(Allée Verte, +50° 46' 51.03", +5° 27' 55.39")

Over de hele lengte van de interventiesleuf liep in het noordelijk profiel een hoge silexmuur (S481) op een fundament van grote silexknollen (S482). De muur was noordoost-zuidwest georiënteerd. De silexblokken hadden een min of meer regelmatige vorm (vierkant-rechthoek) en waren met kalkmortel opgemetseld. In het westen leunde een andere silexmuur tegen S481. Deze muur (S485) had dezelfde oriëntatie en opbouw, maar de relatie bleef onduidelijk door een verstoring tussen de twee muren.

Afb. 93: I103

I104

(Allée Verte, +50° 46' 50.67", +5° 27' 54.99")

Afb. 94: I103

Afb. 95: I106

Afb. 96: I107

Afb. 97: I108

het zuidwestelijk profiel (Afb. 95). Door de rioleringswerken kon in deze interventie echter geen registratie plaatsvinden.

I107

(Koppelkist 4, noordzijde, +50° 46' 49.47", +5° 27' 53.36")

Onmiddellijk onder de straat werd een kelder aangesneden van het huis dat bij het restaurant "Vrijthof" (Graanmarkt) hoort. De kelder bestond uit twee kelderruimtes met muren in baksteen en kalkmortel. De

Deze interventie was het vervolg van I102. In het zuidwestelijk profiel waren enkel twee leemlagen te onderscheiden. S483 was bruin met sporen van roze en witte mortel. Daaronder liep S484 dat bruingrijs was en leem, baksteen en houtskool bevatte.

I105

(Hoek Allée Verte met Vrijthof, +50° 46' 50.41", +5° 27' 54.87")

In het zuidoostelijk profiel tekende zich een witte mortellaag af (S486), die er uitzag als een uitbraakspoor, met resten van silex, baksteen en weinig houtskool. Bovenop dit spoor bevond zich een donkerbruine laag (S487), die eveneens verstoord was. Hier zijn resten van leem, silex, leisteen en baksteen zichtbaar. De onderste laag in dit profiel was vermoedelijk de 'zwarte laag' (S1).

I106

(Allée Verte, +50° 46' 50.38", +5° 27' 54.89")

In deze interventiesleuf werd een laag met baksteenresten en mortel aangetroffen in

Afb. 98: I108

Afb. 99: I109

Afb. 100: I110

ruimtes onder de bestrating waren bestreken met moderne mortel. De muren in de ruimte onder het huis hadden een kruisverband. Aan deze structuur zijn geen spoornummers toegekend.

I108

(Vrijthof 5, hoek Piepelpoel en Vrijthof, t.h.v. het witte hoekhuis (voormalig postgebouw), +50° 46' 48.81", +5° 27' 55.64")

In het oostelijk profiel was een kiezelweg aangetroffen die leek op de kiezelweg die voor het Gerechtshof is geregistreerd (S414 in 194). In deze sleuf was de kiezellaag (S488) in het oostelijk profiel te zien. Vlak onder S488 bevond zich een laag met silex- en mergelblokken (S499). Deze laag vertoonde aan de onderkant een zwart leembandje (S489). Onderaan het profiel bevonden zich twee leemlagen, S491 en S492, die onderbroken werden door een donkergrijze kuil/gracht (S493). Dit spoor bevond zich net onder een laag silex- en mergelblokken (S489), die geïnterpreteerd kan worden als fundament van de Romeinse weg. Deze weg vormde een straat in het dambordpatroon en die één *insula* ten zuiden van de *decumanus* van de stad in oost-westelijke richting liep.

I109

(Vrijthof 5, t.h.v. de garage van het witte hoekhuis (voormalig postgebouw), +50° 46' 49.14", +5° 27' 55.31")

De bovenste laag in het oostelijk profiel werd gevormd door de 'zwarte laag' (S1). Daaronder liep een gevlekte leemlaag (S494) die onderbroken werd door S495, een donkerbruine kuil met Romeins materiaal (aardewerk). De onderste laag in dit profiel was S497, een groengrijze laag met resten van leem, houtskool en weinig kiezel.

I110

(Vrijthof 5, +50° 46' 49.27", +5° 27' 55.14")

In het oostelijk profiel bevond zich een oranjerode baksteenlaag die zich onder S498 bevond. Daaronder liep een donkerbruine, zwarte laag met baksteenresten, mortel en steen (S499). Het was niet duidelijk of de eerder beschreven 'zwarte laag' (S1) zich in dit profiel boven S498 bevond, of dat het S499 was. S500 was onderaan het profiel zichtbaar als een gele lemige laag.

I111

(Vrijthof 3, voor Taverne 't Gerechtshof, +50° 46' 49.52", +5° 27' 54.72")

Het oostelijk en het westelijk profiel waren grotendeels hetzelfde, enkel S501 was alleen in het oostelijk profiel zichtbaar. Bovenaan het profiel bevond zich een laag van mergelblokken met sporen van losse mergel, S501. De volgende laag (S502), een leemlaag met stenen, leek op een oude wegbedekking. De laag daaronder is onder twee spoornummers beschreven: S503 als een compacte laag met mortel (vloer?) en S504 als een groengrijze laag. Onder deze twee lagen liep S505, een donkerbruine leemlaag. De leemlaag daaronder was

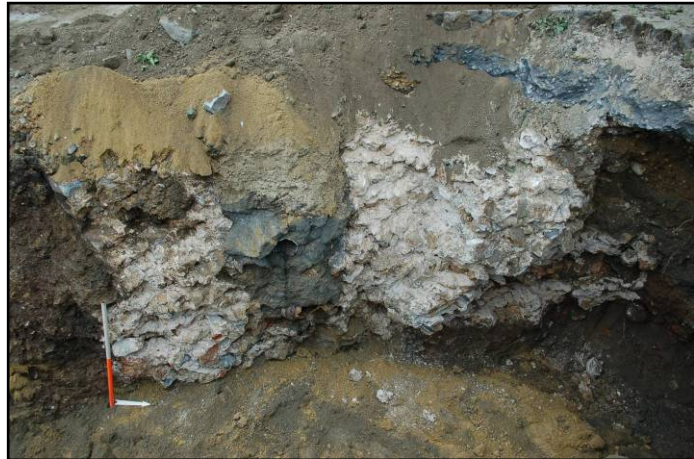

Afb. 101: I112

In het oostelijk profiel konden verschillende lagen onderscheiden worden. S508 was een lichtbruin, geel gevlekte leemlaag. Daaronder bevond zich een dunne donkergrijze laag, S509. Het meest opvallende spoor in dit profiel was S510, een bruinwitte mortellaag onder S509, die ook in het westelijk profiel zichtbaar was. De onderste lagen in het profiel waren S511, een grijsbruine leemlaag met daaronder een tweede, meer lichtgrijze leemlaag, S512. Deze lagen bevatten kiezel, baksteen en leem en weinig resten van houtskool en mortel.

Afb. 103: I114 onderaan een pakket Romeinse dakpannen

Afb. 102: I113 monasteriummuur

lichter bruin (S506). De onderste laag van het profiel was vrij gemengd en bevatte leem, kiezel, baksteen en dakpannen (S507).

I112

(Vrijthof 1, voor Taverne 't Gerechtshof, +50° 46' 49.80", +5° 27' 54.33")

I113

(Hoek Vrijthof 1 en Koppelkist, +50° 46' 49.76", +5° 27' 54.01")

In het oostelijk en westelijk profiel was over de gehele hoogte een silexmuur zichtbaar (Afb. 102). Deze muur had dezelfde opbouw als S212 in I62, S214 in I54, S276 in I64 en S224 in I58, namelijk silexblokken met weinig dakpannen en veel witte mortel. Het ging dus om de eerder aangetroffen monasteriummuur, die in deze interventiesleuf een oost-westelijke oriëntatie had.

I114

(Wijngaardstraat 8, +50° 46' 47.22", +5° 27' 53.55")

De interventiesleuf begon op de hoek van de Wijngaardstraat en liep naar de Vlasmarkt toe. In het noordelijk profiel werd in de bovenste laag (S589) een vondst aangetroffen (v.179 aardewerk) maar er was sprake van een sterke verstoring. Deze laag zou daarom ook S1 kunnen zijn die in de meeste profielen als een 'zwarte laag' te herkennen was. Onder S589 bevond zich een laag (S590) zandleem met puin. Onderaan in het profiel bevond zich een dik pakket zandleem waarin een hoop (ingestorte?) dakpannen zichtbaar waren (S591). Uit dit spoor was een fragment aardewerk (v.182) en een metalen nagel/spijker afkomstig (v.202).

I115

(Wijngaardstraat 2, +50° 46' 47.78", +5° 27' 52.70")

In het noordelijk profiel liep de 'zwarte laag', S1, die zeer sterk verstoord was. De vondst van een Romeinse hypocausttegels (v.203) was een teken van deze verstoring. Onder deze laag kon nl. de 3^e eeuwse brandlaag van Tongeren goed herkend worden (S592). Deze laag bevatte een opeenhoping van vernielde dakpannen (v.204) die zich op een laag witte kalkmortel bevonden (S593), wat als een vloer geïnterpreteerd kan worden. Dit gaf het beeld van een ineenstorting, waarbij de dakpannen van een structuur op de vloer terechtgekomen waren tijdens de 3^e eeuwse brand.

Afb. 104: I115 Onderaan een pakket Romeinse dakpannen

I116

(Vlasmarkt 13, aansluiting met Vlasmarkt, +50° 46' 48.20", +5° 27' 52.02")

Ter hoogte van de hoek van de straat met de Vlasmarkt toonde het zuidelijk profiel resten van een muur (fundering) (S595). Op basis van de kaart van Romeins Tongeren (Vanvinckenroye 1971) werden op deze plek resten van de 4^e-eeuwse stadsmuur verwacht (Late Keizertijd). S595 was vermoedelijk een deel van de fundering van de (sterk verstoord) stadsmuur. Het profiel toonde siliceusblokken van onregelmatige vorm, resten van roze en witte kalkmortel en baksteen. Uit dit spoor kwam een marmerfragment dat ook als Romeins gedetermineerd kan worden (v.181). De bodemlagen waaruit het profiel bestond, waren leemlagen. Eén enkele laag (S596) leverde een metalen nagel of spijker (v.205) en scherven van een dunwandige *Terra Nigra* pot op (v.182).

In de onderste bodemlaag (S597) bevonden zich beenderen, vermoedelijk ook menselijke. Dat is opmerkelijk aangezien geen van de voormalige grafvelden rond de basiliek zich in de nabijheid bevinden.

Afb. 105: I116 Romeinse muur

De bakstenen ophopingen in deze laag bevestigden het beeld van een verstoring in dit deel van het stadscentrum. Tijdens de bouw van de stadsmuur werd een gracht aangelegd, waardoor in de meeste profielen lagen aanwezig waren die verstoord waren en verrommeld materiaal bevatten.

Afb. 106: I117

Afb. 107: I118

Afb. 108: I119 mergelstenen muur

Over de Vlasmarkt werd in noordoost-zuidwestelijke richting een dwarsleuf getrokken. Dit is de enige plek waar de nieuwe riolering niet in een oude rioleringsleuf ligt. In het westelijk profiel was onder een dik pakket van de 'zwarte laag' (S1), waarin een stukje brons (V183) gevonden werd, een dunne gele zandleemlaag (S612) zichtbaar boven een dikkere donkergrijze leemlaag (S611). Onderaan de sleuf lag een bruine leemlaag (S613) die een concentratie bakstenen bevatte, evenals houtskool en witte kalkmortel.

I119

(Vlasmarkt, +50° 46' 49.08", +5° 27' 52.03")

Op dit tracé van de riolering werd ook het verlengde van de Romeinse weg (S488 in I108) verwacht. Deze kiezellaag met een fundering uit silexblokken is ook geregistreerd in de interventiesleuf ter hoogte van de hoek van het Vrijthof en de Piepelpoel. Nog op het Vrijthof in de tegenover gelegen hoek, net voor het gerechtsgebouw, werd een gelijkaardige weg gedocumenteerd (S414 in I94). Die weg was ook op het plan van Romeins Tongeren te herkennen als een deel van het Romeinse stratennet (Vroege Keizertijd). Zoals dit plan aangaf, zou de weg (S488) doorlopen en in dit deel van het traject ook in het profiel aanwezig zijn. Maar de verstoring was zodanig dat in het profiel geen kiezellaag met een silexfundering herkend kon worden.

I117

(Vlasmarkt 7 ter hoogte van de begrafenisondernemer, +50° 46' 48.64", +5° 27' 50.99")

Interventiesleuf 117 had een lang zuidelijk profiel dat veel recente verstoringen vertoonde (buizen en uitbraaksporen, vaak van het straatniveau tot op de bodem). Bovenaan in het profiel bevond zich een duidelijke rode baksteenlaag (S598), die over minimaal 6 meter te volgen was (hier en daar onderbroken door leidingen). Aan beide kanten van een verstoring bevond zich een laag met zeer veel witte en roze mortelresten (S600). Dit kan een vloer geweest zijn. In het profiel zaten nog andere vlekken met mortelresten (S601 zag er uit als een kuil, S602 was een laagje). De bodemopbouw bestond uit smalle leemlaagjes van verschillende kleuren (S608). Deze opbouw veranderde niet doorheen de sleuf.

I118

(Graanmarkt 1, +50° 46' 49.28", +5° 27' 52.09")

Afb. 109: I119 andere zijde van de constructie

S615 lag een lichtbruine tot gele leemlaag, mogelijk een stabilisatielaag? Daaronder was een dun grijsbruin leemlaagje zichtbaar (S618).

Tussen de beide muren die deel uitmaakten van constructie S619, zijn verschillende pakketten aangetroffen. Bovenaan bevond zich S620, een bruinigrijze leemlaag die sterk gevlekt was. Daaronder was een eveneens gevlekte bruinige laag (S621) zichtbaar, die veel baksteen en mortel bevatte. Een volgende laag (S622) van donkerbruine leem bevond zich boven een donkere puinlaag (S623) die zeer veel silexblokken bevatte, evenals mortel en wat mergel en baksteen.

Aan de andere zijde, ten noorden van structuur 619, was een groengrijze laag gesitueerd die mogelijk verstoord was. Daaronder was de bruine laag, S615, echter weer zichtbaar, die ook aan de andere zijde van S619 zichtbaar was.

Afb. 110: I120

I120

(Vlasmarkt, +50° 46' 49.03", +5° 27' 52.00")

Het westelijk profiel van I120 bevatte bovenaan een donkerbruine leemlaag (S625) met daaronder een lichtbruine leemlaag (S120) die mortel, verbrande leem en houtskool bevatte. Tussen beide leemlagen bevond zich aan de zuidelijke zijde van het profiel een brandlaag (S626). Onderaan in het profiel was een lichtbruine tot geelbruine leemlaag (S628) zichtbaar en een grijze tot groengrijze leemlaag met mortel, houtskool en verbrande leem (S629).

I121

(Vlasmarkt, zuidzijde, +50° 46' 48.91", +5° 27' 51.98")

In het lange westelijk profiel van I121 zijn verschillende muren en lagen aangetroffen. Een eerste muur, S647, was onmiddellijk onder de moderne versterking zichtbaar en was opgebouwd uit kleine silexblokken, die in een min of meer regelmatig patroon geplaatst waren. Deze muur was gebouwd op een fundament van grotere silexblokken, die zonder patroon door roze kalkmortel bijeengehouden werden.

Het grootste deel van het profiel bevond zich ten zuiden van deze twee muren. In dat deel was bovenaan een bruine leemlaag zichtbaar, die mortel, mergel en silex bevatte (S630). Onder S630 bevond zich een grijsbruine leemlaag (S631) met veel silex, mortel en mergel, een lichtbruine leemlaag (S635) en een roodbruine brandlaag (S642), die tot tegen muur S647 kwam. Onder S642 was een lichtbruine leemlaag (S643) zichtbaar die van S635 tot S647 liep.

In het westelijk profiel van I119 werden twee muren in mergel aangetroffen. Aangezien het erop leek dat deze muren deel uitmaakten van dezelfde constructie, mogelijk een toren, hebben ze hetzelfde spoornummer gekregen (S619).

Ten zuiden van de muren was een kleine kuil gesitueerd met een donkergrijze tot zwarte, lemige vulling, die stenen, dakpannen, silex en houtskool bevatte (S614). Deze kuil doorsneed S1.

Onder de 'zwarte laag' lag een bruin pakket (S615), waarbinnen zich een concentratie van voornamelijk roze mortel (S616) bevond. Tussen de muur S619 en het bruine pakket

Afb. 111: I121 Romeinse muren

Afb. 112: I122

Onder S635 en S643 bevonden zich verschillende lagen, met name een lichtbruine leemlaag S636, die veel mortel bevatte, een beigekleurige lemige laag (S637) en een lichtgrijze leemlaag S646. Binnen deze laag was ook S644 gelegen, een bruine leemlaag, die zeer veel roze kalkmortel bevatte. Onder deze lagen werd een Romeinse muur (S645) aangetroffen, die was opgebouwd door met kalkmortel bijeengehouden silexblokken. Onder S637 aan zuidelijke zijde en S646 aan noordelijke zijde, liep vanaf muur S645 een witte mortelvloer (S638) in beide richtingen. Deze vloer lag bovenop S639, een grijze tot bruingrijze leemlaag met veel houtskool en verbrande leem. Tegen S645 was ook S640 gesitueerd, een beige leemlaag, waarin *Terra Nigra* aardewerk gevonden werd (v.191). Deze lagen bevonden zich aan de zuidzijde tegen een pakket bruine leem (S632), dat veel silex en mortel bevatte. Daaronder waren een groengrijze leemlaag (S634) en een beige leemlaag (S633) zichtbaar. S633 werd onderbroken door een lichtbruine leemlaag (S641).

Aan de noordelijke zijde van muur S647 en fundament S648 was bovenaan in het profiel een bruine leemlaag (S649) zichtbaar, die mortel, houtskool en baksteen bevatte. Deze leemlaag lag op een grijsbruine leemlaag (S650) met veel mortel, dakpannen en houtskool. Vervolgens waren een lichtbruine leemlaag (S651) en een grijsbruin, lemig pakket met zeer veel mortel en veel pannen en houtskool zichtbaar. Deze bevonden zich boven een grijze leemlaag (S653) waarin een kuil uitgegraven was die opgevuld was met mortel en dakpannen (S655). Onderaan het profiel was een donkergrijze leemlaag met veel houtskool (S654) gesitueerd boven een lichtbruine leemlaag (S656), een grijze laag (S657) en een beige leemlaag (S658).

De bodemopbouw van dit profiel sloot aan bij de opbouw die we in I117 hebben gezien in het zuidprofiel. Bovenaan in het profiel hadden we een rode baksteenlaag (S598), die vergeleken kan worden met S642 in I121. De leemlaagjes onderaan in het profiel met opeenvolgende kleuren, waren dezelfde als die voordien in I117 vastgesteld werden.

I122

(Vlasmarkt 8, ZW hoek, +50° 46' 48.42", +5° 27' 52.21")

Het profiel van I122 was ernstig verstoord, maar toch kon de aanwezigheid van een muur (S663) geattesteerd worden. Mogelijk was dit de Romeinse stadsmuur uit de 4^e eeuw. Deze bevond zich onderaan in het profiel en was zowel in het noordelijk profiel als in het zuidelijk profiel zichtbaar.

Het midden van het noordelijk profiel was verstoord door een moderne rioolbuis, maar ernaast konden aan beide zijden verschillende lagen gedocumenteerd worden. Aan de zuidwestelijke zijde waren slechts twee lagen zichtbaar. Een bruine tot donkerbruine leemlaag met veel mortel en houtskool (S659) lag boven een witgrijze zandlemige laag met veel mortel en silex (S660). De andere kant van het profiel bevatte onderaan de Romeinse muur (S663) uit silex en mortel. Daartegen lag een donkerbruine leemlaag (S664) die eveneens veel silex bevatte. Daarboven bevond zich een donkerbruine tot grijze leemlaag met mortel, silex en baksteen (S662) en helemaal bovenaan bevond zich een bruine leemlaag met mortel, houtskool, silex en baksteen (S662).

Afb. 113: I123

I123

(Vlasmarkt 8-6, t.h.v. Bar Bizar, +50° 46' 48.65", +5° 27' 52.50")

In het noordelijk profiel konden vier archeologische lagen herkend worden. Bovenaan lag een dik bruin pakket leem met mortel en silex (S665). Daaronder werd een dunnere laag donkerbruine leem (S666) aangetroffen waarin mortel, verbrande leem en silex vermengd waren. Vervolgens was er opnieuw een dikke laag witgeel zand aanwezig met veel silex, mortel en wat pannen (S667). Helemaal onderaan was een geelbruine leemlaag (S668) gelegen. Dit profiel liep verder door in noordnoordoostelijke richting.

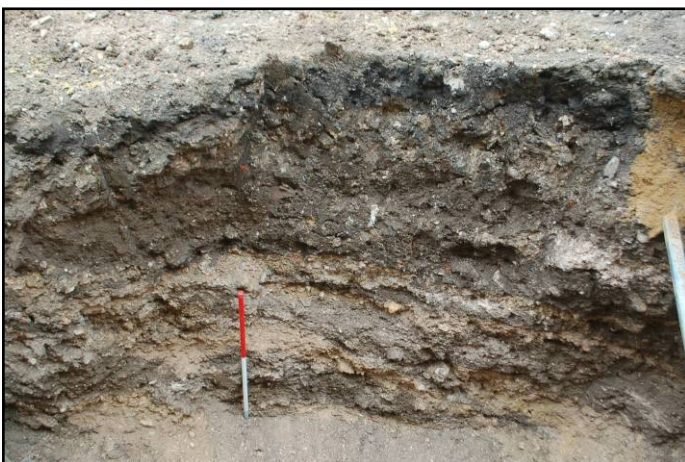

Afb. 114: I124

I124

(Vlasmarkt 4, t.h.v. Huis Basilica, +50° 46' 48.82", +5° 27' 52.71")

Het noordelijk profiel van I124 werd gekenmerkt door de aanwezigheid van een vloer in witte mortel (S673). Deze lag in een donkerbruine tot zwarte leemlaag (S672), die bovenop een gele, zandlemige laag (S674) met dakpannen en weinig mortel lag. Boven de zwarte laag, S672, was een lichtgele leemlaag (S671) met mortel en silex zichtbaar. Daarboven zat een grijsbruine leemlaag met pannen, silex, baksteen, mortel en houtskool (S670) en helemaal bovenaan in het profiel was een geelbruine leemlaag gelegen met mortel, baksteen, kiezel en houtskool (S669).

Afb. 115: I125

I125

(Vlasmarkt 2, t.h.v. 't Tinnen Potje, +50° 46' 49.06", +5° 27' 52.92")

Onder de 'zwarte laag' (S1) waren in het noordelijk profiel van I125 een drietal dunne laagjes zichtbaar. Bovenaan bevond zich een witgele zandlaag met roze mortel, kiezel en silex (S675). Daaronder bevond zich S676, een donkerbruine leemlaag met houtskool en mortel, boven S677, opnieuw een gele zandlaag met silex en mortel. Onderaan het profiel werden de lagen dikker. Een bruine zandlemige laag (S678) bevond zich boven een geelbruine zandlaag (S679), die op haar beurt op een pakket van bruin zandleem met silex (S125) lag.

Afb. 116: I126 Monasteriummuur

I126

(Vlasmarkt 3, tussen bakkerij en stadhuis, +50° 46' 48.90", +5° 27' 50.85")

In het westelijk profiel van de sleuf was S682, een bakstenen muur met omliggende bodemlagen, gedocumenteerd en genummerd van S683 tot en met S698. In S683 werd v.206 gevonden, in S689 v.207 en in S698 v.208.

Doorheen de gehele lengte van de sleuf liep S699, de monasteriummuur, bestaande uit regelmatig gekapte silexblokken met wit-grijze mortel en kalkresten. Deze muur had in de sleuf een hoogte van 1,70 meter en een breedte van 0,90 meter.

I127

(Vlasmarkt 3, doorgang naar Stadhuisplein, t.h.v. huisnr. 3, +50° 46' 49.03", +5° 27' 50.48")

Een ander deel van het westelijk profiel dat opgetekend werd, vertoonde S701, dat bestond uit witte mortelresten, S702 dat bestond uit geel-grijs gevlekte leem en S703 dat een meer donkerbruin gekleurd leempakket bevatte, onderbroken door een grijs bandje. S704 was een bruine leemlaag die in de sleufbodem verdween.

Afb. 117: I126-127 Monasteriummuur

S699, de monasteriummuur liep nog steeds door in deze sleuf, meer en meer parallel met de sleufwand. Door de doorkruising van de sleuf, was een deel verwijderd door Heijmans. In de hele diepte van de sleuf was de muur 2,60 meter hoog en 0,90 meter breed. Doordat de rioolsleuf stopte, kon het vervolg van de muur niet gezien worden.

I128

(Stadhuisplein 4-5 t.h.v. de Optiek, Grote Markt huisnr. 5, +50° 46' 49.97", +5° 27' 49.11")

Het noordoostelijk profiel van de rioolsleuf vertoonde een dikke laag witte kalkmortelresten en onregelmatige silexblokken (S705). Daaronder liep een smal bandje gruis van roze mortel dat breder werd (S706). Dit spoor liep door in de hele breedte van de sleuf.

I126 (Vlasmarkt 7 t.h.v. Begrafenisondernemer 'Driesen', huisnr. 7-9, +50° 46' 48.62", +5° 27' 50.99") In de sleuf van de zijaansluiting naar de voorgevel van de begrafenisondernemer toe, vertoonden beide profielen dezelfde lagenopbouw. Opvallend was de 'zwarte laag' (S1) waaronder enkele bewoningshorizonten te herkennen waren, namelijk een smalle laag mortelresten (S707) en daaronder de rode baksteenlaag met de koppen van de bakstenen op een rij (S708). Daaronder werd S710, dat bestond uit wit-gelige zand met silexfragmenten gescheiden door een grijze leemlaag (S709). S710 voelde erg poederig aan. Aan de onderkant van S709 konden resten van houtskool herkend worden.

De enige vondsten uit deze interventiesleuf waren losse vondsten die werden gevonden tijdens de aanleg, afkomstig uit het lagere gedeelte van de sleuf. Deze vondsten bestonden uit scherven aardewerk die Romeins lijken.

Afb. 118: I128

Afb. 119: I130 Monasteriummuur

S1, die de middeleeuwse bewoningshorizonten bevatte, bevond zich bovenop de Romeinse lagen uit de 3^e-4^e eeuw, dus de lagenopbouw en de vondsten sloten aan bij dit beeld.

Dit profiel was verder opgebouwd uit leemlaagjes die verschilden van kleur, net als reeds eerder vastgesteld werd in I117 (Vlasmarkt).

I130

(Vlasmarkt 3, tussen stadhuis en Grote Markt, doorgang van Vlasmarkt naar Stadhuisplein, +50° 46' 49.30", +5° 27' 50.35")

Op de hoek van het Stadhuis en de Vlasmarkt werd door Heijmans een nieuwe sleuf gegraven om nieuwe waterreservoirs te plaatsen. Doorheen de sleuf liep een muur (S712), die eerder aangetroffen was in I127 (S699: monasteriummuur). De muur was onderbroken door leidingen en gedeeltelijk ook afgebroken. Door de verstoring bood I130 een doorsnede van de muur, terwijl in I127 de muur frontaal te volgen was over een lengte van ca. 3 meter. In de doorsnede was zichtbaar dat een tweede muur tegen S712 aan gebouwd was: S711.

Afb. 120: I131

Afb. 121: I131

Onder S711 was de bodem samengesteld uit donkergrijze zandleem met resten van baksteen. Onder S712 was het zandleem geel gekleurd met spikkels houtskool en resten van baksteen.

De muren in het noordnoordwestelijk profiel zijn gedocumenteerd door de grote verstoring en leidingen die doorheen de sleuf liepen.

I131

(Grote Markt 7 en Maastrichterstraat, voor café Pub, +50° 46' 51.33", +5° 27' 48.09")

De sleuf voor de waterwerken liep in noord-zuidelijke richting (lichte bocht) op het kruispunt van de Grote Markt met de Maastrichterstraat. In het westelijk profiel bevond zich een muur uit vuursteen, natuursteen en mergel. De sleuf was door deze muur heen gegraven (S 715). Het oostelijk profiel bestond uit een ophoping van baksteen en puin (S716) over ca. 8,5 meter van onder de bestrating tot aan de bodem van de sleuf. Beide profielen werden gefotografeerd, getekend en ingemeten.

4. Samenvatting van de vaststellingen

1. Pre-Flavische lagen

Interventienummers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

De oudste archeologische lagen in Tongeren zijn Romeins, en militair van aard. Ze zijn omstreeks 10 v. Chr. te dateren. Vooral op de plaatsen waar de rioleringsleuf erg diep werd ingegraven waren deze oudste lagen zichtbaar. Deze sleuven bevonden zich op de zuidelijke helft van de Grote Markt.

Het gaat daarbij om een erg herkenbaar grijs pakket waarin hier en daar een spitspoor, een paalkuil of een greppeltje zichtbaar is, dat vrij veel houtskool bevat, en waarin we vonden aantreffen uit het eerste decennium voor Christus t.e.m. het eerste kwart van de eerste eeuw na Christus. We kunnen dit grijs pakket als de oudste occupatiehorizont van de Romeinse stad aanduiden.

De stad evolueerde na deze eerste fase vrij snel naar een echte nederzetting. Het grijzige pakket wordt in de zone met bebouwing (die zich vermoedelijk langs de vier zijden van de *insula* bevond) afgedekt door lagen die bestaan uit opeengestapelde vloertjes, door leempakketten (terrassen) of door de eerste eeuwse brandlaag. Centraal in de *insula* (I 2-3-4) ging het grijzige pakket over in de resten van een gracht, of in bruine fosfaatrijke lemige pakketten die contemporaine en jongere beerputten bevatten.

2. Romeinse wegen

Interventienummers: 14, 15, 40, 41, 50, 94, 95, 108, 109

Onder de regering van keizer *Claudius* (41-54 AD) krijgen de straten van het Tongerse dambordpatroon een door een kiezellaag (maasgrind) gevormde bestrating. Overal waar sporen van wegen werden aangetroffen kon eenzelfde opbouw vastgesteld worden. Onderaan was een fundament bestaande uit grote silexknollen te vinden. Daarop volgde een tot één meter dik pakket van grindlagen waarin verschillende gebruikshorizonten te herkennen zijn. Tussen het grind kan zich een gelig tot groenig zand bevinden. De pakketten grind gaan in de bovenste helft over in lagen van grind, steenpuin, mortelbrokken en gebroken dakpannen. In de laat-Romeinse periode werd voor het herstellen van het wegdek gebruik gemaakt van hergebruikt bouwpuin uit de niet langer gebruikte delen van de stad.

Uit eerder onderzoek¹ was bekend dat de *decumanus* van de stad (de oost-west lopende hoofdstraat) bestond uit twee parallel lopende kiezelstroken. Bij I40, I41 en I50 werden hier nog aanzienlijke resten van aangetroffen.

Ook in de noordoostelijke hoek van de Grote Markt en tussen de Grote Markt en het Stadhuisplein werden sporen van een Romeinse weg ingetekend. Het gaat op deze plek om de *cardo* van de stad (de noord-zuid lopende hoofdstraat). In een onderzoek uit 2006 aan de Bilzersteenweg² werd deze weg eveneens aangetroffen, en bleek dat de *cardo*, net als de *decumanus* van de stad, uit een dubbelweg bestond. Dit is zeker zo ten noorden van het kruispunt met de *decumanus*. Of dit ten zuiden van het snijpunt ook het geval was, kon niet bevestigd worden. De breedte waarover nog *in situ* gelegen resten van de noord-zuid weg voorkwamen in de rioleringswerken, laat dit echter wel vermoeden.

Ook van de oost-west lopende straat ten zuiden van de *decumanus* werden op drie plaatsen sporen aangetroffen. Beneden op het Vrijthofplein was deze weg zichtbaar bij de aansluiting met de Ridderstraat en aan de overzijde van het plein, ter hoogte van het hoekhuis (voormalige postgebouw). Ook in de Wijngaardstraat werden sporen van deze straat verwacht, maar deze werden daar niet vastgesteld. De sleuf waarin daar gewerkt werd bood echter weinig zicht op de onverstoorde stratigrafie. Daarnaast is het ook mogelijk dat de weg daar werd verwijderd bij de aanleg van de vierde eeuwse stadsmuur.

¹ VANVINCKENROYE, W. (1985) *Tongeren Romeinse stad*, Tielt.

² DE WINTER, N. (2008) *Het archeologisch onderzoek op de hoek van de Bilzersteenweg en de Pliniuswal te Tongeren* (ARON rapport 21), Sint-Truiden

3. Romeinse bewoningssporen

Interventienummers: 1, 5, 6, 7, 9, 10, 16, 33, 34, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 55, 54, 56-57, 64, 71, 80, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 97, 98, 99, 100, 103, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129

Zoals verwacht, werd in ongeveer het volledige projectgebied Romeinse stedelijke bewoning vastgesteld. Terwijl aan de zuidoostzijde van de grote Markt een bijna vier meter dik profiel met opeenvolgende gebouwsporen en/of terraseringswerken kon worden waargenomen, was aan de noordwestzijde van de Grote Markt een zone te bemerken waarin deze intensieve bebouwing ontbrak. We bevinden ons hier in het binnengebied van een *insula*, een zone die achter de bebouwing gelegen was. Opgravingen in de Sint-Truiderstraat en de Hondstraat hadden in eerder onderzoek een doorlopend gebruik van deze sector van de stad aan het licht gebracht, gedurende de gehele Romeinse periode. Hetzelfde beeld kon worden bevestigd voor de Grote Markt.

Aan de overzijde van de noord-zuid straat, die vanaf de noordoostelijke hoek van de Grote Markt naar het hoekhuis op Grote Markt 2 (Optiek) loopt, kon eveneens een dik pakket Romeinse stratigrafie worden vastgesteld. Het Stadhuisplein behoort tot dezelfde *insula* als waarin ook de O.L.Vrouwbasiliek en de site van het Vrijthof gelegen zijn. Uit eerdere opgravingen op de genoemde locaties blijkt voor deze *insula* de aanwezigheid van slechts één of twee grote en zeer luxueuze stadswoningen.

In de vierde eeuw werd de verkleinde Romeinse stadsmuur dwars door deze *insula* aangelegd. Het Stadhuisplein behoorde tot het deel dat *intra muros* bleef en dat dus in de vierde eeuwse en latere stad in gebruik bleef. De archeologische bevindingen sloten aan bij de verwachting voor de Romeinse periode en laat-Romeinse periode met betrekking tot het Stadhuisplein, de Graanmarkt, het Vrijthof en de Vlasmarkt.

Bij opgravingen op verschillende plaatsen in de stad kon vastgesteld worden dat de stenen bebouwing die buiten de nieuwe muur viel, in de laat-Romeinse periode systematisch werd gesloopt en gebruikt werd voor de bouw van deze vierde eeuwse muur en voor de verharding van het wegennet binnen de stadsmuren³. Op het Vrijthof en in de Wijngaardstraat werden dan ook nauwelijks sporen van intacte Romeinse steenbouw aangetroffen. De verstoringsgraad van de Romeinse stratigrafie is opvallend groter en veel zones waarin toch fragmenten van muren, vloeren of daken te herkennen waren, waren sterk verrommeld.

4. Zone zonder Romeinse bebouwing

Interventienummers: 2, 3, 4

Zoals hierboven reeds werd vermeld, konden we aan de westzijde van de Grote Markt een zone vaststellen waarin de intensieve Romeinse bebouwing ontbrak. In de sleuf waren in de bodem nog delen van beerputten zichtbaar en in de profielen waren talrijke kuilen met een sterke fosfaataanrijking aanwezig. Uit eerder onderzoek kan deze zone beschouwd worden als het 'binnengebied' of als achter de woningen gelegen braakland centraal in de *insula*.

5. Brandlagen

Interventienummers: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 40, 41, 43, 44, 47, 48, 50, 51, 52, 52, 53, 54, 55, 56-57, 70, 79, 81, 85, 86, 87, 89, 90, 115, 120, 121, 122

Zowel de Romeinse als de Middeleeuwse en post-Middeleeuwse stad kreeg herhaaldelijk te kampen met stadsbranden. Sommige hiervan, zoals bijvoorbeeld de 3de eeuwse brand, zijn over ongeveer het volledige stadsareaal te herkennen en moeten zeer grootschalig geweest zijn. Andere branden lieten minder duidelijke sporen na en enkele zijn ons via de historische bronnen bekend, maar konden archeologisch tot nu toe nog niet gedocumenteerd worden. In het projectgebied konden sporen opgetekend worden van minstens drie branden uit de Romeinse periode, één uit de 17de eeuw en één uit 1940.

³ VANDERHOEVEN, A. (2002) *Tongres* In: GAUTHIER, N., DE LA HAY, R., HELLENKEMPER, H., PANHUYSEN, T., RAEPSAET-CHARLIER, M.-TH. & VANDERHOEVEN, A. (eds.) *Province ecclésiastique de Cologne (Germania Secunda)*, p. 75-89.

In 69/70 na Chr. werd de stad verwoest tijdens een opstand van de Bataven onder leiding van *Julius Civilis*. Hiervan getuigt een brand- en puinlaag die bij opgravingen zo goed als overal in het areaal van de toenmalige stad worden teruggevonden. Deze brandlaag was in alle profielen op de Grote Markt (wegens de diepte van de sleuven aldaar) goed te herkennen. Op de overige plaatsen in het projectgebied werd bij de aanleg van de rioolsleuf maar zelden de diepte van de eerste eeuwse of oudere lagen bereikt.

De stad verkrijgt in de tweede eeuw het statuut van *municipium*⁴ en de eerste stenen omwalling (tweede helft 2de eeuw)⁵ wordt opgetrokken. Op diverse plaatsen in de Romeinse stad wordt in de tweede helft van de 2de eeuw opnieuw een duidelijke brandlaag aangetroffen. Deze wordt in de literatuur in verband gebracht met de uit historische bronnen bekende invallen van de 'Chauci' of 'Chatti' omstreeks 175 AD⁶.

In 275/76, na de moord op keizer *Aurelianus*, werd Noord-Gallië getroffen door de belangrijkste Germaanse invallen tot dan toe. Tongeren wordt omstreeks dit moment voor de derde maal door brand verwoest. Hoewel ze tijdens het opvolgen van de rioleringswerken onderling moeilijk te onderscheiden waren, kunnen we er van uitgaan dat de talrijk aangetroffen brandlagen en brandsporen tot deze drie stadsbranden behoren.

Net zoals er buiten het 4de eeuwse stadsareaal minder goed bewaarde Romeinse gebouwsporen te herkennen waren, waren ook de brandlagen moeilijker te herkennen en op veel plaatsen afwezig door de sterke versterking.

6. Laat-Romeinse stadsmuur

Interventienummers: 116, 122

De archeologische verwachting voor de ondergrond van het centrum van de Vlasmarkt was door gebrek aan gegevens slechts in grote lijnen in te schatten. Beneden op de Vlasmarkt, in de sleuf die voor de zuidelijke gevelrij werd aangelegd, werden sporen van de vierde eeuwse stadsmuur verwacht en/of van de twaalfde eeuwse *monasteriummuur*, die daarmee ofwel zou samen vallen, ofwel daar parallel aan zou lopen.

In het noordprofiel van de sleuf voor de gevels aan de zuidzijde van de Vlasmarkt werd effectief op twee plaatsen een restant van de vierde eeuwse muur aangetroffen. Wat zichtbaar was vanuit de rioolsleuf lijkt echter sterk beschadigd (gesloopt) en beperkt zich tot resten van een fundament. De stratigrafie van de profielen was slecht leesbaar en vertoonde erg veel versterking. Dit door eerdere rioleringswerken en huisaansluitingen, maar vermoedelijk ook door oudere sloop- en graafwerken. De *monasteriummuur* werd in de rioolsleuf parallel met de zuidzijde, of in de sleuf schuin over het plein nergens vastgesteld. Hogerop, in de sleuf die werd aangelegd tussen het oude stadhuis en het hoekhuis op de zuidzijde van het Stadhuisplein, liep de *monasteriummuur* over een afstand van verschillende meters in noordwest-zuidoostelijke richting.

7. Sint-Niklaaskerk

Interventienummers: 63, 64, 65, 66

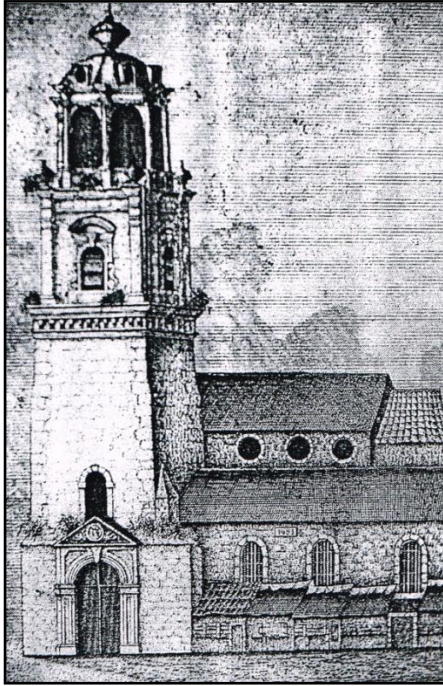
Op het Stadhuisplein stond tot in 1819 de Sint-Niklaaskerk. Uit historische bronnen is bekend dat ze werd gebouwd voor 1209 en aan het begin van de 19de eeuw in een vergaande staat van verval werd gesloopt door het stadsbestuur.

Op de oude lithografie die in 1865 verscheen in het *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg* is dit verval goed zichtbaar; op de waterlijsten en op de toren groeien planten en het gebouw maakt een versleten indruk. Tegen de zuidkant van het schip staat een rij kleine huisjes (marktkraampjes?) gebouwd. Zowel de lithografie als het (gereconstrueerde) grondplan doet een complexe bouwgeschiedenis vermoeden. Zo staat de toren van de kerk tegen de zuidwestelijke hoek van het schip en stond het gebouw met het koor op slechts enkele meters van de toren van de O.L.Vrouwbasiliek. Het gebouw lijkt op vlak van bouwstijl een driebeukige Romaanse zaalkerk te zijn geweest, terwijl de toren een jongere toevoeging was.

⁴ De term werd gebruikt voor een stad die bij het Rijk was ingelijfd. De burgers van een *municipium* bezaten het (beperkte) Romeinse burgerrecht, maar behielden tegelijk hun zelfstandig bestuur, uitgezonderd rechtspraak en buitenlandse politiek.

⁵ <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/REL/3/RELTO03-002.pdf>

⁶ http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/bronnen/archeologisch/militaire_nederzettingen

Afb. 1: lithografie die in 1865 verscheen in het Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg (Bron: Stadsarchief Tongeren).

Afb. 2: I69, stukje van de eerste monasteriummuur?

Dit was ook archeologisch goed vast te stellen, de muren die behoren tot het driebeukige kerkship zijn uitgevoerd in vrij zachte, roze mortel en in silexbrokken, terwijl de toren opgebouwd werd in een harde witte kalkmortel. Het portaal dat tegen de zuidzijde van de toren gezet was, was getuige van een nog jongere bouwphase en was in mergelsteen uitgewerkt. Op basis van de afbeelding lijkt ook de bovenbouw van de toren van een jongere datum als het schip en de onderbouw van de kerk.

In 1966 werd een deel van de kerk door prof. J. Mertens blootgelegd door middel van drie handmatig gegraven sleuven en enkele uitbreidingen hiervan. In de loop van 2010 werd het oorspronkelijk verloren gewaande opgravingsarchief van deze opgraving gevonden en bij *Onroerend Erfgoed* te Tongeren ter inzage beschikbaar gemaakt. Deze niet uitgewerkte opgravingsplannen, beschrijvingen en foto's konden echter in het kader van deze opdracht niet verder bestudeerd worden. Toch vormden de opgravingsplannen een interessante aanvulling aan de eigen vaststellingen. Zo registreerden we na het wegnemen van de bestrating in de noordwestelijke hoek van de kerk een grote grafsteen in Naamse steen. Deze was blijkbaar ook reeds door prof. Mertens bloot gelegd en ingetekend. Oorspronkelijk was deze steen van tekst en wapenschilden voorzien, maar hij bleek zo sterk afgesleten dat de precieze aard van de decoratie niet meer kon worden onderscheiden. De steen werd gelicht en bij het Tongerse stadsarchief ondergebracht.

Het samengaan van muren in een zachtere roze mortel met vloeren in gepolijste roze mortel en zuilen uit een blauwgrijze hardsteen in het kerkship werd eveneens reeds vastgesteld in 1966. Deze kerk werd binnen het versterkte *monasterium* gebouwd, en lijkt verbonden te zijn geweest met muren die vermoedelijk deel uit maakten van de oudste *monasterium*omwalling of gelijktijdige stenen constructies. Ter hoogte van de noordwestelijke hoek van de kerk stond de kerk tegen een muur in roze mortel die ook door Mertens werd ingetekend in 1966. Deze muur werd in 1966 iets verder naar het noordwesten opnieuw aangetroffen en werd bij de opvolging van de huidige werken eveneens aangesneden door de sleuf. In de rioolsleuf is de roze muur in dwarsdoorsnede te zien met haaks daar tegenaan een deel van de tweede *Monasterium*muur.

Hoewel we bij de opvolging van het vervangen van de bestrating van het Stadhuisplein niet in de mogelijkheid waren het vlak nog te verdiepen en er dus geen echt grondplan kon worden ingetekend, kon ook ten oosten van de toren een zone met veel roze mortel geregistreerd worden. Deze zette zich in het verlengde van de zuidzijde van de toren voort als een 80 cm dikke muur uit losse roze mortel en silex. Buiten de kerk, maar schijnbaar aansluitend tegen deze muur liep een brede band roze mortel in zuidoostelijke richting verder in de richting van het *Monument voor de Gesneuvelden*. Een klein stukje van deze zone kon verder worden verdiept, in functie van de aanleg van de waterpartij voor het stadhuis, waaruit bleek dat het hier effectief om een brede muur ging. Vermoedelijk hebben we hier te maken met een stukje van de eerste *monasterium*omwalling of met een gelijktijdige constructie.

De muur in roze mortel die als de eerste *monasterium*muur aangeduid wordt, is ook gekend uit de torens site op het Vrijthof, waar tijdens het onderzoek in 1994 werd vastgesteld dat de muur in roze mortel een onderdeel is van de 10de eeuwse *monasterium*muur. Deze datering werd met een C14 datering bevestigd.

Bijna een eeuw eerder werd door F. Huybrichts en G. Frère dichtbij de voorgevel van het ondertussen gesloopte huis 'het Yserken' en voor het zuidportaal van de basiliek, eveneens een gebouwrest in roze mortel gevonden. De opgravers dachten toen een toren te zien die volgens hen de Sint-Maternuskapel moest zijn⁷. Hoewel dit laatste onwaarschijnlijk is, werd door ons bij een opgraving in 2010 op deze plek inderdaad een massieve muur in roze mortel vastgesteld.

Deze roze muren, die blijkbaar op verschillende plekken voorkomen binnen het vermoedelijke 10de eeuwse *monasterium*areaal, zijn op vlak van mortel en bouwwijze vergelijkbaar met nog meer muurfragmenten, binnen het grondplan van de Sint-Niklaaskerk. Op basis daarvan kunnen we ons afvragen of zich onder de Sint-Niklaaskerk oorspronkelijk misschien een ouder gebouw (10de eeuws?) bevond, of dat de Sint-Niklaaskerk misschien een oudere, pre-Romaanse voorganger heeft gekend. We kunnen ons ook de vraag stellen of een deel van deze muren in roze mortel niet tot andere stenen constructies uit het 10de eeuwse *monasterium* horen (torens, poorten, stenen gebouwen?).

Afb. 3 De combinatie van muren in silex en roze mortel met jongere uitbreidingen in silex en een harde witte mortel, zoals we dit zien in de Sint-Niklaaskerk, kennen we ook op de beide sites die op het Vrijthof werden opgegraven. (Foto: ARON bvba).

De combinatie van muren in silex en roze mortel met jongere uitbreidingen in silex en een harde witte mortel, zoals we dit zien in de Sint-Niklaaskerk, kennen we zoals eerder aangehaald ook op de beide sites die op het Vrijthof werden opgegraven (Afb. 3). De muren in witte mortel werden hier in beide gevallen als 13de eeuws gedateerd (Romaanse bouwfase).

Op basis van het westprofiel van de uitgegraven kelderverdieping van één van de huisjes (*infra*), die tussen het Stadhuisplein en

de Grote Markt heeft gestaan, en op basis van het doorsnijden van de tweede *monasterium*muur door de rioolsleuf die voor de waterpartijen voor het stadhuis getrokken werd, kan worden afgeleid dat de Sint-Niklaaskerk met de toren en het westelijk deel van het kerkship vermoedelijk tegen de 12de eeuwse *monasterium*muur aan stond. Dit kon echter niet ter hoogte van de westgevel (zijde Grote markt) van de Sint-Niklaaskerk worden geverifieerd.⁸

In een peilsleufje voor nutsleidingen werd de oostzijde van het kerkship van de Sint-Niklaaskerk aangetroffen. Dit bestond uit een massieve muur uit roze mortel, aan de buitenzijde afgewerkt met een parament uit vierkante natuursteenblokjes. Deze muur bevindt zich ondergronds net voor de ijzeren omheining die zich rond de toren van de basiliek bevindt.

8. Muren in roze mortel, 10 de eeuw

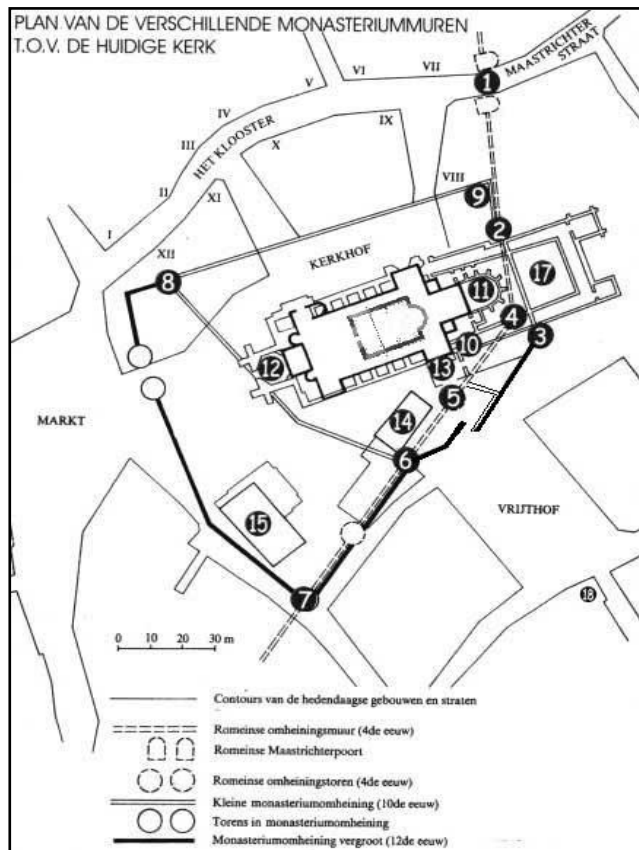
Interventienummers: 21, 24, 63, 64, 65, 66, 69

In de Karolingische periode werd te Tongeren een kapittel van kanunniken opgericht. Het Tongerse kapittel werd in 964 AD voor het eerst in een oorkonde vermeld. We weten uit eerder onderzoek ook dat de eerste muur die het *monasterium*, de O.L.Vrouwkerk en de Sint Maternuskapel omsloot uit de tiende eeuw dateert.⁹

⁷ VAN DE WEERD H. (1950) *Tongeren van de vierde tot de twaalfde eeuw. Geschiedkundig onderzoek (Limburg 29-30) Maaseik, 105-107; PAQUAY (1934) Tongeren voorheen : Geschiedkundige schets, Tongeren.14-116.*

⁸ Gezien hier geen rioolsleuven werden aangelegd en geen graafwerken plaats vonden.

⁹ VAN DEN HOVE P. ET.AL. (2002) *Het archeologisch onderzoek in de O.L.V.-Basiliek van Tongeren. Fase 1: 1999-2001, in: Monumenten en Landschappen, 21, 3, 22-23.*

Afb. 4: Hypothetische reconstructie van het verloop van de twee monasteriummuren. Op basis van de aangetroffen sporen lijkt de verbindingsmuur tussen nummer 8 en 6 iets meer naar het westen te liggen, en aan te sluiten bij de buitenmuren van het schip van de Sint-Niklaaskerk. (VAN RECHEM 2003: 20 [aangepast])(HELSEN J & MOERMANS W. e.a. 1988: 82 [aangepast]).

Ook net voor de toren van de basiliek, ca. één meter voor het metalen hek dat rond de toren van de basiliek staat, werd onder de bestrating en in de zwarte laag een massieve roze muur aangetroffen bij de aanleg van een peilputje. Van deze muur was een stukje van het buitenparament zichtbaar aan de zijde van de basiliek. Dit bestond uit vierkante blokjes natuursteen (hergebruikte Romeinse paramentstenen). Hoewel de muur slechts over een zeer beperkte lengte zichtbaar was in het smalle peilsleufje (ca. 1 m) lijkt hij eveneens een noordnoordwestelijke-zuidzuidoostelijke oriëntatie gehad te hebben.

De muren uit roze mortel die tot de Sint-Niklaaskerk behoorden, en de muur die hierop aansloot en in zuidoostelijke richting vanaf de kerk in de richting van het Monument voor de gesneuvelden op de Graanmarkt liep werden hierboven reeds besproken.

Alles samen kunnen we concluderen dat de topografie van de oudste *monasterium*fase (muur, poorten, gebouwen..) niet gekend is, en waarschijnlijk complexer is dan de hypothetische reconstructies van de loop van de 10de eeuwse omwalling tot nu toe deden vermoeden (Afb. 4).

9. Monasteriummuur, 12de eeuw

Interventienummers: 21, 22, 54, 58, 62, 64, 80, 103, 113, 126, 127, 130

¹⁰ NNW-ZZO/ZWZ-ONO is de richting van het Romeinse dambordpatroon van straten, alsook de oriëntatierichting van de basiliek.

¹¹ Beide werden volledig vernield in een Duits luchtbombardement op 10 mei 1940 (*supra*). Informatie *Dienst Monumenten en Archeologie Stad Tongeren*, Tongeren (PONZETTA L, 2004). ¹¹ BAILLIEN H. (1979) *Tongeren. Van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad (Maaslandse Monografiën, 29)* Assen, 42.

Zoals hierboven al werd vermeld, werden op het stadhuisplein op verschillende plaatsen middeleeuwse muren uit roze mortel en silex aangetroffen. Ze bevinden zich allemaal op geringe diepte onder de bestrating en werden gebouwd in de 'zwarte laag'. We gaan ervan uit dat we hier eveneens met 10de eeuwse muren te maken hebben, waaronder de 10de eeuwse *monasterium*muur. Deze liep van de Maastrichterstraat naar het Vrijthof toe, waarschijnlijk deels onder de zuidwestelijke hoek van de toren van de basiliek door. Deze muur is nog in de ondergrond aanwezig en vormde waarschijnlijk tegelijk ook de begrenzing van het kerkhof.

Bij I21 constateerden we een muur in roze mortel die in het profiel verdween ter hoogte van de ingang van Textielwinkel 'Matton' en dus in noordnoordwestelijke richting¹⁰ in de richting van de Maastrichterstraat lijkt te lopen. Aan de andere zijde van de sleuf (zuidzuidoosten) kon deze muur eveneens in het profiel worden vastgesteld. Dit gegeven was in 1966 ook reeds door prof. J. Mertens opgetekend. Volgens H. Baillien kwam een oude toren aan het licht toen het puin werd geruimd van huizen, die in mei 1940 op het stadhuisplein gebombardeerd waren. Mogelijk maakt deze muur dus een verbinding met een toren of poortgebouw dat zich onder de huidige Textielwinkel 'Matton' of het naastgelegen huis bevindt.¹¹

Voorafgaand aan de werken werd vermoed dat in de 12^e eeuw het *monasterium*terrein uitgebreid werd met het huidige Stadhuisplein, de Vlasmarkt en de Graanmarkt (Afb. 4). De nieuwe muur sloot het Stadhuisplein af van de Grote Markt en zou een poort gehad hebben aan de noordzijde. Gezien we bij het opvolgen van de rioleringswerken en de heraanleg van de openbare ruimte op het stadhuisplein en de Graanmarkt op verschillende plaatsen 10de eeuwse muurwerk aantreffen, lijkt het ons aannemelijk dat het noordoostelijk areaal van het *monasterium*complex reeds vanaf de 10de eeuw in gebruik was. De 12de eeuwse uitbreiding zou dan enkel de Vlasmarkt omvatten, waar een lakenhal en een marktplein werden aangelegd. Verder lijken de 12de eeuwse muren verbeteringen en herstellingen aan de bestaande situatie te zijn geweest.

Zo weten we uit het onderzoek van de torens site op het Vrijthof dat de 10de eeuwse muur werd vervangen door een 12de eeuwse opvolger, die een iets ruimer gebied omsloot en aansloot bij een nieuwe 12^e eeuwse toren. Tussen het stadhuis en de huizenrij aan de westzijde van de Vlasmarkt werd een aanzienlijk deel van de nieuwe *monasterium*muur ingetekend. De muur liep hier parallel met de westelijke wand van het stadhuis in noordwest-zuidoostelijke richting. De aansluiting met de westzijde van de Sint-Niklaaskerk was niet zichtbaar, maar uit het onderzoek van de leeggeschepte kelder van het huis dat zich ter hoogte van de noordelijke zijbeuk van de kerk bevond, konden we concluderen dat de 12de eeuwse muur daar de oostzijde van de kelder vormt. M.a.w. de huizen werden met de achtergevel (en oostmuur van de kelderverdieping) tegen de 12de eeuwse muur aan gebouwd.

Ook aan de noordzijde van het Stadhuisplein troffen we een muur aan die dezelfde bouwwijze en hetzelfde formaat had als de 2de eeuwse *monasterium*muur. Gezien het om een muurfragment van slechts 8 meter ging en de muur vervolgens een hoek naar het zuidzuidoosten maakte, waarna deze door de rioleringsleuf werd afgesneden (en aan de overzijde van de sleuf niet meer aanwezig was) gaat het hier mogelijk om een soort steunbeer. Gezien de *monasterium*muur vervolgens wel in de O.L.Vrouwstraat en in de Kloosterstraat werd aangetroffen bij het doorsnijden van de rioleringsleuf, bestaat de mogelijkheid dat het muurdeel op het Stadhuisplein een deel is van een poortstructuur. Een andere mogelijkheid is dat ter hoogte van de afgebroken steunbeer de muur in noordnoordwestelijke richting onder de huizen verdwijnt om aansluiting te zoeken bij het westzuidwestelijk-noordnoordoostelijk lopend tracé dat we kennen uit de beide straten ten noorden van de basiliek. De afsluiting aan de noordzijde van het *monasterium* werd eveneens bij de rioleringswerken in 1936 vastgesteld in de O.L.Vrouwstraat en de Kloosterstraat. Vandaag de dag is het fundament van de muur nog in één van de kelders van de kanunnikenhuizen aan die zijde van de Maastrichterstraat te bemerken. In de achtergevel van één van de huizen bleef zelfs nog een metershoog bovengronds deel van de muur bewaard.¹²

10. Begravingen

Interventienummers: 7, 9, 30, 45, 46, 53, 56-57, 63

De meest opvallende begraving werd vastgesteld bij 17 ter hoogte van Grote Markt 4. In de 'zwarte laag' bevond zich hier een grafkuil (S29) waarin zich een volledig skelet in anatomisch verband bevond. De vulling van het graf bevatte aardewerkfragmenten die typologisch in de 5de eeuw geplaatst kunnen worden. Het graf werd, zo ver als mogelijk, horizontaal in de wand opgegraven en de sleuf werd met de metaaldetector onderzocht. Daarbij werd de helft van een grote, gegoten holle gouden kraal aangetroffen als een losse vondst op de bodem van de rioleringsleuf. Deze vondst kan echter met vrij grote zekerheid in verband gebracht worden met het naastgelegen, en op dat moment reeds uitgegraven, graf. De gouden kraal werd in bewaring gegeven bij de Stadsontvanger van de stad Tongeren en in de kluis ondergebracht (waar ze zich tot op heden bevindt, Maastrichterstraat 10, 3700 Tongeren).

¹² Informatie Dienst Monumenten en Archeologie, Tongeren (PONZETTA L. 2004).

Afb. 5: gegoten holle gouden kraal (foto ARON bvba)

Op de grafvelden komen geen 6de eeuwse (of latere) graven voor en tot nu toe werd ook nergens anders binnen of nabij de stad een vroeg Merovingisch grafveld vastgesteld. Pas in de 7de eeuw zien we in de stad, voor de oudste kerk onder de huidige O.L.Vrouwbasiliek, een eerste klein grafveldje ontstaan. De voorbije jaren heeft men tweemaal ogenschijnlijk geïsoleerde Merovingische graven binnen de Romeinse stadsmuren aangetroffen, die aan de hand van grafgiften in de 6de eeuw gedateerd worden.¹³ Slechts enkele meters verderop werden opnieuw twee skeletten aangetroffen. Deze keer bevatte de grafkuil echter geen dateerbaar materiaal. Een C14-datering zou kunnen bevestigen of we hier al dan niet met begravingen uit de 5de-7de eeuw te maken hebben.

In tegenstelling tot wat verwacht werd voorafgaand aan de rioleringswerken, werden op het Stadhuisplein of de Graanmarkt ten zuiden van de O.L.Vrouwbasiliek geen begravingen aangetroffen. Dit laat vermoeden dat het grafveld dat bij de Sint Niklaaskerk hoorde zich (enkel) achter de basiliek bevond (noordzijde) en dat het grafveld dat bij het *monasterium* hoorde op het Vrijthof gelegen was.

Het toponiem Vrijthof komt enkel in Limburgse dialecten (België en Nederland) voor en is verwant met het Duitse *'Friedhof'*. Dat op het Vrijthof te Tongeren in de middeleeuwen een begraafplaats is geweest, is vrijwel zeker. Uit historische bronnen weten we dat het *monasterium* in de late middeleeuwen zowel noordelijk ("oud kerkhof") als zuidelijk ("nieuw kerkhof") begrensd werd door een grafveld. Het noordelijke grafveld bevond zich binnen de begrenzing van de *monasterium*muur. Dit was bij het opvolgen van de werken goed vast te stellen.

De zone binnen de muur vertoont, vermengd met de zwarte laag, een sterk gehomogeniseerd donker pakket boven de Romeinse gelaagdheid. Hierin is slechts zelden de aflijning van een individueel graf te herkennen. Uiteraard kan dit te maken hebben met het feit dat de riolering in de oude bedding van een eerdere riolering aangelegd werd en op veel plaatsen dus in een verstoorde zone werd gewerkt. Anderzijds is het ook mogelijk dat, door het veelvuldige begraven op een beperkt oppervlak, het grafveld door het gebruik zelf sterk verstoord werd. Alleszins bevat het donkere pakket grote hoeveelheden los menselijk botmateriaal en troffen we slechts twee skeletten in anatomisch verband aan, die zich in het profiel van de werksleuven bevonden.

Vooraf was bekend dat zich nabij en onder het oude gerechtshof menselijke skeletten hadden bevonden, wat lijkt te wijzen op een grafveld op het Vrijthof, *extra muros*.¹⁴ Bij de opvolging van de werken op het Vrijthof en in de Allé Verte werden nu echter geen graven aangetroffen.

In de onderste bodemlaag (S597) van I116 bevonden zich beenderen, vermoedelijk ook menselijke. Het gaat hier echter om beenderen in een Romeinse laag voorkomen, en niet om laat-Romeinse, vroeg-Middeleeuwse of Middeleeuwse begravingen.

11. Verdwenen (post-)Middeleeuwse bewoning

Interventienummers: 20, 21, 67, 68, 69, 70, 70, 72, 73, 79, 81, 82, 84, 92

¹³ Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen: VANDERHOEVEN A.

http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/bronnen/archeologisch/civiele_nederzettingen/steden/tongeren/laat-romeins

¹⁴ Informatie Dienst Monumenten en Archeologie, Tongeren (H. VAN RECHEM, 2010).

De Grote Markt en het Stadhuisplein, die nu in elkaar overlopen, waren tot ver in de 19^e eeuw twee duidelijk onderscheiden pleinen, met enkel een smalle doorgang aan de zuidoostelijke zijde van de Grote Markt (Afb. 6). Vermoedelijk is de 19^e eeuwse situatie met twee onderscheiden pleinen representatief voor de hele middeleeuwen. De noordnoordwest-zuidzuidoost lopende gevelrij op de Grote Markt, die nu als meest zuidelijke bebouwing de textielwinkel 'Matton' heeft, liep oorspronkelijk door als huizenrij, met als meest zuidelijke woning 'Au Paradis' (afgebroken in 1863). Deze huizenrij bevond zich ongeveer op dezelfde plaats als waar de Romeinse straat liep (oostzijde van de weg). Uit het opvolgen van de werken weten we ook dat de huizen met de achterzijde tegen de (ondergrondse) *monasteriummuur*/westgevel van de Sint-Niklaaskerk gestaan hebben. De zware muur was in een van de kelders bewaard als de oostelijke keldermuur.

Afb. 6: Tekening van F. Ulrix waarop de smalle doorgang naar het Stadhuisplein te zien is, alsook de fontein op de Grote Markt en het huis 'Au Paradis' dat met de achterzijde tegen de westgevel van de Sint-Niklaaskerk stond.

Onder de bestrating van het huidige stadhuisplein en tegen de westgevel van de Sint-Niklaaskerk zijn nog de fundamente, kelders, waterputten en beerputten bewaard van die woningen. De meest zuidelijke woning, 'Au Paradis' is ons enkel uit schetsen bekend (Afb. 6). De twee andere zijn nog te zien op enkele oude postkaarten. Eentje bevond zich aansluitend aan 'Textielwinkel Matton' (Grote Markt 1) onder het wegdek en de tweede sloot hierbij aan in zuidelijke richting. De kelder van dit gebouw bleek gevuld met los puin, wat verwijderd werd tijdens de werken. Op deze manier kon deze kelder goed gedocumenteerd worden.

Ook ten zuiden van de Sint-Niklaaskerk op het Stadhuisplein deed zich aan de straatkant nog middeleeuwse bebouwing voor. Vermoedelijk werden deze gebouwen afgebroken bij de bouw van het huidige stadhuis. In het fundament van het gebouw onmiddellijk voor het stadhuis werden twee kanonskogels aangetroffen. De resten van het huis vertoonden ook op verschillende plaatsen brandsporen. Vermoedelijk kijken we hier naar sporen van de 'Grote Brand' (*infa*) van 1677.

Bij de graafwerken werd ook op de resten gestoten van de kelder in mergelsteen die ooit behoorde tot huis 'Yserken', dat in de doorgang tussen de Graanmarkt en het Vrijthof gebouwd was. Deze doorgang werd in 1803 verbreed, waarbij het huis werd gesloopt.

12. Gewelven van (straat)kelders

Interventienummers: 5, 13, 18, 50, 79, 92, 93, 102, 107, 131

De Tongerse middeleeuwse straten waren vaak erg smal. Uit de documentatie blijkt dat alle toegangen tot de huidige pleinen in belangrijke mate verbreed zijn. Dit houdt in dat de oorspronkelijke rooilijnen zich onder het huidige wegdek bevinden. Dat omvat niet alleen funderingen van huisgevels en tussenmuren, maar ook de kelders die bij die huizen hoorden en die soms rechtstreeks op straat uitgaven. Sommige van die 'straatkelders' zijn nog in gebruik, andere zijn (deels)afgesloten en vergeten. Tijdens de rioleringswerken werden op verschillende plaatsen deze 'straatkelders' aangesneden en gedocumenteerd. Hierbij werden echter geen onverwachte vaststellingen gedaan.

13. Cisternes, bluswaterputten, het Perron, fonteinen

Interventienummers: 3, 13, 17, 19, 32, 39, 72

Tijdens de werken konden in het centrum van de stad twee bluswatercisternes worden ingetekend. Eentje bevond zich aan de westzijde van de Grote Markt, ter hoogte van café 'Au Phare', een tweede bevond zich voor

Afb. 7: zicht op de rioolbuis ter hoogte van de Kloosterstraat (foto ARONbvba).

de voormalige huizenrij tussen de Grote Markt en het Stadhuisplein. Beide waren opgebouwd uit baksteen, en aan de binnenzijde bestreken met een waterdichte cementlaag.

In de middeleeuwen was drinkbaar water een schaars goed. De Jeker en de meeste open waterlopen waren sterk vervuild. In de stad kwam het water voor alle doeleinden dan ook uit waterputten. In de loop van de tijd hadden steeds meer huizen, en zeker de grotere huizen, een eigen put, gewoonlijk in de kelder. Er waren echter ook publieke putten in de straten. In Tongeren zijn 16 oude putten met zekerheid bekend, waarvan die op de Grote Markt en in de Kloosterstraat

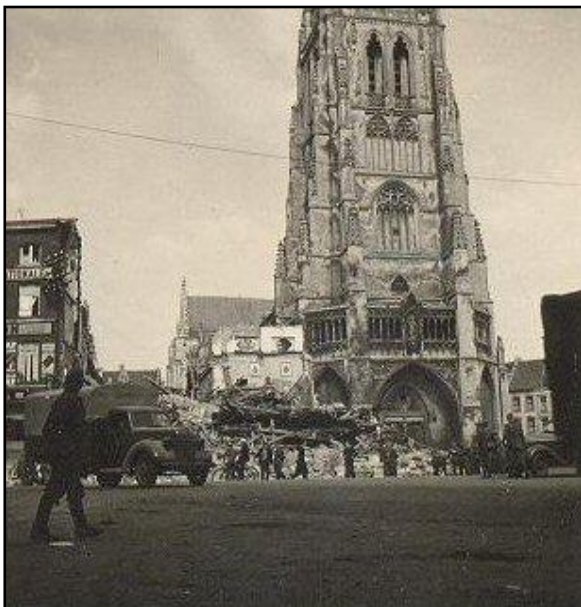
binnen het projectgebied vielen. Beide werden aangetroffen en gedocumenteerd.

In het vlak van I18 aan de westzijde van de Grote Markt werd een laatmiddeleeuwse overwelfde kelder (S567) aangetroffen. De muren van deze kelder waren gebouwd uit baksteen en kalkmortel, het gewelf in mergel. In de kelder bevond zich een waterput (S568) met een koepel, beide gebouwd in baksteen.

Tijdens de aanleg van de rioolsleuf in de Kloosterstraat werd ter hoogte van de aansluiting met de Maastrichterstraat een waterput uit mergelstenen (S77) en hogerop een muur met de aanzet van het gewelf (S76) aangetroffen. S77 was cirkelvormig gemetseld met moderne mortel en had een diameter van 1,55 meter.

De afgraving van de bestrating centraal op de Grote Markt (I19) bracht een ronde structuur in mergelblokken en kalkmortel aan het licht (Afb. 17). Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hierbij om de oorspronkelijke standplaats van het "perron" van Tongeren. Het perron van Tongeren, een natuurstenen zuil die bekroond is met een pijnappel en een kruis, bevindt zich vandaag de dag op het Plein. Het was een symbool voor de vrijheid en onafhankelijkheid van de Goede Steden van het Prinsbisdom Luik, en bevond zich op een centrale

plek in de stad. Uit historische bronnen is bekend dat het perron zich voor 1866 op de Grote Markt bevond. Mogelijk is dit ook de locatie van de openbare fontein op de Markt. In 1866 moest het plaats maken voor de oprichting van het standbeeld van Ambiorix. Het werd in 1957 heropgericht naast het Gallo-Romeins Museum en in 1985 verplaatst naar het "Plein".¹⁵

Afb. 8 - 9: Oorlogsschade na het bombardement van 10 mei 1940. Twee huizen zijn volledig vernield, het gaat om de huidige huisnummers 1 en 3 (Textielwinkel 'Matton' en 'Skincare Center Steenmans') Bron: Archief Fonds voor de heropbouw : Tongeren.

14. WOII

Interventienummers: 22

Aan de zijde van een van de twee huizen die in WOII werden gebombardeerd op de Grote Markt (nr. 1, Afb. 8) werd in het profiel een kuil met puin aangetroffen die resten bevatte van de vernieling van deze twee huizen.

¹⁵ www.tongeren.be

15. Varia

Opvallend was de sporadische aanwezigheid van injectiegroot voor de restauratie van muurwerk, meestal grijsblauw tot donkerblauw van kleur, in de straten tussen de basiliek en de Maastrichterstraat. Vermoedelijk is bij de grootschalige restauratie van de O.L.Vrouwbasiliek,

waarbij o.a. de fundamenten van de kerk werden geïnjecteerd, relatief veel groot in de omliggende riolering en (in mindere mate) in de bodemlagen verdwenen.

Op de Vlasmarkt werd een sonderingsput aangelegd voorafgaand aan het plaatsen van de boomputten in het plan van de herinrichting van het centrum. Hierin kwamen resten van een muur in mergelsteen tevoorschijn. Bevat 175 de enige sporen van de lakenhal van Tongeren? Volgens de historische bronnen stond de lakenhal tot 1677 op de plaats van het huidige stadhuis. Over de lakenhal is zeer weinig bekend en de archiefdocumenten over de bouw van het stadhuis geven geen enkele informatie over de omvang of de aard van het voorgaande gebouw die een indicatie kan geven over het al dan niet nog aanwezig zijn van sporen van de lakenhal.

Verschillende auteurs spreken elkaar tegen over de ligging van de Lakenhal. De documenten over de bouw van het stadhuis geven geen details over de bouwgrond, er is alleen een niet-gespecificeerde rekening voor het afvoeren van grond en puin. Op basis van de bronnen is de locatie van de lakenhal niet exacter te bepalen dan 'in de zone van het stadhuis en de Graanmarkt'.¹⁶

¹⁶ Informatie Dienst Monumenten en Archeologie, Tongeren (H. VAN RECHEM, 2010).

5. Bibliografie

Auteur	Datum	Titel en publicatie
BAILLIEN H.	(1953)	<i>Parochiale omschrijvingen te Tongeren 'intra muros' (Het Oude Land van Loon, 8) p. 89-94.</i>
BAILLIEN H.	(1979)	<i>Tongeren. Van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad (Maaslandse Monografiën, 29) Assen.</i>
BAILLIEN H.	(1950)	<i>De Geschiedenis van Lauw, Tongeren.</i>
BALACE S.	(1999)	<i>La staurouthçe de Tongres (Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, 70) p. 149-186.</i>
BRASSINNE J.	(1946)	<i>Iconographie de la ville de Tongres (Bulletin de la Société des Bibliophiles liégeois, 17) p. 116-158.</i>
BREUER J.	(1944)	<i>La Belgique romaine (Notre Passé, 2) Brussel.</i>
BRULET R.	(1995)	<i>Het laat-Romeinse verdedigingssysteem tussen Moezel en Noordzeekust, in: De Romeinse Rijksgrens tussen Moezel en Noordzeekust, Bechert T. & W.J.H. Willems (eds.), Stuttgart, pp. 103-119.</i>
CEULEMANS C., DECONINCK E. & J. HELSEN	(1988)	<i>Clenodia Tungrensis, Tongeren: Basiliek van O.L. Vrouw Geboorte. Textiel van de vroege middeleeuwen tot het Concilie van Trente, Leuven.</i>
DE WINTER M.	(2000)	<i>Een desastreuze eeuwwisseling (Tongerse Annalen 14, 1) p. 7-11.</i>
GEUKENS B.	(1962)	<i>Tongeren zestien eeuwen kerkbouw Tongeren, zestien eeuwen kerkbouw, Tongeren.</i>
HENSEN G.	(1999)	<i>De bronzen, Romeinse fibulae uit het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren, Licentiaatsverhandeling, Leuven.</i>
HUYBRIGTS F.	(1897)	<i>Fibule franque de l'église Notre Dame (Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 17, 1) Tongeren, p. 114-115.</i>
HUYBRIGTS F.	(1912)	<i>La Tongrie dans l'antiquité: quelques manifestations des rites religieux parmi les populations néolithiques et gauloises, d'après les fouilles faites aux environs de Tongres, Belgique, in: Communication au XIVe congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistorique de France, à Angoulême, à la séance du 21 Aout 1912, Le Mans.</i>
HUYBRIGTS F.	(1901)	<i>Tongres et ses environs pendant l'occupation romaine et franque (Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 19, 1) Tongeren.</i>
HUYBRIGTS F.	(1913)	<i>La voirie de la Belgique aux époques romaine et franque (Extr. des: Annales des travaux publics de Belgique, 5) Brussel.</i>
HUYBRIGTS F.	(1909)	<i>Statistiques des antiquités franques de Tongres et des environs, in: Compte-rendu du Congrès archéologique et historique de Belgique à Liège, Luik.</i>
HUYBRIGTS FR. (ED.)	(1923)	<i>Tongres. La ville antique, sa voirie primitive, ses relations commerciales et industrielles (Congrès International de la Fédération Archéologique & Historique de Belgique, 38, dl.1) Tongeren.</i>
LESENNE M.	(1975)	<i>Bibliografisch repertorium van de oudheidkundige overblijfselen te Tongeren (Oudheidkundige Repertoria, Reeks A: Bibliografische repertoria, 10) Brussel.</i>
LEUNIS J.E.	(1956)	<i>De legende "Een zee te Tongeren" en de Duinkerke zeeinval (Het Oude Land van Loon, 11) Kortesseem.</i>
MERTENS J.	(1977)	<i>De laat-Romeinse stadsmuur van Tongeren (Archaeologia Belgica, 196) p. 49-54.</i>
MERTENS J. & A. DESPY-MEYER	(1968)	<i>België in het Romeins tijdvak (Archeologische kaarten van België, 1-2) Brussel.</i>

MORTET J.	(1912)	<i>Les deux ivoires de Tongres (Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 30) Tongeren, p. 7-20</i>
NOUWEN R.	(1997)	<i>Tongeren en het land van de Tungri (31 v. Chr - 248 n. Chr.)(Maaslandse Monografieën, 59) Leeuwarden - Mechelen</i>
NOUWEN R.	(1988)	<i>De Verloren Grens, De Germaanse invallen en de Frankische kolonisatie in onze gewesten (Publicaties van het Gallo-Romeins Museum Tongeren, 39) Hasselt.</i>
PAQUAY J.	(1920)	<i>Nog de St. Maternuskapel te Tongeren (Het Oude Land van Loon, 7) p. 20.</i>
PAQUAY J.	(1909)	<i>1. Les origines chrétiennes dans le diocèse de Tongres (Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 27) Tongeren, p. 23-124 + annexes.</i>
PAQUAY J.	(1934)	<i>Tongeren voorheen : Geschiedkundige schets, Tongeren.</i>
PAQUAY J.	(1909)	<i>2. Inventaire des Archives de l'église primaire Notre-Dame et de l'église paroissiale Saint-Jean a Tongres (Inventaires des Petites Archives de Belgique) Tongeren.</i>
ROOSENS H. & J. MERTENS	(1970)	<i>Paganisme et Christianisme en Tongrie (Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 35) p. 39-78.</i>
SEVERIJNS P. & V. RUWET	(1985)	<i>Kroniek van Tongeren. 2000 jaar feiten en gebeurtenissen uit het dagelijks leven, Tongeren.</i>
VAN BERKUM A.	(1986)	<i>Op zoek naar de meest geschikte residentie. Geruisloze verhuizingen van de Episcopi Tungrorum. Een poging tot reconstructie, in: Sint Servatius. Bisschop van Tongeren Maastricht. Het vroegste christendom in het Maasland, Borgloon - Rijkel.</i>
VAN DE WEERD H.	(1951)	<i>De Kapittelkerken, in: Limburgs Haspengouw, Bundel Studiën, Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Tongeren, Tongeren, pp. 113-117.</i>
VAN DE WEERD H.	(1950)	<i>Tongeren van de vierde tot de twaalfde eeuw. Geschiedkundig onderzoek (Limburg 29-30) Maaseik.</i>
VAN DE WEERD H.	(1951)	<i>De Kerstening van Haspengouw, in: Limburgs Haspengouw, Bundel Studien, Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Tongeren, Tongeren, pp. 79-92.</i>
VAN RECHEM H.	(2003)	<i>Restauratie O.L.V. -Geboorte Basiliek Tongeren. Fase 1 Archeologische Opgravingen, Tongeren.</i>
VANDERHOEVEN A. ET.AL.	(2002)	<i>Tongres (Topographie Chrétienne des cites de la Gaule. Des origines au milieu du 8e siècle, 12) Tours, p. 75-89.</i>
VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G., ERVYNCK A., et.al.	(1994)	<i>Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Minderbroedersstraat te Tongeren (Archeologie in Vlaanderen, 4)Asse-Zellik, p. 49-74</i>
VANDERHOEVEN M.	(1977)	<i>Een Merovingisch grafveld te Engelmanshoven (Archaeologia Belgica, 194) Brussel.</i>
VANVINCKENROYE W.	(1984)	<i>De Romeinse zuidwest-begraafplaats van Tongeren (Opgravingen 1972-1981) 2 dln (Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren, 29) Tongeren.</i>
OPSTEYN L. & M. LODEWIJCKX	(2001)	<i>Wange-Damekot revisited. New Perspectives in Roman Habitation History, in: Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae 13, Belgian Archaeology in a European Setting 2) Leuven, p. 217-230.</i>
VANHEUSDEN R. & W. VANVINCKENROYE	(1980)	<i>De bouwgeschiedenis van de voormalige O. L. Vrouwekerk van Munsterbilzen (Publikaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum Tongeren, 28) Tongeren.</i>

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

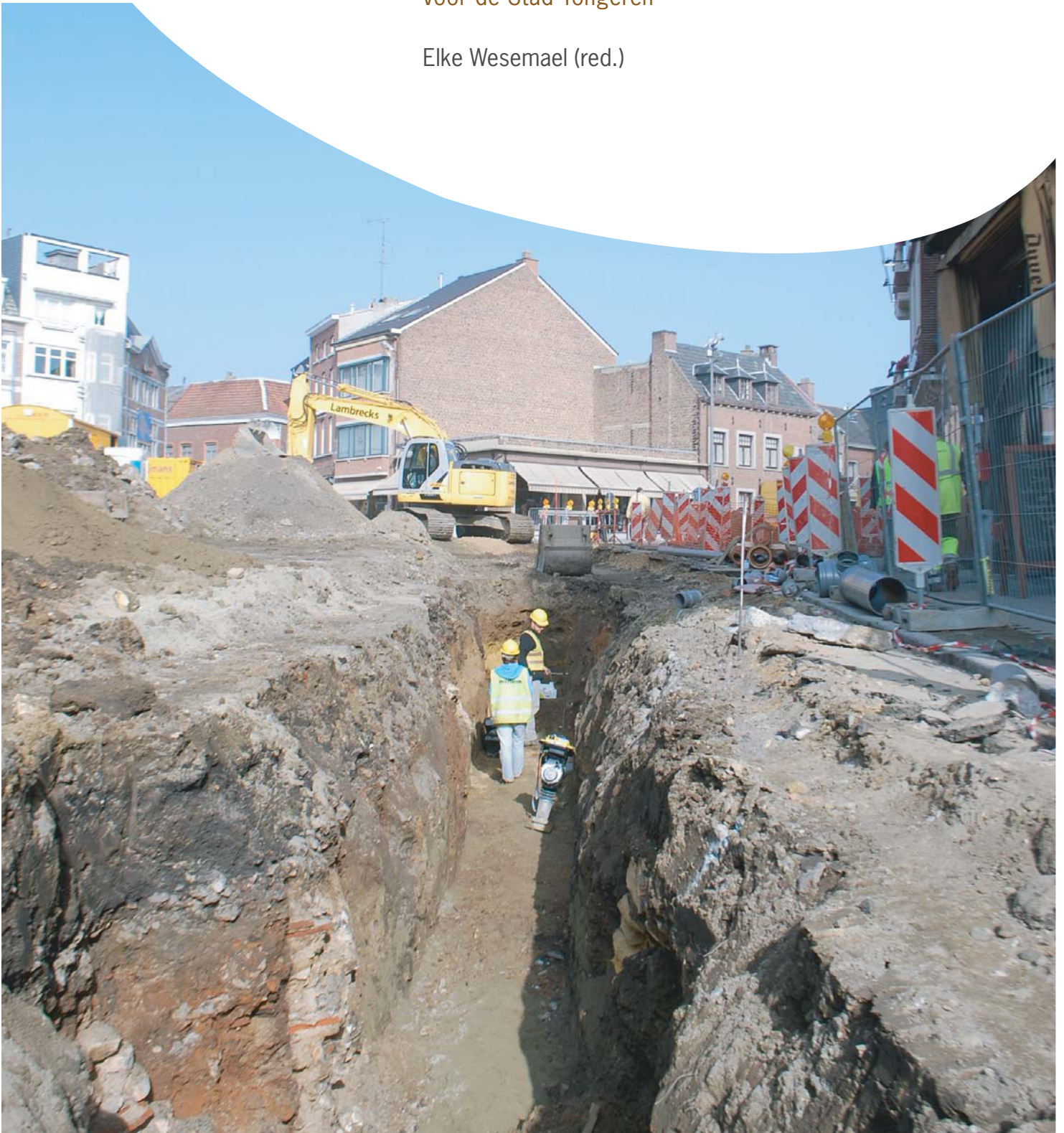
RAPPORT 144

Archeologische begeleiding van de vernieuwing van de nutsleidingen en de herinrichting van het stadscentrum te Tongeren (Tongeren Centrum fase 2)

DEEL 2: Bijlagen

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Heijmans NV voor de Stad Tongeren

Elke Wesemael (red.)

**Archeologische begeleiding van de
vernieuwing van de nutsleidingen en de
herinrichting van het stadscentrum te
Tongeren (Tongeren Centrum fase 2)**

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van
Heymans NV
voor de Stad Tongeren

Elke Wesemael (red.)

Sint-Truiden
2012

Bijlage 1:

Administratieve gegevens

Administratieve gegevens

Projectcode:	TO-10-CE
Opdrachtgever:	Heijmans Infra NV Taunusweg 49 B-3740 Bilzen België
Opdrachtgevende overheid:	Stad Tongeren
Dossiernummer vergunning:	2010-321 en 2010-321 (2)
Vergunninghouder:	Elke Wesemael
Aard van het onderzoek:	Archeologische Opgraving
Begin vergunning:	21-09-2010
Einde vergunning:	31-03-2011
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Tongeren
Deelgemeente:	/
Adres:	Grote Markt, het Stadhuisplein, de Kloosterstraat, de O.L.V.straat, de Wijngaardstraat, de Vlasmarkt, de Koppelkist, de Graanmarkt en het Vrijthof
Kadastrale gegevens:	Afd. 1 Sec. C Percelen: Openbaar domein
Coördinaten:	/
Totale oppervlakte:	/
Onderzoek:	De uit te voeren rioleringswerken, graafwerken bij het weghalen van bestrating en graafwerken voor nieuwe inrichting werden permanent archeologisch opgevolgd. Daarbij werden - door middel van 131 interventies van het archeologisch team - archeologische sporen en profielen ingetekend, beschreven en gefotografeerd.
Bodem:	'verstoord door menselijk ingrijpen'
Archeologisch depot:	Depot van de Dienst Stadsarcheologie, Tongeren

Bijlage 2:

Lijst met afkortingen

Kleur:

Blauw	BL
Bruin	BR
Donker (kleur)	DO
Geel	GE
Gevlekt	VL
Grijs	GR
Groen	GRO
Leemkleurig	LE
Licht (kleur)	LI
Mergelkleur	ME
Oranje	OR
Paars	PA
Roest(kleurig)	ROE
Rood	RO
Wit	WI
Zwart	ZW

Samenstelling:

Baksteen	Ba
Breuksteen	Bs
Grind	Gr
Hout	Ho
Houtskool	Hk
Kalk	Ka
Kalksteen	Ks
Kei	Kei
Kiezel	Kz
Klei	Kl
Leem	Le
Leisteen	Lei
Mergel	Me
Moederbodern	Moe
Mortel	Mo
Natuursteen	Ns
Dakpan	Dp
Silex	Si
Slak	Sl
Steenkool	Sk
Verbrand	Vb
Zand	Za
Zandsteen	Zs
Zavel	Zv
IJzeroxide	Fe
Fosfaat (groene band)	Ff
Mangaan	Mn

Hoeveelheid:

Zeer weinig	zw
Weinig	w
Matig	m
Veel	v
Zeer veel	zv

Periodes:

Bronstijd	BRONS
- Vroege Bronstijd	BRONSV
- Midden Bronstijd	BRONSM
- Late Bronstijd	BRONSL
IJzertijd	IJZ
- Vroege IJzertijd	IJZV
- Midden IJzertijd	IJZM
- Late IJzertijd	IJZL
Romeins	ROM
- Vroeg Romeins	ROMV
- Midden Romeins	ROMM
- Laat Romeins	ROML
Middeleeuwen	MID
- Vroege Middeleeuwen	MIDV
- Volle Middeleeuwen	MIDH
- Late Middeleeuwen	MIDL
- Post Middeleeuwen	MIDP

Materiaal categorie:

Glas	GL
Keramik	AW
Metaal	MET
Mortel	MOR
Organisch	ORG
Pleisterwerk	PLW
Terracotta	TC
Steen	ST

Aardewerk:

Dikwandig (ROM)	DW
Dikwandig amfoor (ROM)	AM
Dikwandig dolium (ROM)	DO
Dikwandig wrijfschaal (ROM)	MO
Gebronsd (ROM)	GB
Geglazuurd (MID)	+ GL
Geverfd (ROM)	GV
Gladwandig (ROM)	GW
Grijsbakkend (MID)	GRIJS
Handgevormd	HA
Kurkwaar	KU
Maaslands witbakkend (MID)	MAASL
Maaslands roodbakkend (MID)	MAASL2
Pompejaans rood (ROM)	PR
Porselein	PORS
Protosteengoed (MID)	PSTG
Roodbakkend (MID)	ROOD
Roodbeschilderd (MID)	RBESCH
Ruwwandig (ROM)	RW
Steengoed (MID)	STG
Terra nigra (ROM)	TN
Terra rubra (ROM)	TR
Terra sigillata (ROM)	TS
Waaslands (ROM)	WGR
Waaslands rood (ROM)	WRD
Witbakkend (MIDP)	WIT

Bijlage 3:

Overzicht van de interventies met overzichtsplan

Interventie 1

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	20
Datum Interventie	28/09/2010
Beschrijving locatie	Voor winkel 'Denis - Daemen'
Tekeningnummers	1,2,3
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	65
Vondstnummers	1-8M, 12
Fotonummers	DSC 272-306
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	De volledige stratigrafie zichtbaar vanaf moederbodem (ROM, Me, NT, heden).

Interventie 2

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	25
Datum Interventie	05/10/2010
Beschrijving locatie	Voor 'Nachtwinkel Tongeren'
Tekeningnummers	4
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2-7, DSC 494-510
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	/

Interventie 3

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	23-21
Datum Interventie	06/10/2010
Beschrijving locatie	Voor café 'Au Phare'
Tekeningnummers	5
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	9M-11, 13, 16M
Fotonummers	DSC 8-40
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	/

Interventie 4

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	19
Datum Interventie	06/10/2010
Beschrijving locatie	Tussen café 'Au Phare' en hoekhuis 'Hotel Lido'
Tekeningnummers	6
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 41-46
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	/

Interventie 5

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	10
Datum Interventie	11/10/2010
Beschrijving locatie	Thv café 'Belouga'.
Tekeningnummers	7, 8
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	108
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 57-114
Veldteam	EW, DP, IVDST
Beschrijving	O-prof: MID booggewelf v kelder. W-profiel: 2 ROM muren (uit GR Mor, Si, Ns en Dp) die hoek vormden in de sleuf

Interventie 6

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	10-8-6
Datum Interventie	12/10/2010
Beschrijving locatie	Voor de Café 'Belouga' / 'Chili Pepper'.
Tekeningnummers	9
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	17, 20-21, 23
Fotonummers	DSC 115-125
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	ROM uitbraakspoor en onderliggend deel van een fundament (losse blokken Si).

Interventie 7

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	4
Datum Interventie	12/10/2010
Beschrijving locatie	Voor Café 'Bij Ons'
Tekeningnummers	10
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	18, 19, 22M, 24, 25
Fotonummers	DCS 115-125
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	Idem als en aansluitend bij 6. ROM uitbraakspoor en fundament v muur. Compleet skelet.

Interventie 8

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	4
Datum Interventie	13/10/2010
Beschrijving locatie	Voor Café 'Bij Ons'
Tekeningnummers	11
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	160
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 132-144
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	Volledig profiel van asfalt tot en met oudste laag (augusteïsch, GR).

Interventie 9

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	4-2
Datum Interventie	13/10/2010
Beschrijving locatie	Voor Café 'Bij Ons' en Optiek 'Van Heers',
Tekeningnummers	12
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	160
Vondstnummers	26-33
Fotonummers	DSC 144-159
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	/

Interventie 10

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	2
Datum Interventie	14/10/2010
Beschrijving locatie	Thv Optiek 'Van Heers'
Tekeningnummers	13
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	247
Vondstnummers	34-36
Fotonummers	DSC 160-170
Veldteam	EW, DP
Beschrijving	Fundament v ROM muur (Si, geen Mor) jonger als vloertjes

Interventie 11

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	6-4
Datum Interventie	20/10/2010
Beschrijving locatie	Thv 'Chili Pepper' en 'Bijons'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 171-175
Veldteam	DP
Beschrijving	Muur opgetrokken uit Ba en Ka-Mor en gefundeerd op blokken Ns (Si). Geen metselverband.

Interventie 12

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	29
Datum Interventie	29/10/2010
Beschrijving locatie	Thv frituur 'Stas - De Jong'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 171-181
Veldteam	DP
Beschrijving	2 waterleidingen (vermoedelijk uit MIDL / Nieuwe Tijd) met NNO-ZZW verloop bestaande uit aaneengesloten buizen in Aw

Interventie 13

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	19-21
Datum Interventie	03/11/2010
Beschrijving locatie	Thv hotel 'Lido' en café 'Au Phare'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	151
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 182-200
Veldteam	DP, IVDST
Beschrijving	Rechthoekige citerne uit de 19de eeuw (aangelegd voor brandweer).

Interventie 14

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1-3
Datum Interventie	16/11/2010
Beschrijving locatie	Tussen textielwinkel 'Matton' en 'Skincare Center Steenmans'
Tekeningnummers	14
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	265
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 201-203
Veldteam	DP
Beschrijving	Intact profiel:ROM wegdek. Daaronder bevinden zich 2 funderingslagen bestaande uit grote brokken Ns (S 35 en S37).

Interventie 15

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	5
Datum Interventie	16/11/2010
Beschrijving locatie	Voor winkel 'Belgische chocolade'
Tekeningnummers	15
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	260
Vondstnummers	38
Fotonummers	DSC 204-210
Veldteam	DP, VP
Beschrijving	ROM wegdek. Daaronder bevinden zich onder ander 2 funderingslagen bestaande uit grote brokken Ns (S 41 en S42).

Interventie 16

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	3
Datum Interventie	17/11/2010
Beschrijving locatie	Voor bakkerij 'Hoedemakers'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 211-217
Veldteam	DP
Beschrijving	ZW-en NO-prof met onderaan resten van de fundering van een ROM muur.

Interventie 17

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	23-21
Datum Interventie	18/11/2010
Beschrijving locatie	Thv café 'Au Phare'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 218-221
Veldteam	DP
Beschrijving	Rechthoekige structuur v uit Ba en Ka-Mor. De structuur is opgevuld met puin en is N-Z georiënteerd.

Interventie 18

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	25-21
Datum Interventie	19/11/2010
Beschrijving locatie	Thv 'Nachtwinkel Tongeren' en café 'Au Phare'.
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 222-250
Veldteam	DP
Beschrijving	MIDL overwelfde kelder met Ba muren en een gewelf in mergel.

Interventie 19

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	/
Datum Interventie	22/11/2010
Beschrijving locatie	Op ca. 7m ten Z van het standbeeld van Ambiorix
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 251-256
Veldteam	DP, VP
Beschrijving	Ronde structuur met een diameter v 4,90m. Gemetst met Ka-Mor. Een deel van de bovenbouw in Ba was eveneens vast te stellen. Voormalige stadsperron van Tongeren.

Interventie 20

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	25/11/2010
Beschrijving locatie	Op plein voor voormalig stadhuis, thv textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	16
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	205
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 258-273
Veldteam	DP, PR
Beschrijving	Muur in Me-St met daarnaast de aanzet van een gewelf in Me.

Interventie 21

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	26/11/2010
Beschrijving locatie	Op plein voor voormalig stadhuis, thv textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	17, 18
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	232
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 274-280
Veldteam	DP, PR
Beschrijving	Vervolg v slordig gemetste muur uit Si-blokken en ROZ Mor

Interventie 22

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	29/11/2010
Beschrijving locatie	Op plein voor voormalig stadhuis, thv textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	19, 20
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	236
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 281-318
Veldteam	DP, PR
Beschrijving	N-prof: O-W verlopende muur, vervolg v stuk muur in I21.

Interventie 23

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	29/11/2010
Beschrijving locatie	Op plein voor voormalig stadhuis, thv textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	21
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	236
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 309-314
Veldteam	DP, IVDST
Beschrijving	Keldermuur in N-profiel van rioolsleuf.

Interventie 24

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	10/12/2010
Beschrijving locatie	Rond de toren van de basiliek, W-zijde van de toren.
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 319-328
Veldteam	EW
Beschrijving	Een zware muur in ROZ MOR, uit Si en Ns

Interventie 25

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	7
Datum Interventie	10/12/2010
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, thv het hoekhuis met de OLVrouw-straat
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 329-331
Veldteam	EW
Beschrijving	Smal peilsleufje waarin een kanaaltje uit Me-St blokken te zien was.

Interventie 26

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	6
Datum Interventie	10/12/2010
Beschrijving locatie	Noordzijde van de basiliek, thv het hoekhuis met de Kloosterstraat (kledingzaak 'Couture Mani')
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 332-333
Veldteam	EW
Beschrijving	In de profielen van dit peilsleufje was een donker pakket zichtbaar, vermoedelijk de ZW laag.

Interventie 27

Ter hoogte van	Koppelkist
Huisnummer	3-4
Datum Interventie	10/12/2010
Beschrijving locatie	Koppelkist
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 334-335
Veldteam	EW
Beschrijving	De volledige breedte bestaat hier uit verstoorde bodem en aanvulzand.

Interventie 28

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	15/12/2010
Beschrijving locatie	Graanmarkt
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 341-342
Veldteam	EW
Beschrijving	In de put was enkel verstoorde bodem vast te stellen.

Interventie 29

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	15/12/2010
Beschrijving locatie	Graanmarkt
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 343-346
Veldteam	EW
Beschrijving	In dit putje was enkel aanvulzand te bemerken

Interventie 30

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	8
Datum Interventie	03/12/2010
Beschrijving locatie	Proefput voor parochiecentrum 'Oorzaak Onzer Blijdschap'.
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 336-340
Veldteam	DP
Beschrijving	BRGR laag met menselijke begravingen en uitbraakspoor van een muur gevuld met blokken Me-St en w ROZ Mor

Interventie 31

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	1
Datum Interventie	16/12/2010
Beschrijving locatie	Peilingsleuf op Vrijthof voor hoek café 'Gerechtshof'.
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 347-349
Veldteam	DP
Beschrijving	Een muur bestaande uit Ka-Mor en w Si.

Interventie 32

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	19/01/2011
Beschrijving locatie	Grote Markt tussen de Grote Markt en Stadhuisplein, verlengde van de Wijngaardstraat
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 518-540
Veldteam	EW, DP, JS
Beschrijving	Waterciterne (zie ook voor café 'Au Phare') voor brandweer uit 19de eeuw. Gemetste Ba structuur

Interventie 33

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	22/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	125
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1577-1583
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 34

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	22/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	24, 25, 26
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	125
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1588-1594
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 35

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	22/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	27, 28
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	125
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1595-1597
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 36

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	23/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	29, 30
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	119
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1602-1604
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 37

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	23/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	31, 32
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	119
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1605-1607
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 38

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	23/02/2011
Beschrijving locatie	Ten NW van de basiliek, gevel tussen het NO en NW portiek
Tekeningnummers	33
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	119
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1608-1610
Veldteam	IVDST, VP
Beschrijving	Graafwerken voor riolering

Interventie 39

Ter hoogte van	Maastrichterstraat
Huisnummer	17D
Datum Interventie	28/02/2011
Beschrijving locatie	Hoek Kloosterstraat en Maastrichterstraat, thv Juwelier Heleven
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1612-1638
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Testput voor riolering

Interventie 40

Ter hoogte van	Maastrichterstraat
Huisnummer	17D
Datum Interventie	02/03/2011
Beschrijving locatie	Hoek Kloosterstraat en Maastrichterstraat, thv Juwelier Heleven
Tekeningnummers	34, 35, 36, 37
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	109
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1641-1705
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM weg uit Si en Ki, ROM muren uit Si

Interventie 41

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	3
Datum Interventie	03/03/2011
Beschrijving locatie	Thv antiekwinkel 'Illo Tempore'
Tekeningnummers	38
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	188
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1706-1726
Veldteam	VP, PE, IVDST
Beschrijving	O-profiel: ROM lagen

Interventie 42

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	3
Datum Interventie	03/03/2011
Beschrijving locatie	Thv antiekwinkel 'Illo Tempore'
Tekeningnummers	39
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	180
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1727-1738
Veldteam	VP, PE, IVDST
Beschrijving	O-profiel: ROM lagen

Interventie 43

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	03/03/2011
Beschrijving locatie	Thv brasserie 'Bazilik'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	180
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1740-1743
Veldteam	VP, PE, IVDST
Beschrijving	ROM muur uit Si en Ka-Mor

Interventie 44

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	6
Datum Interventie	04/03/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Couture Mani'
Tekeningnummers	40, 41
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	180
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1759-1797
Veldteam	VP, PE, IVDST
Beschrijving	ROM weg uit Kz, ROM kuil en beerput (?)

Interventie 45

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	6-2
Datum Interventie	07/03/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Couture Mani' en 'T-Interim'
Tekeningnummers	42, 43
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	137
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1798-1810
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Graf

Interventie 46

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	07/03/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Unique Wellness'
Tekeningnummers	44
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	137
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1811-1820
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Profiel met ROM lagen (Z-profiel)

Interventie 47

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	08/03/2011
Beschrijving locatie	Thv brasserie 'Bazilik'
Tekeningnummers	45
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	181
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1835-1837
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Profiel met ROM lagen (W-profiel)

Interventie 48

Ter hoogte van	Kloosterstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	08/03/2011
Beschrijving locatie	Thv brasserie 'Bazilik'
Tekeningnummers	46
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	181
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 1840-1843
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM muur uit Dp en Wi Ka-Mor

Interventie 50

Ter hoogte van	Maastrichterstraat
Huisnummer	9
Datum Interventie	05/04/2011
Beschrijving locatie	Thv hoek van de O.L.Vrouwstraat-Maastrichterstraat, thv tearoom 'Tropical'
Tekeningnummers	48
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	94
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2068-2097
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	/

Interventie 51

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	6
Datum Interventie	05/04/2011
Beschrijving locatie	Thv huis nr. 6
Tekeningnummers	49
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	94
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2098-2111
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	W-prof: ZW laag op brandlaag op Kz-laag. ROM muur uit Si en ROZ Ka-Mor (S208)

Interventie 52

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	05/04/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Martin's Café'
Tekeningnummers	50
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	94
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2112-2116
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ZW laag bovenop ROM lagen. W-prof getekend

Interventie 53

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	06/04/2011
Beschrijving locatie	Kruising O.L.Vrouwstraat-Kloosterstraat
Tekeningnummers	51
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	104
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2118-2124
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-prof getekend

Interventie 54

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	06/04/2011
Beschrijving locatie	Kruising O.L.Vrouwstraat-Kloosterstraat
Tekeningnummers	52
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	146
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2127-2144
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-prof: muur uit Me en Si (S212) waartegen ander muur uit Me en Si (S213) Monasteriummuur (S214) en drie muren (S215,216,217)

Interventie 55

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	06/04/2011
Beschrijving locatie	Kruising O.LV.straat-Kloosterstraat ten Z vd sleuf
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	146
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2132-2136,2145-2146
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Z-prof: muur (S222) W-prof: muur (S223)

Interventie 56

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	8
Datum Interventie	06/04/2011
Beschrijving locatie	Hoek Stadhuisplein en O.L.Vrouwstraat
Tekeningnummers	53
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2147-2153
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	N-prof: ROM Mor-vloer (S218) en skelet (S220)

Interventie 57

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	8
Datum Interventie	06/04/2011
Beschrijving locatie	Hoek Stadhuisplein en O.L.Vrouwstraat
Tekeningnummers	53, 54
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2154-2163, 2200-2205
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	N-prof: ROM Mor-vloer (S218), muur (S219) en skelet (S220)

Interventie 58

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	07/04/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Martin's Café'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2164-2179
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	W-profiel: Monasteriummuur (S224)

Interventie 59

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	07/04/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Martin's Café'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2180-2187
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Keldermuur (S225) en twee muren (S226-227)

Interventie 60

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	7
Datum Interventie	07/04/2011
Beschrijving locatie	Thv ijssalon 'Basilica'
Tekeningnummers	55
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2188-2194
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-prof: muur (S209)

Interventie 61

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	7
Datum Interventie	07/04/2011
Beschrijving locatie	Voor ijssalon 'Basilica'
Tekeningnummers	55
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	112
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2195-2199
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Muur(S210)

Interventie 62

Ter hoogte van	O.L.Vrouwstraat
Huisnummer	1
Datum Interventie	08/04/2011
Beschrijving locatie	Thv 'Martin's Café'
Tekeningnummers	56
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	146
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2206-2227
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Z-prof: Monasteriummuur (S211)

Interventie 63

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	28/04/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv Textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2237-2255 + DSC 2296-2305
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Grafsteen (S273) binnen muren Sint-Niklaaskerk (S274-S275)

Interventie 64

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	28/04/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv Textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	57-60
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	82
Fotonummers	DSC 2256-2295
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-prof: monasteriummuur of kerkmuur (S275/S276), N-,Z- en W-prof: keldermuren

Interventie 65

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	04/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor de basiliek
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	108-145
Fotonummers	DSC 2306-2418
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Torenfundamenten Sint-Niklaaskerk (S260-S261), Z kerkmuur (S262), zuil (S264) op kerkvloer (S265)

Interventie 66

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	05/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor de basiliek, ten Z van I65
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	83-88
Fotonummers	DSC 2419-2434
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Mogelijke muur (S301) evenwijdig met S262, muur of uitbraakspoor (S300, S302)

Interventie 67

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	06/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, vlak voor het stadhuis, oostelijke waterpartij
Tekeningnummers	62
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	86
Vondstnummers	89-91
Fotonummers	DSC 2435-2471
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Muren (S303 en S304), mogelijk resten van gildenhuisjes

Interventie 68

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	1
Datum Interventie	06/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv café 'Club Havana', westelijke waterpartij
Tekeningnummers	63
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	86
Vondstnummers	92-92
Fotonummers	DSC 2472-2483
Veldteam	PE
Beschrijving	Aanleg tweede waterpartij

Interventie 69

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	09/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor de basiliek, ten Z van I66
Tekeningnummers	63-64
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	74
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2484-2510
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Verschillende sporen van redelijk losse RZ KA Mo

Interventie 70

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	09/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor het stadhuis, oostelijke waterpartij
Tekeningnummers	65-67 + 74
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	87
Vondstnummers	94-95
Fotonummers	DSC 2511-2530 en DSC 2603-2607
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Twee muren in Me die rechte hoek vormen (S323 en S346), haard (S324, S326,S327)

Interventie 71

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	10/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor de basiliek, thv textielwinkel 'Matton'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2531-2547
Veldteam	VP
Beschrijving	Langwerpig geheel van gefragmenteerde sporen, met verschillende muren

Interventie 72

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	2
Datum Interventie	10/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv Optiek 'Van Heers'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2548-2593 en DSC 2600-2602
Veldteam	VP
Beschrijving	Bakstenen keldergewelf/vloer (S340) met cirkelvormige opening tegen torenfundament Sint-Niklaaskerk

Interventie 73

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	10/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, overgang naar de Grote Markt
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2594-2596
Veldteam	VP
Beschrijving	Uiteinde van een bakstenen muur (S344) in W-prof

Interventie 74

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	1-2
Datum Interventie	11/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv Café kaffee en Club Havana
Tekeningnummers	68
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	97-99
Fotonummers	DSC 2624-2636
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Muur middeleeuwse stadswoning (S349)

Interventie 75

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	11/05/2011
Beschrijving locatie	Vlasmarkt, een tweetal meter van de gevel.
Tekeningnummers	69
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	78
Vondstnummers	100
Fotonummers	DSC 2609-2620
Veldteam	PE, VP
Beschrijving	ROM muur in Si (S347) en gootje in Me (S348)

Interventie 76

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	4
Datum Interventie	11/05/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor het gerechtsgebouw
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2608
Veldteam	VP
Beschrijving	Peilput voor boom, enkel ZW laag

Interventie 77

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	1
Datum Interventie	11/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, naast het stadhuis, ten Z van de fontein
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2621
Veldteam	VP
Beschrijving	Peilput voor boom, enkel ZW laag

Interventie 78

Ter hoogte van	Piepelpoel
Huisnummer	9
Datum Interventie	11/05/2011
Beschrijving locatie	Piepelpoel, ter hoogte van Café 'Dê Zwôon'
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2622-2623
Veldteam	VP
Beschrijving	Peilput voor boom, enkel ZW laag

Interventie 79

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	1-2
Datum Interventie	12/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv Café kaffee en Club Havana
Tekeningnummers	70
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	100-107
Fotonummers	DSC 2642-2646 en DSC 2666-2741 en DSC 2736-2745
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Middeleeuwse stadswoning met verschillende brandlagen

Interventie 80

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	4
Datum Interventie	12/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, thv 't Marktcafé
Tekeningnummers	71
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	125
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2637-2641 en DSC 2647-2665
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM muur (S350) en monasteriummuur 2e fase (S351)

Interventie 81

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	13/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor het stadhuis, westprofiel 2de waterpartij
Tekeningnummers	72
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	134
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2719-2729
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	W-prof van I79

Interventie 82

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	/
Datum Interventie	13/05/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, voor het stadhuis, zuidprofiel 2de waterpartij
Tekeningnummers	73
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	134
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2730-2735
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Z-prof van I79

Interventie 83

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	16/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, vlakbij Stadhuisplein, ten Z van de toren van de basiliek
Tekeningnummers	75
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	140
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2746-2750
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Vloertje in Mo (S366)

Interventie 84

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	16/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, dichtbij opgraving TO-10-VR
Tekeningnummers	76
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	140
Vondstnummers	148-150
Fotonummers	DSC 2751-2758
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Mortellagen/vloeren (S376, S378)

Interventie 85

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	17/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt
Tekeningnummers	77
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	139
Vondstnummers	152, 155
Fotonummers	DSC 2768-2774
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Vloer in RZ Mo (S388), ROM vloer in WI Mo (S389), ROM brandlaag (S390)

Interventie 86

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	17/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt
Tekeningnummers	78
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	139
Vondstnummers	153-154
Fotonummers	DSC 2775-2776
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Vervolg S388, S389, S390

Interventie 87

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	5
Datum Interventie	18/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, thv Restaurant 't Vrijthof
Tekeningnummers	79
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	162
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2777-2779
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Mortellaag (S391), ROM muur (S392)

Interventie 88

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	5
Datum Interventie	18/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, thv Restaurant 't Vrijthof
Tekeningnummers	80-81
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	162
Vondstnummers	156
Fotonummers	DSC 2228-2255, DSC 2780-2781
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	ROM muur (S395), waarop ROM muren S392, S396 en S398 gebouwd zijn

Interventie 89

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	5
Datum Interventie	18/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, thv Restaurant 't Vrijthof
Tekeningnummers	82
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	138
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2256-2258
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Laag met ROM pannen (S401)

Interventie 90

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	18/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt
Tekeningnummers	83
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	138
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2259-2262
Veldteam	VP, PR
Beschrijving	Laag met ROM pannen (S401)

Interventie 91

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	19/05/2011
Beschrijving locatie	Graanmarkt, ZW hoek basiliek
Tekeningnummers	84
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	165
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2263-2279
Veldteam	VP
Beschrijving	Bakstenen muren of fundamenteën (S404 en S405)

Interventie 92

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	5
Datum Interventie	18/05/2011
Beschrijving locatie	Doorgang tussen de Graanmarkt en het Vrijthof
Tekeningnummers	85
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2289-2306
Veldteam	PR
Beschrijving	Kelder van huis Yserken, aansluitend bij Huis Jorsissen (restaurant 'Vrijthof')

Interventie 93

Ter hoogte van	Ridderstraat
Huisnummer	15
Datum Interventie	17/06/2011
Beschrijving locatie	Voetpad Ridderstraat voor 'Landbouwkrediet'
Tekeningnummers	86-87
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2356, 2357, 2368, 2369
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM Weg, NO profiel

Interventie 94

Ter hoogte van	Ridderstraat
Huisnummer	15
Datum Interventie	17/06/2011
Beschrijving locatie	Hoek Ridderstraat en Vrijthof, voor het gerechtsgebouw
Tekeningnummers	86-87
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2356-2357 & 2368-2369
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM weg (S414) uit kiezels en keien (N-Z weg?)

Interventie 95

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	17/06/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein
Tekeningnummers	88
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	161-162
Fotonummers	DSC 2358-2367
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Profielen tot 3m diep bewaard (kuil kerstboom)

Interventie 96

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	12
Datum Interventie	17/06/2011
Beschrijving locatie	Hoek Ridderstraat en Vrijthof, voor het gerechtsgebouw
Tekeningnummers	89
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	160
Fotonummers	DSC 2370-2374
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	17e-eeuwse muur (S437) uit baksteen ('Spaanse moppen') afgezet met mergelblokken

Interventie 97

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	1
Datum Interventie	20/06/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, ten noorden van 195
Tekeningnummers	90-91
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	104
Vondstnummers	164
Fotonummers	DSC 2375-2383
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Profielen tot 3m diep bewaard (tweede kuil kerstboom)

Interventie 98

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	6
Datum Interventie	20/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor het gerechtsgebouw
Tekeningnummers	92
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2386-2388
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Muur of fundament in Si en Mo onder ZW laag (S464)

Interventie 99

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	2-4
Datum Interventie	20/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor het gerechtsgebouw thv Beeld
Tekeningnummers	90
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2389-2394
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM betonnen vloer (S467) op fundament in Si (S475)

Interventie 100

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	2
Datum Interventie	21/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor het gerechtsgebouw, dicht bij de overdekte site met toren
Tekeningnummers	93
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	158
Fotonummers	DSC 2395-2405
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM betonnen vloer (S471) op fundament in Si (S472)

Interventie 101

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	2
Datum Interventie	21/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor het gerechtsgebouw, dicht bij de overdekte site met toren
Tekeningnummers	94
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	/
Vondstnummers	157
Fotonummers	DSC 2410-2414
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	MID muur in Mo en Si (S473)

Interventie 102

Ter hoogte van	Allée Verte
Huisnummer	/
Datum Interventie	24/06/2011
Beschrijving locatie	Allée Verte, thv 3e en 4e kelderraam van het gerechtshof
Tekeningnummers	95
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	121
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2419-2428 & 2435-2437
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Halfronde muur (S477) in Ba en Mo

Interventie 103

Ter hoogte van	Allée Verte
Huisnummer	/
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Allée Verte, tussen toren kapittelzaal en gerechtshof
Tekeningnummers	96-98
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	126
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2416-2417, 2429-2430, 2432-2434, 2438-2454, 2474-2488, 2490-2493
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM muur in Si en KaMo (S481) met fundament in Si (S482)

Interventie 104

Ter hoogte van	Allée Verte
Huisnummer	/
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Allée Verte, tussen kapittelzaal en gerechtshof, tegenover I103 en ten W van I102
Tekeningnummers	99
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	126
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2460-2462, 2466-2467
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	BR Le laag (S483) en Le laag met veel Ba en Mo (S484)

Interventie 105

Ter hoogte van	Allée Verte
Huisnummer	/
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Hoek Allée Verte en Vrijthof, net voor het gerechtshof
Tekeningnummers	100
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	126
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2496-2498
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Laag met veel Mo (S486)

Interventie 106

Ter hoogte van	Allée Verte
Huisnummer	/
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Allée Verte, thv Gerechtshof
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2455-2459, 2468-2473
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Z-profiel

Interventie 107

Ter hoogte van	Koppelkist
Huisnummer	4
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Koppelkist, kelder van huisnr. 4 geraakt
Tekeningnummers	/
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Nee
Daghoogte	/
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2499-2503
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Kelder in Ba en Mo

Interventie 108

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	5
Datum Interventie	27/06/2011
Beschrijving locatie	Hoek Pieelpoel en Vrijthof, thv het witte hoekhuis (voormalig postgebouw)
Tekeningnummers	101-102
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	197
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2504-2512
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	ROM weg (S488)

Interventie 109

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	5
Datum Interventie	29/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, thv garage hoekhuis (voormalig postgebouw)
Tekeningnummers	101
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	197
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2513-2519
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Kuil (S495) met ROM materiaal

Interventie 110

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	5
Datum Interventie	29/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, voor huis nr. 5 (voormalig postgebouw)
Tekeningnummers	103
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	197
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2520-2523
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Laag met veel Ba (S498)

Interventie 111

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	3
Datum Interventie	30/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, vlak voor café "Gerechtshof"
Tekeningnummers	104
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	210
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2524-2535
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-profiel: laag met Me blokken (S501)

Interventie 112

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	1
Datum Interventie	30/06/2011
Beschrijving locatie	Vrijthof, vlak voor café "Gerechtshof"
Tekeningnummers	105
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	210
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2545-2547
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	O-profiel: laag met zeer veel Mo (S510)

Interventie 113

Ter hoogte van	Vrijthof
Huisnummer	1
Datum Interventie	30/06/2011
Beschrijving locatie	Hoek Vrijthof en Koppelkist
Tekeningnummers	106
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	252
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 2536-2544, 2548-2550
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Monasteriummuur (S513)

Interventie 114

Ter hoogte van	Wijngaardstraat
Huisnummer	8
Datum Interventie	18/08/2011
Beschrijving locatie	Wijngaardstraat, t.h.v. café 'Twee Engelen'
Tekeningnummers	107
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	152
Vondstnummers	179, 202
Fotonummers	DSC 105-107
Veldteam	PE
Beschrijving	Noordprofiel

Interventie 115

Ter hoogte van	Wijngaardstraat
Huisnummer	2
Datum Interventie	18/08/2011
Beschrijving locatie	Wijngaardstraat, ongeveer centraal tussen Piepelpoel en Vlasmarkt
Tekeningnummers	108
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	152
Vondstnummers	203, 204
Fotonummers	DSC 108-110
Veldteam	PE
Beschrijving	Zuidprofiel van de sleuf. ROM Steenbouw

Interventie 116

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	13
Datum Interventie	19/08/2011
Beschrijving locatie	Aansluiting Wijngaardstraat bij de Vlasmarkt
Tekeningnummers	109
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	135
Vondstnummers	181, 182, 205
Fotonummers	DSC 111-117
Veldteam	PE
Beschrijving	Zuidprofiel met rest van de 4 ^{de} -eeuwse stadsmuur

Interventie 117

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	7
Datum Interventie	19/08/2011
Beschrijving locatie	Vlasmarkt tussen het stadhuis en de begrafenisondernemer (nr. 9-7).
Tekeningnummers	110
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	152
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 118-123
Veldteam	PE
Beschrijving	Uitbraaksporen van steenbouw, profielen sterk verstoord

Interventie 118

Ter hoogte van	Graanmarkt
Huisnummer	1
Datum Interventie	22/08/2011
Beschrijving locatie	Meest noordelijke deel van de sleuf die schuin over de Vlasmarkt werd getrokken
Tekeningnummers	111
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	183
Vondstnummers	183, 184
Fotonummers	DSC 126-131
Veldteam	PE
Beschrijving	West profiel gedocumenteerd

Interventie 119

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	22/08/2011
Beschrijving locatie	Dwarssleuf schuin over de Vlasmarkt
Tekeningnummers	112
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	183
Vondstnummers	199
Fotonummers	DSC 132-139
Veldteam	PE, VP
Beschrijving	Westprofiel

Interventie 120

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	22/08/2011
Beschrijving locatie	Dwarssleuf schuin over de Vlasmarkt
Tekeningnummers	113
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	183
Vondstnummers	140-143
Fotonummers	DSC 140-143
Veldteam	PE, VP
Beschrijving	Westprofiel

Interventie 121

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	/
Datum Interventie	22/08/2011
Beschrijving locatie	Dwarssleuf schuin over de Vlasmarkt, zuidzijde van de sleuf
Tekeningnummers	114a, 114b
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	183
Vondstnummers	196, 192, 189, 190, 191, 197, 198, 188, 194, 195
Fotonummers	DSC 144-150
Veldteam	PE, VP
Beschrijving	Westprofiel

Interventie 122

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	8
Datum Interventie	23/08/2011
Beschrijving locatie	Sleuf beneden op de Vlasmarkt, in het verlengde van de Koppelkist
Tekeningnummers	115
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	156
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 144-150
Veldteam	PE, VP
Beschrijving	Rest van 4 ^{de} - eeuwse stadsmuur

Interventie 123

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	8-6
Datum Interventie	23/08/2011
Beschrijving locatie	Sleuf beneden op de Vlasmarkt, in het verlengde van de Koppelkist
Tekeningnummers	116
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	156
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 157-159
Veldteam	VP
Beschrijving	Noordprofiel met ROM gelaagdheid

Interventie 124

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	4
Datum Interventie	24/08/2011
Beschrijving locatie	Sleuf beneden op de Vlasmarkt, in het verlengde van de Koppelkist
Tekeningnummers	117
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	156
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 160-161
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Noordprofiel met ROM gelaagdheid

Interventie 125

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	2
Datum Interventie	24/08/2011
Beschrijving locatie	Sleuf beneden op de Vlasmarkt, in het verlengde van de Koppelkist
Tekeningnummers	118
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	156
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 162-165
Veldteam	VP, PE
Beschrijving	Noordprofiel met ROM gelaagdheid

Interventie 126

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	3
Datum Interventie	26/09/2011
Beschrijving locatie	Westzijde van de straat tussen de Vlasmarkt en het stadhuis, voor bakkerij 'Hoedemakers'
Tekeningnummers	119
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	157
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 564-572
Veldteam	PR, IVDST
Beschrijving	Verschillende muren

Interventie 127

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	3
Datum Interventie	26/09/2011
Beschrijving locatie	Voor bakkerij 'Hoedemakers' op de Vlasmarkt
Tekeningnummers	120
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	157
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 600-604
Veldteam	PR, IVDST
Beschrijving	Westprofiel van de sleuf ingetekend

Interventie 128

Ter hoogte van	Stadhuisplein
Huisnummer	4-5
Datum Interventie	28/09/2011
Beschrijving locatie	Stadhuisplein, in het verlengde van de Vlasmarkt, ter hoogte van Optiek
Tekeningnummers	121
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	114
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 621-628
Veldteam	PE
Beschrijving	Noordprofiel (kopse kant van de sleuf onder de straat)

Interventie 129

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	7
Datum Interventie	28/09/2011
Beschrijving locatie	Vlasmarkt, voor begrafenisondernemer 'Driesen'
Tekeningnummers	122
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	160
Vondstnummers	211
Fotonummers	DSC 629-632
Veldteam	PE
Beschrijving	Huisaansluiting naar huisnr. 7

Interventie 130

Ter hoogte van	Vlasmarkt
Huisnummer	3
Datum Interventie	04/11/2011
Beschrijving locatie	NW hoek van het stadhuis, doorgang naar de Vlasmarkt
Tekeningnummers	123
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	221
Vondstnummers	/
Fotonummers	DSC 16-18
Veldteam	PE
Beschrijving	Plaatsing van waterreservoirs voor de waterpartijen voor het stadhuis.

Interventie 131

Ter hoogte van	Grote Markt
Huisnummer	7
Datum Interventie	09/11/2011
Beschrijving locatie	Hoek Maastrichterstraat en Grote Markt, voor café 'Pub'
Tekeningnummers	124, 125, 126
Op grondplan	Ja
Hoogtes	Ja
Daghoogte	105
Vondstnummers	212, 213
Fotonummers	DSC 123-133
Veldteam	PE
Beschrijving	NW profiel bevatte muur in silex

TO-10-CE
 Tongeren -
 Heinriching centrum

Onderwerp **Overzicht Interventies**

Datum **2010 - 2011**

Legende

- Rand werkut
- I1 Interventienummer
- Gebouwen
- Riool

Schaal **1 : 1000**

